TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

MADEN OCAKLARININ KAPATILMASI VE SOSYAL DEĞİŞME: "BOOMTOWN"DAN ÇÖKÜNTÜ MEKÂNLARA

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Özge KOÇAK

Ankara, 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

MADEN OCAKLARININ KAPATILMASI VE SOSYAL DEĞİŞME: "BOOMTOWN"DAN ÇÖKÜNTÜ MEKÂNLARA

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Özge KOÇAK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU

Ankara, 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

MADEN OCAKLARININ KAPATILMASI VE SOSYAL DEĞİŞME: "BOOMTOWN"DAN ÇÖKÜNTÜ MEKÂNLARA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1- Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU	……..
2- Prof. Dr.Şenay GÖKBAYRAK	……..
3- Doç. Dr. Muammer KAYMAK	……..

Tez Savunması Tarihi

27.08.2020

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU danışmanlığında hazırladığım "Maden Ocaklarının Kapatılması ve Sosyal Değişme: "Boomtown"dan Çöküntü Mekânlara(Ankara, 2020)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Özge KOÇAK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR i

TABLOLİSTESİ ii

TEŞEKKÜR iii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 7

1. "Boomtown" Kavramı Üzerine 7

1.1. "Boomtown"ın Etkileri 8

1.1.1. Demografiyeve Ekolojiye Etkisi 8

1.1.2. Sosyal Hayata Etkisi 9

1.1.3. Ekonomiye Etkisi 10

1.2."Boomtown"'aÖrnekler 11

1.2.1. Dünya'dan Örnek: Bodie 11

1.2.1.1. Bodie'de Boomtown Dönemi 12

1.2.1.2. Bodie'de Çöküntü 14

1.2.2. Türkiye'den Örnek: Armutçuk 16

İKİNCİ BÖLÜM 24

2. İlkler Şehri: Balya 24

2.1. Balya'nın Tarihsel Kökleri 24

2.2. Balya'da Boomtown Dönemi 25

2.2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Balya 25

2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Balya 29

2.2.3. Balya'ya Sosyal Coğrafi Bir Bakış 30

2.2.4. Balya'nın Demografik Yapısı 31

2.2.5. Balya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı 35

2.2.5.1. Balya'nın Sosyolojik Yapısı 35

2.2.5.2. Balya'nın Ekonomik Yapısı 38
2.2.6. Balya'nın Kentsel Yapısı 42
2.2.7. Balya'da Hak Mücadelesi 44
2.2.7.1. 1908 İşçi Hareketleri 45
2.2.7.2. 1908 Balya Grevi 46
2.2.7.3. 1911 Balya Grevi 49
2.2.7.4. 1928 Balya Grevi 50
2.2.7.5. 1934 Balya Grevi 50
2.3. Balya'da Çöküş Dönemi 51
2.3.1. Balya'da Kentsel, Demografik ve Ekonomik Çöküş 51
2.3.1.1. Balya'da Kentsel Çöküş 51
2.3.1.2. Balya'da Demografik Çöküş 52
2.3.1.3. Balya'da Ekonomik Çöküş 54
2.3.2. Balya'nın Ekolojik Yapısı ve Ekosisteminde Oluşan Büyük Tahribat .. 59
SONUÇ 68
KAYNAKÇA 71
ÖZET 78
ABSTRACT 80
EKLER 82
EK TABLOLAR 89

KISALTMALAR

AA Anadolu Ajansı

ABD Amerika Birleşik Devletleri

AKİ Armutçuk Kömür İşletme Müessesesi

DPT Devlet Planlama Teşkilatı

EKİ Ereğli Kömür İşletme Müessesesi

HES Hidroelektrik Santral

İTÜ İstanbul Teknik Üniversitesi

KHK Kanun Hükmünde Kararname

KİT Kamu İktisadî Teşebbüsü

KRT Karesi TV

MİGEM Maden İşleri Genel Müdürlüğü

M.Ö. Milattan Önce

M.S. Milattan Sonra

MTA Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

SSK Sosyal Sigortalar Kurumu

T.C. Türkiye Cumhuriyeti

THK Türk Hava Kurumu

TOKİ Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TRT Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TTK Türkiye Taşkömürü Kurumu

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu

UNEP Birleşmiş Milletler Çevre Programı

vb. ve benzeri

TABLOLİSTESİ

Tablo 1 Balya'nın Yıllara Göre Demografik Yapısı 32

Tablo 2 1887 – 2015 Yılları Arasında Balya Nüfusu 34

Tablo 3 Kurşun Üretimi ve Kâr 40

Tablo 4 Balya'da 2015 Yılına Ait Ahır ve Mera Hayvancılığından Alınan Verim 58

Tablo 5 Burgess'in Ortak Merkezli Bölge Modeli (Hall, 2001)..... 43

Tablo 6 1908 Maden Grevleri Kronolojisi 46

Tablo 7 1908 Grevleri Kronolojisi 89

Tablo 8 2016-2018 Yıllarına İlişkin Balya Nüfus Verileri 92

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın konu seçimi ile başlayan tüm süreci boyunca rehberliği, anlayışı ve desteği için tez danışmanım Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU'ya,

Sonsuz fedakârlıkladesteklerinihiçbir zaman esirgemeyen, bu tez çalışmasının görünmeyen kahramanları aileme ve eşim Ulaş KOÇAK'a,

Bilimsel hazırlıktan mezun oluncaya kadar birlikte aynı sıralarda dirsek çürüttüğüm, esprili mizacıyla her daim neşe kaynağım ve sınıf arkadaşım Hande ERKAL YALÇIN'a,

Lisans yıllarımdan bu güne kadar eğitim sürecinde desteğini esirgemeyen, mezuniyet sürecimin en büyük destekçilerinden, sınıf arkadaşım Uğur ÇINARDAN'a,

Yüksek Lisans eğitim sürecim boyunca iş hayatının zorluklarına rağmen desteklerini esirgemeyen Türkiye Maden İşçileri Sendikası'na saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Bu çalışma, Balıkesir'in Balya ilçesinde 19. yüzyılda yabancı sermaye eliyle başlatılan madencilik faaliyetinin süreç boyunca ilçenin doğasını, ekonomisini, toplumsal yapısını nasıl değiştirip dönüştürdüğünü, ne yönde etkilediğini ele alan monografik bir çalışmadır.

Sosyal bilimler alanında Le Play'in ortaya koyduğu ve günümüzde de kullanılan monografi tekniği bu çalışmada yol gösterici olmuştur (Yılmaz, 2019). Bir olgu, yer, kişi ya da konuyu ele alıp, onu derinlemesine betimleyen, ayrıntılara inen ve yorumlayan bir yazı türü, araştırma biçimi olarak tanımlanan monografi yöntemi(Erginer, 1980) ve ona bağlı olarak alan araştırması türü bu çalışmada geniş uygulama alanı bulmuştur.

Bir konuyu derinlemesine ele alan araştırmalarda kullanılan bir yöntem olan monografi yöntemi "yazılı kaynaklar"a dayanırken "tarihsel yöntem"i de kullanabilmektedir. Dikey boyutlu monografi yöntemine göre, araştırma konusunun coğrafi genişliği yani yayılımı, mümkün olan ölçüde daraltılarak tarihsel derinlik ön planda tutulur (Erginer, 1980). Bu çalışmada da, dikey boyutlu monografi yöntemi ile bağlantılı olarak araştırma alanı Balıkesir ilinin Balya ilçesi ile sınırlandırılmış ve ilçenin tarihsel süreci derinlemesine ele alınmıştır.

Monografi yönteminin teknikleri arasında, alan araştırması, yazılı kaynakların taranması, görüşme, gözlem, soru kâğıdı, istatistiksel teknikler bulunmaktadır (Erginer, 1980).

Alan araştırması, derlenecek yere bizzat gitmek suretiyle verilerin elde edilmesiyle gerçekleşir(Sırtbaş, 2016). Bu çalışmada Balıkesir ili Balya ilçe merkezine ve Danişment Köyü'ne gidilerek, kaynak kişilere ulaşılarak, yazılı kaynaklar ile gözlem (müşahade) ve görüşme (mülakat) teknikleri yoluyla veriler derlenerek araştırma tamamlanmıştır.

Çalışmada hem nicel hem de nitel veri derleme ve analiz yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Çalışmaya ilişkin nicel veriler elde edebilmek için TÜİK, Balya İlçe Tarım Müdürlüğü, Meteoroloji Genel Müdürlüğü kaynaklarından faydalanılmıştır. Saha çalışması esnasında ise mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Ayrıca, kaynak kişilerden yöreye ilişkin tarihsel, coğrafi ve toplumsal konulara yönelik bilgiler elde edilmiştir. Bununla birlikte, eski maden sahası ve çevresine bizzat gidilerek gözlem yapılmış, bölgenin fotoğrafları çekilmiştir.

Bu çalışmada Balıkesir ili Balya ilçesinin özgün koşulları tarihsel bir çerçeve içerisinde; sosyo-ekonomi, ekoloji, toplumsal hareketlilik (göç), hak mücadelesi gibi alt başlıklar altında tek tek incelenecektir. Böylece araştırılan ve incelenen alanın hem tarihsel, coğrafi ve ekolojik hem de toplumsal ve ekonomik özellikleri göz önüne alınarak analiz edilecek, yörede var olan yapı ve yaşanmakta olan sorunlar ortaya koyulacaktır.

Bu çalışmanın amacı, ortaya çıkan madencilik faaliyetinin ekonomi, demografi, toplumsal yapı, emek mücadelesi gibi olgular üzerinde yarattığı etki ve faaliyetin sona ermesiyle bu olgular üzerinde meydana gelen çöküş sürecini Balıkesir'in Balya ilçesi örneği üzerinden ortaya koymaktır. Balya'da başlayan madencilik faaliyeti ile birlikte ilçenin yapısını, sosyo-ekonomik, ekolojik değişimini anlamaya çalışmak da amaçlanmaktadır.

Balya'da yapılan bu çalışma, ilçenin sosyo-ekonomik, ekolojik, toplumsal yapılarını, yapılan araştırmalar ile elde edilen bilgiler doğrultusunda ortaya koymaktadır. Coğrafi olarak küçük ve kırsal bir yerleşim yeri olmasına rağmen madenciliğin faaliyet göstermesi ile ilçenin ve yöre halkının madencilik faaliyetinden nasıl etkilendiği, meydana gelen değişim, dönüşüm ve ardından gelen ekonomik, sosyolojik ve ekolojik çöküş süreci hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Sanayileşme ve/veya madencilik gibi dışsal bir etkene bağlı olarak, bir kent veya bir bölgenin ekonomisinde, nüfusunda ve gelişmişlik düzeyinde ani ve hızlı değişimler meydana gelmektedir. Bu ani ve hızlı değişimin meydana geldiği kentler "boomtown" kavramı ile açıklanmaktadır (Atalay, 1983).

Sanayileşmeye bağlı olarak fabrikaların kurulması ya da bir istihdam alanı olarak maden ocaklarının açılması, bölgenin göç almasına ve dolayısıyla bölge nüfusunun dramatik bir şekilde artmasına neden olmaktadır. Artan istihdam ve ücretlerin görece yüksek olması ise bölgeyi cazip hale getirmektedir. Üretim ilişkilerine bağlı olarak göç alan bölgenin kentsel formunda değişimler meydana gelmektedir. Önceleri kır ile kent ayrımı net iken, sanayileşme sonrası ortaya çıkan kentlerde bu ayrım belirsizdir. Sanayileşme öncesi kentlerde ulaşım araçları gelişmemiştir ve kent yaya odaklıdır, ancak sanayileşen kentlerde taşıtlar, demiryolları gelişmiştir. Sanayi Devrimi'nden önce konut yerleşimleri belirgin bir sınıf ayrımına göre belirlenmemiştir. Üretim alanları ya da atölyeler ya konutların altında ya da konutlara yürüme mesafesinde olmakta, işyeri-konut ayrımı bulunmamaktadır. Ancak, sanayileşmeyle birlikte yerleşim alanları ile üretim alanları birbirinden ayrılmakta ve dolayısıyla işçi konutlarının ve lojmanlarının oluşması söz konusudur (Tekkanat & Türkmen, 2018).

Kentlerin, sanayileşmeye bağlı olarak, gelişmişlik düzeyinde, nüfusunda ve ekonomisinde meydana gelen büyüme, fabrikaların kapanması ya da bölgedeki madencilik faaliyetlerinin sona ermesiyle yerini ani bir çöküş haline bırakmakta ve bu mekânlar "çöküntü mekânları" olarak tanımlanmaktadır.

Çağlayandereli (2006:1), "Kentsel Doku Değişimi ve Çöküntü Mahalleleri (Gedikpaşa Örneği)" adlı çalışmasında, "çöküntü mekânı" kavramını, normal oturma alanı olarak işlevselliğini kaybetmiş, sosyal ilişkilerde ve mekânda bozulmaların görüldüğü ve kimliğinin olumsuz anlamda değiştiği bir kent parçası olarak

tanımlamaktadır. Bu anlamda kentlerin ya da üretim mekânlarının çöküşü, o bölgelerde faaliyet gösteren üretim alanlarının yok olmasıyla doğrudan ilişkidir.

Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen teknolojik gelişmelerin sanayi kenti üzerindeki "ani" etkilerini ifade eden "boomtown" etkisiyle gelişen, ancak üretim faaliyetinin sona ermesiyle ortaya çıkan "kentsel çöküntü" kavramı, bu çalışmanın temel konusunu oluşturacaktır.

Bir bölgede madencilik faaliyetinin başlaması ve gelişmesi, daha önce tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan bölge insanı üzerinde köklü değişimler meydana getirmektedir. Batı ekonomisi bölgeye nüfuz ederken, maden ocakları ve madencilik faaliyeti etrafında oluşan ve gelişen ticari faaliyetler de bölge insanının hayatını yavaş yavaş değiştirip dönüştürmektedir. Maden ocağında başta erkekler olmak üzere kadınlar ve çocuklar giderek doğrudan ve/veya dolaylı olarak madencilik faaliyetinin birer parçası haline gelmektedirler. Maden ocaklarında çalışmak için bölgeye gelen göçmen işçiler de bu dönüşümün bir parçası olmaktadırlar.Bölgedeki madencilik faaliyetinin başlaması ile birlikte bölge ekonomisinin, sosyal hayatın, ekolojinin ne denli değişime uğradığını ve madencilik faaliyetinin sona ermesiyle de bölgede oluşan değişimin ve çöküşün boyutlarını incelemek önemlidir.

Bir bölgenin "boomtown" olarak değerlendirilebilmesi için o bölgenin ekonomisinde ve buna bağlı olarak nüfusunda ani ve hızlı bir artış meydana gelmelidir ancak bu artışın ne kadar süre kalıcı olması gerektiğine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Balya özelinde düşünülecek olursa, madenciliğin başlamasıyla ilçede istihdam olanağı meydana gelmiş ve ilçe göç alan bir yerleşim yeri halini almıştır. Bu anlamda, madencilik ile paralel olarak çok kısa süre içinde nüfusu hızla artmış, ekonomisi ve refah düzeyinde görece iyileşme meydana gelmiştir. "Boomtown"ın tanımından yola çıkarak, Balya, bahse konu özelliklerinden dolayı bir "boomtown" bölgesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Kentlerin ya da üretim mekânlarının çöküşü, o bölgelerde faaliyet gösteren üretim alanlarının yok olmasıyla ilişkilidir. Balya'daki ekonomik çöküş başta olmak üzere demografik, ekolojik ve toplumsal çöküş de madencilik faaliyetinin sonlandırılması ile açıklanacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde, "boomtown" kavramı ve kavramın demografiye, ekolojiye, sosyal hayata ve ekonomiye etkileri açıklanacaktır. Dünyadan ve Türkiye'den olmak üzere iki örnek seçilerek, bu örnekler üzerinden "boomtown" kavramı somut görünümleriyle irdelenecektir. Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı Kaliforniya eyaletindeki Bodie kasabası, sözü edilen örneklerden ilkini teşkil edecektir. Bodie kasabasının örnek olarak seçilmesinin nedeni, Balya ile paralel tarihsel geçmişe ve benzer sonuca sahipolması ve bir maden kasabası olarak "boomtown" özelliklerini taşımasıdır. Türkiye'den ise, Zonguldak'a bağlı Armutçuk ilçesi incelenecektir. Örnek olarak Armutçuk'un seçilmesinin nedeni ise, Armutçuk'un geçirdiği tarihsel sürecin "boomtown" kavramının içeriğiyle doğrudan ilişkili olmasıdır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, "boomtown" kavramı ve kentsel çöküş süreci, Balıkesir ilinin Balya ilçesi üzerinden ele alınacaktır. İlk olarak, Balya'nın tarihsel kökenleri ele alınacak ve daha sonra Balya'nın coğrafi, demografik, sosyo-ekonomik, ekolojik ve kentsel yapısı, "boomtown" ve kentsel çöküş kavramları üzerinden detaylıca incelenecek, ardından da Balya'da verilen hak mücadeleleri incelenecektir. Çalışmanın ana mekânı olan Balya, madencilik faaliyetlerinin süregeldiği bir ilçedir. Tarihsel olarak bakıldığında, yaklaşık yüz yıl boyunca maden ocakları yabancı sermayedarlar tarafından işletilmiş, kaynakları sömürülmüştür. Balya'daki madencilik faaliyeti, ilçede istihdamı ve gelir düzeyini arttımış, ilçenin göç alması nedeniyle nüfusu artmış olmakla birlikte ilçede büyük bir ekolojik tahribata da neden olmuştur. Bu nedenle, Balya tarihsel süreci gereği hem "boomtown" hem de "çöküntü" kavramlarının açık bir şekilde ifade edilebildiği bir mekândır ve bu nedenle çalışmanın araştırma alanını oluşturacaktır.

Balya’da daha önce böyle bir çalışma yapılmamıştır ve bu anlamda araştırmanın yapıldığı bölge için bir ilktir. Daha önce bu nitelikte bir çalışmanın yapılmamış olması, Balya’ya ilişkin bilgi ve verilerin elde edilmesi noktasında zorluklar oluşturmuştur. Ancak, tez çalışması, Balya’ya yönelik yapılacak bundan sonraki çalışmalara yol gösterip ışık tutması nedeniyle önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. "Boomtown" Kavramı Üzerine

Edward Hallett Carr, "Tarih Nedir?" adlı kitabında, kentlerin, tarihsel olayların bir sonucu olduğunu söyler (Carr, 2002). Kentlerin tarihlerine bakıldığında, birarada olma, güvenlik ihtiyaçları, inançlargibi nedenlerkentleşmenin sebeplerini oluşturmaktadır. Ancak zamanla, kentleşmenin amacı ve anlayışıyla birlikte kentlerin şekilleri de değişmiştir.Kentlerde meydana gelen en büyük değişim ve dönüşüm ise Sanayi Devrimi ile birlikte gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimiile birlikte, kentlerdeki hem üretim ilişkileri hem de üretim biçimleri değişmiş, kentler yeni bir çehreye kavuşmuştur.[1]

Sanayi Devrimi ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte kentlerin çevrelerine fabrikalar kurularak bu bölgeler nüfus çekim merkezleri haline gelmiştir. 1800'lü yılların başından itibaren hızla büyüyen kentlerin gerekçesini teşkil eden motifsanayileşmeolmuştur. Bu yeni kentlere; ani doğan kentler anlamına gelen "boomtown"[2] ismi verilmiştir (Atalay, 1983). Bu kavramı, ani bir ekonomik şok nedeniyle hızlı bir ekonomik ve demografik büyüme geçiren bölge olarak tanımlamak mümkündür.[3]

Atalay (1983), her ne kadar"Sanayileşme ve Sosyal Değişme" adlı kitabında, "boomtown" kavramını doğrudan Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkması ile ilişkilendirmiş olsa da, çeşitli kaynaklarda kavramın altın, gümüş, petrol gibi önemli doğal kaynakların ortaya çıkmasıyla da ilişkili olduğu belirtilmiştir.Hatta, bu kentlerin doğrudan maden kentleri olduğunu belirten kaynaklara da rastlanmıştır.[4][5]

[1]Detaylı bilgi için bkz. Carr, 2002, s. 99-122.
[2]Detaylı bilgi için bkz. Schneider, 1969, s. 405.
[3]https://ohioline.osu.edu/factsheet/cdfs-sed-2 (Erişim Tarihi: 13.10.2019).
[4]https://westwardlife.weebly.com/boomtowns.html (Erişim Tarihi: 14.10.2019).
[5]Detaylı bilgi için bkz.Hostetter, 2011, s. 59.

Nitekim bu monografik çalışmanın gerçekleştiği Balıkesir ilinin Balya ilçesi madencilik faaliyetleri ile "boom" yaşayan kentsel mekânlara örnektir. Bu nedenle, bu çalışmada "boomtown" kavramı, dar anlamda sanayileşme ile değil fakat kentlerin işgücü çekim merkezi haline gelmelerine neden olan üretim faaliyetleri (madencilik) ile ilişkilendirilecektir.

1.1. "Boomtown"ın Etkileri

"Boomtown" kavramı ile imlenen bölgelerde, ekonomik hareketliliğe bağlı olarak istihdam artışı görülmüş; bölgenin kısa sürede hızla gelişmesi ani nüfus artışlarını, bölgelerin göç alımlarıını, kentsel yapısını, yerel kamu hizmetlerini,ekolojik ve sosyal yapısını etkilemiştir (Stedman, Jacquet, Filteau, Willits, Brasier, & McLaughlin, 2012).[67]

1.1.1. Demografiyeve Ekolojiye Etkisi

Batı Avrupa'da meydana gelen teknik buluşların sonrasında fabrikalar kurulmuş, sanayi kuruluşları ve yeni iş sahaları ortaya çıkmıştır. Bu durum sosyal hareketliliği artırmış,tarım faaliyetleri terk edilerek sanayi kuruluşlarının bulunduğubu kentlere göçler başlamıştır (Aksu, 2011).

Atalay (1983), çalışmasında, sanayi merkezlerinin, birer iş kaynağı olmalarından dolayı çekim merkezleri haline geldiğini belirtmiştir. Tarımsal üretimle geçimini sağlayan nüfus, hizmet ve sanayi sektörüne doğru yönelmiştir. Tarımsal nüfus büyük oranda azalmış, ücretli işçilik yaygınlaşmıştır. Öyle ki, "boomtown" kavramı ile nitelenen bu kentlerin birçoğuna "işçi kenti" denilebilmektedir.Bu kentler, sınıfsal bakımdan görece homojen özelliklerini kültürel kimlikler temelindeki çeşitlilikle tamamlamışlardır;farklı sosyal yapılardan, kültürlerden, ırk ve inançlardan işçilerin bir araya gelmesiyle kültürel bakımdan kozmopolit bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu durum,

[6]Detaylı bilgi için bkz. Gilmore, 1976, s. 535-540.
[7] Detaylı bilgi için bkz. Markussen, 1978, s. 104.

yerel halk ile göç sonucu gelenler arasında kimi gerilimlere de yol açmıştır. Genellikle göçmenleryerel halk tarafından hoş karşılanmamış, kendi topraklarını ele geçirmeye ve yaşam tarzlarını tahrip etmeye meyletmiş kitleler olarak damgalanmışlardır. Bu nedenle "boomtown" özelliği gösteren kentlerde göçmenler ve yerliler arasındaki ilişkilerdaha formel bir biçimde oluşabilmektedir (Ryneski, 2015).

Atalay (1983), çalışmasında, "boomtown" özelliği gösteren kentleri ilk başta "genç erkek şehirleri" olarak tanımlamaktadır. Yalnızca "boomtown" etkisiyle olmamakla birlikte yeni iş sahalarının oluşmasıyla, bu kentlere ilk olarak kırsal kesimin genç ve bekâr erkekleri, iş aramak ve çalışmak amacıyla gelmişlerdir.Geldiklerinde genellikle az masraf ederek para biriktirmek amacıyla işçi barakalarında ya da bekâr odalarında kalmaktadırlar. İşçilerden bazıları geri dönmek üzere gelmişken, bazıları ise bir süre sonra evlenip eşini de getirerek bu kentlere yerleşmişlerdir.Öte yandan, dikkate alınması gereken bir husus, "genç erkek şehirleri" oluşurken meydana gelen kadın-erkek oranıdır. Erkek işçi istihdamının yüksek oranda olmasından dolayı ortaya çıkan eşitsiz cinsiyet oranı, kadınlar için işgücünde cinsiyet eşitsizliği, taciz gibi birçok soruna neden olabilmektedir (Ryneski, 2015).

Kentlerde göçe bağlı olarak meydana gelen ani nüfus artışı, barınma sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu duruma çözüm olarak, gecekondu diye adlandırılan, sağlıklı olmayan, basit konut yapıları ve yerleşim alanları gelişmiştir.Ayrıca, alt yapı tesisleri gibi belediye hizmetleri ile hastane, okul ve park gibi kamu hizmetleri de yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte, işçilerin kazandıkları parayı harcayacak yerler az sayıda olduğundan kentte ticaret gelişmiş, eğlence mekânları açılmış ve kent kapalı halinden uzaklaşmaya başlamıştır (Schneider, Industrial Sociology, 1969).

1.1.2. Sosyal Hayata Etkisi

"Boomtown" olgusunun sosyal hayata en belirgin etkisi ailede değişme ile kendini göstermektedir.Sanayi merkezlerine iş bulmaya gelen genç erkekler geri

dönmemişler, evli olanlar ise eşlerini ve çocuklarını da yaşadıkları kente getirerek geniş aileden kopmuşlardır. Geniş aile formunun değişmesi ve çekirdek aileye dönüşümü ilkdefa bu şekilde gerçekleşmiştir.Kırdan kente yapılan göçlerle öncelikle mekansal olarak ev-işyeri ayrımı ortaya çıkmıştır. Kırsal yaşamda, geçim alanı ile yaşam alanı arasında mekânsal birlik var iken kente göç ile birlikte bu birlik ortadan kalkmıştır. Kırdan kente yapılan göç ile birlikte aile hem ekonomik hem de sosyal anlamda sarsıntı yaşamaktadır. Bu ekonomik sarsıntının atlatılabilmesi için hane üyeleri ücret geliri elde edebilmek amacıyla seferber olmaktadırlar.Bu noktada, çekirdek ailenin gelişiminde teknolojik gelişmeler ve kentleşme rol oynamaktadır.

"Boomtown" olgusunun etkisi ile, göç alarak nüfusu artan bölgede kişisel güvenlik sorunları da ortaya çıkabilmektedir. Özellikle doğal kaynakların keşfi sebebiyle aniden gelişen kentlerde, suç oranlarının arttığı belirtilmektedir. Ani nüfus artışı, göçlerle birlikte kentin bir anda kozmopolit bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Eskiden homojen bir yapıya sahip olan kentlere, "boomtown" etkisiyle farklı kültür, ırk, din, etnik yapıgibi farklılıklara sahip vatandaşların göç etmesiyle, yerel halk kişisel güvenliğinden endişe edebilmektedir (Mrozla, Dahle, Huynh, Robinson, & Archbold, 2018).

1.1.3. Ekonomiye Etkisi

"Boomtown" kavramı genellikle, hem iktisadi anlamda hem de nüfus bakımından "bir gecede büyüme" anlamına gelmektedir. "Boomtown" kavramı ile anılan mekanlar, genellikle, hem ekonomik refahın olduğu hem de yerel kültürün ve verili altyapı ile sosyal ilişkilerin bozulduğu yerlerdir. Bu kentlerde insanlar, madencilik faaliyetlerinden, yüksek-ücretli iş imkanlarından, cazip olanaklar ya da diğer fırsatlardan dolayı ekonomik beklentilere sahiptirler.Ani bir biçimde gelişen bu kentlere, genellikle, yüksek maaşlar elde etme ya da madencilikte "zengin olma" hayaliyle yeni insanlar gelmektedir (Weller, 2009).

Yeni iş imkânları nedeniyle, nüfus arttıkça yaşam maliyeti artmakta ve buna bağlı olarak daha iyi olanaklara ve altyapıya yönelik talep artmaktadır. Bu talepler arasında okullar, kanalizasyon hatları, sinema salonları gibi alanlar yer almaktadır. "Boomtown"dan en çok, o bölgede uzun süre yaşayan düşük gelirli aileler ile yerli halk etkilenmektedir. Ani nüfus artışıyla ortaya çıkan konut ihtiyacı emlak fiyatlarını da arttırmaktadır. Daha fazla yaşam alanına olan talep, konut kiralarını ve fiyatlarını arttırmakta; yüksek rekabetten ise işçi sınıfı olumsuz etkilenmektedir. Bunun sonucu olarak, ekonomik durumu orada yaşamaya izin vermeyen aileler başka mekânlara taşınmak zorunda kalabilmektedir. Ayrıca, "boomtown"ın ilk aşamalarında deneyimsiz yerel halk görece yüksek ücretle istihdam edilirken, sonrasında daha deneyimli çalışanlar yerel çalışanların yerini almaktadır. Bu istihdam, yerel ve yerel-olmayan çalışanlar arasında eşit olmayan bir ücret dağılımı yaratmaktadır. Göç sonucunda bölgede oluşan ırk, kültür ve inanç farklılıklarından doğan kozmopolit yapı, işletme içi ve dışı işgücü piyasalarında gelişen katmanlaşmayı kültürel aidiyetler temelinde çekmekte ve böylece vasıflı-vasıfsız ayrımını derinleştiren ve işçilerin birleşik örgütlenme ve mücadele hattını zaafa uğratan etkilere yol açmaktadır (Ryneski, 2015).

1.2."Boomtown"a Örnekler

1.2.1. Dünya'dan Örnek: Bodie

Bodie, Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı Kaliforniya eyaletindeki Sierra Nevada sıradağlarının doğusunda yer alan bir altın madenciliği kasabasıdır[8]. Bodie'de yer alan altın ve gümüş madenlerinin keşfi, Kaliforniya'daki *Gold Rush*[9]döneminden sonra, 1859 yılında W. S. Body öncülüğünde 4 araştırmacı tarafından gerçekleşmiştir. W.S. Body'nin maden yataklarını keşfinden sonra kar fırtınasında donarak ölmesi

[8]https://www.legendsofamerica.com/ca-bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)
[9]*Gold Rush*; James Marshall'ın ABD'ye bağlı Kaliforniya eyaletinde 24 Ocak 1848 tarihinde altın keşfiyle başlayan döneme karşılık gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. https://www.parks.ca.gov/?page_id=1081

nedeniyle bölgeye, W.S. Body'nin soyadından gelen "Bodie" isminin verilmesine neden olmuştur. Ancak bu yazım yanlışı bölgede yaşayan bir tabelacıdan kaynaklanmış ve telaffuzunun daha kolay olduğu gerekçesiyle bölge halkı tarafından değiştirilmemiştir [10] (Morgado, 2017).

Bodie, "Vahşi Batı" diye tabir edilen bölgede yer almaktadır ve etkin güvenlik sisteminin var olmaması nedeniyle en tehlikeli kasaba olarak nam salmıştır (Paulas, 2019). Şiddet, kanunsuzluk, maden soygunları ve silahlı ölümler kasabanın olağan günlük olayları halini almıştır (Garfield, 2016). Kasabanın rahibi F.M. Warrington bu durumu 1881 yılında, "şehvet ve tutku fırtınasıyla ateşlenen günah denizi" olarak tanımlamaktadır[11].

1.2.1.1. Bodie'de Boomtown Dönemi

1861 yılı Haziran ayında altın ve gümüş içeren maden yatakları bulunan Bodie'de, Bodie Madencilik Bölgesi ile birlikte bir maden değirmeni kurulmuştur. 1864 yılında ise, New York'lular, yarım milyon dolarlık yatırımla "Empire Mining Company"i kurmuşlardır. Bodie'deki altın madeni pek çok işletmenin dikkatini çekmiş ve bu madenden pay elde edebilmek için Bodie'ye yatırım yapmışlardır[12].

1879-1880 yıllarında Bodie'nin nüfusu maden endüstrisinin gelişmesiyle 6.000 ile 10.000 kişi ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Günlük 40-50 yeni kişi ise Bodie'ye gelmiştir (Paulas, 2019). 2.000 binadan oluşan bir nüfusa sahip olan Bodie'de 30 altın maden ocağı, 65 bar, çok sayıda genelev ve kumar salonunun yanında 3 gazete, 2 kilise, Taoist tapınağı, banka ve okul kurulmuştur (Nickell, 2003). Bu hızlı büyüme, Bodie'ye geniş bir kültür, etnik köken ve kayda değer bir yelpazeden oluşan çeşitlilikte nüfus

[10]https://theculturetrip.com/north-america/usa/articles/a-history-of-bodie-americas-most-notorious-ghost-town/ (Erişim tarihi: 01.04.2020)
[11]https://www.legendsofamerica.com/ca-bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)
[12]https://westernmininghistory.com/towns/california/bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)

getirmiştir. İnsanlar göç ile gelmeye başladıkça, kasaba gelişmeye başlamış ve birçok mahalle kurulmuştur[13].

Kasabadaki maden ocaklarının kirişlerinin kurulması için kereste ihtiyacı doğmuş ancak bölgede az sayıda ağacın bulunmasından dolayı Mono Mills'te kereste fabrikası kurulmuştur. 1881 yılında kasabaya kereste taşımak amacıyla ise Bodie&Benton Demiryolu Şirketi kurulmuş ve 1882 yılında demiryolu 32 mil uzunluğuna ulaşmıştır[14]. Şirket yerli işsiz halkı istihdam etmek yerine ucuz Çinli emeğini işe almıştır[15].

Sadece demiryolunda değil maden ocaklarında da kasaba yakınındaki Nevada ve Meksika'dan gelen işçiler ile Çinli işçiler çalıştırılmıştır. Bu nedenle, Bodie'de büyük bir Çinli nüfus da yer almıştır[16]. Çinli göçmenler kasabanın kuzeybatısında yer alan "Chinatown"a yerleşmişler ve madenlerde ayrımcılıkla karşılaşmışlardır. Bu durum da onları madencilikten hizmet alanına yönelmeye zorlamıştır. Maden ocakları yerine çamaşırhanelerde çalışmış, seyyar satıcılık yapmak zorunda kalmışlardır[17].

Farklı inanç ve/veya mezhepten insanların bir araya gelmesi, inanç merkezlerinin kurulma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyaçtan yola çıkarak,1882 yılında kilise bulunmayan kasabaya 1882'de Bir Metodist Kilisesi ve bir Katolik Kilisesi inşa edilmiştir. Katolik Kilisesi yangında yok olsa da Metodist Kilisesi hâlâ sağlam bulunmaktadır[18].

"The Bodie" ve "The Standart" adında iki büyük maden şirketi 1887 yılında birleşerek yirmi yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Bu yirmi yıllık süreç boyunca,

[13]https://www.visitmammoth.com/blogs/history-and-geology-bodie-ghost-town (Erişim tarihi: 05.04.2020)
[14]https://www.visitmammoth.com/blogs/history-and-geology-bodie-ghost-town (Erişim tarihi: 05.04.2020)
[15]https://www.legendsofamerica.com/ca-bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)
[16]https://www.nps.gov/places/bodie-historic-district.htm (Erişim tarihi: 02.04.2020)
[17]https://www.nps.gov/places/bodie-historic-district.htm (Erişim tarihi: 02.04.2020)
[18]https://www.legendsofamerica.com/ca-bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)

Bodie'de yer alan yaklaşık 30 maden şirketi aylık 400.000 dolar değerinde, toplamda ise 90 ile 100 milyon dolar arasında değişen değerde cevher üretmiştir (Nickell, 2003).

19. yüzyıl sonlarında, gerek istihdam olanağının bir sonucu olarak artan nüfusuyla gerekse artan ekonomik refahı ile Bodie, boomtown olgusuna örnek teşkil eden bir kasaba halini almıştır[19] (Severn, 2018).

1.2.1.2. Bodie'de Çöküntü

1879-1880 yıllarında Bodie'nin hem ekonomik gelişimi hem de nüfusu en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu tarihlerden itibaren de yavaş yavaş çöküşü başlamıştır. Cevher azaldıkça insanlar bölgeyi terk etmeye başlamışlardır. 1886 yılına gelindiğinde Bodie'nin nüfusu yaklaşık 1.500 kişiye düşmüştür[20].

1892 yılında kasabada çıkan yangın maden alanını büyük oranda tahrip etmiştir. Maden ocakları teker teker kapanmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak, kasabanın nüfusu da azalmıştır. 1898 yılında meydana gelen yangın ise maden değirmenini yok etmiş ancak ertesi yıl değirmen tekrar inşa edilmiştir (Garfield, 2016).

Bodie dünyanın ilk uzun mesafeli elektrik iletim şebekesinin kurulduğu ve işletildiği maden kasabası olmasıyla da önemlidir. 1892 yılında Standart Şirketi, tesisin pahalı ve zahmetli buhar tesisinin yerine alternatif arayışının bir sonucu olarak kasaba yakınlarına bir hidroelektrik santrali kurmuş ve santrali madene bağlamıştır[21].

Bodie'deki madencilik faaliyeti 20. yüzyılın başlarında azalmış ve keresteye olan talep azalmıştır. Keresteye olan ihtiyacın azalmasıyla Mono Mills'e giden demiryolu hattı 1918'de terk edilmiştir (Nickell, 2003).

1932 yılında 2 yaşındaki bir çocuğun kibritle oynaması nedeniyle ortaya çıkan yangın kasabadaki çoğu ahşap olan binaların %95'ini yok etmiştir (Nickell, 2003).

[19]https://www.kqed.org/news/11640709/how-this-ghost-towns-curse-backfired-on-park-rangers (Erişim tarihi: 03.04.2020)
[20]https://www.nps.gov/places/bodie-historic-district.htm (Erişim tarihi: 02.04.2020)
[21]https://www.visitmammoth.com/blogs/history-and-geology-bodie-ghost-town (Erişim tarihi: 05.04.2020)

Bodie'de çöküş devam ederken, Büyük Buhran nedeniyle çöküş hız kazanmıştır. Birkaç maden şirketi faaliyetini devam ettirse de büyük ölçüde eski atıklardan altın elde etmek amacıyla siyanür kullanarak küçük kârlar elde etmiştir (Nickell, 2003).

2. Dünya Savaşı sonrasında son maden şirketi de kapanmıştır. Madencilikle geçim sağlayan Bodie sakinleri kasabada taşıyamadıkları her şeyi bırakarak kasabadan göç etmek zorunda kalmışlardır. Mağazalarda ürünler kalmış, insanlar eşyalarını geride bırakmıştır. 1940'ların sonuna gelindiğinde ise kasaba hayalet kasaba halini almış ve kasabada yaşayan kimse kalmamıştır (Garfield, 2016).

Bodie, 1962 yılında Eyalet Tarihi Parkı, 1964 yılında Kaliforniya Tarihi Bölgesi ve Ulusal Tarihi Bölgesi olara kabul edilmiştir (Morgado, 2017).

Günümüzde ise Bodie sadece tarihi ile ilgilenen yılda yaklaşık 200.000 turist tarafından ziyaret edilmektedir (Garfield, 2016).

Kasabada park çalışanları dışında kimse daimi olarak yaşamamaktadır. Kitap, kartpostal ve hediyelik eşya satan Bodie Müzesi dışında kasabada restoran ya da herhangi bir yeni yapı bulunmamaktadır[22].

Bodie'nin tarihine bakıldığında, kasabada kurulan bir maden sendikası[23] yer almaktadır ancak herhangi bir işçi hareketi ya da grev görülmemiştir.

Bodie&Benton Demiryolu'nun metal rayları uzun zamandır hurda olarak satılsa da eski demiryolunun parçalarını hala görmek mümkündür[24].

Madencilikle birlikte ekonomik ve demografik olarak yükselişe geçen Bodie kasabasında, faaliyetin sona ermesiyle kasaba halkı hem ekonomik olarak hem de demografik olarak çöküşün içinde kalmışlardır. Başka ekonomik geçim alternatifi kalmayan kasaba halkı çareyi kasabadan göçmekte bulmuştur. Kasaba ise, göç ile birlikte yaşamın olmadığı, turistik bir kasaba olmasının ötesine geçememiştir.

[22]https://www.legendsofamerica.com/ca-bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)
[23]https://www.junelakeaccommodations.com/bodie-ghost-town.htm (Erişim tarihi: 01.04.2020)
[24]https://www.legendsofamerica.com/ca-bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)

1.2.2. Türkiye'den Örnek: Armutçuk

Taşkömürünün, Karadeniz Ereğli Neyren Deresi, Köseağzı Değirmeni mevkiinde 1829 yılında Uzun Mehmet tarafından bulunduğu kabul edilmekle birlikte Ereğli havzasında kömür üretimi 1848 yılı itibariyle başlamıştır (Quataert, 2017).

1937 yılında hükümet tarafından satın alınan Ereğli Şirketi, Etibank'a devredilmiş olup 10.10.1983 yılında 96 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan Türkiye Taş Kömürü Kurumu (TTK) ile hala varlığını sürdürmektedir. Armutçuk Taşkömürü İşletme Müessesesi (AKİ) ise, 07.12.1983 tarih ve 26 sayılı TTK Yönetim Kurulu kararı ile faaliyete başlamış, 1994 yılına kadar da faaliyetini sürdürmüştür. TTK Yönetim Kurulunca 1994 itibariyle müessesenin tüzel kişiliği kaldırılmış, 1997 tarihli Yönetim Kurulu Kararı ile tekrar müessese statüsüne dönüştürülmüştür.[25]

Havzaya yabancı sermayenin girmesi, havzadaki kömür üretiminin başlamasıyla paralellik göstermektedir. 1849 yılında havzanın işletme hakkı kira yoluyla İngiliz Galata bankerlerinin kurduğu Kömür Kumpanyası adlı şirkete verilmiştir (Aytekin, 2007). Kırım Savaşı (1853) süresince, İngiltere ve Fransa'nın donanma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Kozlu-Zonguldak ve Üzülmez mıntıkasındaki kömür maden sahalarının işletmesi, 1854 yılında İngiliz ve Fransızların denetimine girmiştir. 1856 yılında ise İngiliz Kömür Kumpanyası, işletme hakkınıHazine-i Hassa aracılığıyla devralmıştır. Havzanın işletme hakkı, 1859 yılında Kuyumcu (banker) Yorgaki Zafiropulos'a, 1860 yılında tekrar İngiliz Kömür Kumpanyası'na ve 1865 yılında Bahriye Nezareti'ne verilmiştir.[26]

1882 yılında Osmanlı Devleti'nin, havzada üretilen kömürün %40'ının ihraç edilebilmesine izin vermesiye yabancı sermaye tekrar havzaya yönelmiştir. 1892 yılında Fransızlar, Ereğli Şirket-i Osmaniyesi (SociétédUeraclée) adında bir şirket kurarak

[25]http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=113(Erişim tarihi: 21.11.2019).
[26]http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=7 (Erişim tarihi: 21.11.2019).

Kozlu Liman İnşaatı imtiyazını, 1897 yılında ise havzadaki demiryollarının işletme hakkını elde etmiş, ardından da, Tersane-i Amire'ye ucuz kömür vermek şartı ile devlet hazinesine ait kömür ocaklarının işletme hakkını elde etmiştir. 1902 yılına gelindiğinde, havzada bulunan 124 maden ocağından 45'i Türk işletmecilere, 79'u ise azınlıklara aittir. 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Ereğli Şirket-i Osmaniyesi zor günler geçirmiş olsa da daha sonra toparlanmış, 1914 yılında 4.500 işçi sayısına, yaklaşık 700 kadar da müstahdem ve mühendis sayısına ulaşmıştır (Yorulmaz, 1998). 1902 yılında Osmanlı topraklarındaki toplam maden cevheri üretimi içindeki yabancı sermayenin payı %50 iken 1908 yılına gelindiğinde bu oran %75'e yükselmiştir (Quataert, 2017).

Millî Mücadele döneminde, havzadan çıkarılan kömürler ile ulusal kuvvetlere ikmal faaliyetlerinde bulunulmuştur. 15.08.1920 tarihli "Ereğli ve Zonguldak Havzalarından İhraç Olunacak Maden Kömürlerinden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kanun"un 2inci maddesinde yer alan yıkanmış kömürün beher tonundan 3 lira, yıkanmamış kömürün ise beher tonundan 2 lira alınması ifadesiyle birlikte yabancı sermayenin kömür havzalarından diledikleri şekilde faydalanmalarının önüne geçilmiştir.

Ankara Hükümeti'nin Millî Mücadele döneminde çıkardığı kanunların en önemlisi, 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı "Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun"dur.[27] 15 maddeden oluşan bu kanun, doğrudan maden işçilerinin haklarıyla ilgili olup,maden ocaklarında çalışan emekçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik çok önemli hükümler içermektedir.

Kanun, maden ocaklarında zorla çalıştırmayı ve on sekiz yaşından küçük olanların yer altında çalışmasını yasaklamaktadır. Günlük çalışma süresi sekiz saat ile sınırlanmakla birlikte yer altına iniş ve yer altından çıkış için geçen süreler de sekiz

[27]Bkz. Ek 5: "Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun"

saatlik çalışma süresine dahil edilmiştir. Tarafların rızasıyla sekiz saatlik çalışma süresinin aşımında iki kat fazla çalışma ücreti uygulaması getirilmiştir. Kanun ile günümüzde devlet-işveren-sendika üçlü kanadının oluşturduğu Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun temelleri atılmış olup, maden ocaklarında çalışan işçilere ilişkin asgari ücretin, ocak amil ve mültezimleri ile Amele Birliği ve İktisat Vekâleti temsilcileri tarafından belirleneceği ifade edilmiştir.

Kanun, maden işletmecilerine de çeşitli yükümlülükler getirmiştir. Kanunla birlikte işverene, ocaklarda çalışan işçiler için hamam ve yurtlar inşaa etme;işçilerin ücretine ve kişisel bilgilerine ilişkin kayıtlarını düzenli olarak tutma; maden ocağı çevresinde doktor, hastane ve eczane bulundurma, hasta ve kazazede işçilerin tedavilerini ücretsiz olarak yapma; maden ocaklarında çalışan işçilere koruyucu malzeme temin etme yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca, sendikalaşmanın adımı olarak kabul edilen Amele Birliği adlı işçi yardım sandığını finanse etmek amacıyla işçilerin aylık ücretlerinden %1 oranında kesinti yapma yükümlülüğü getirilmiştir.

3634 sayılı ve 07.06.1939 tarihli "Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu" gereği başta Zonguldak, Kastamonu ve Bolu olmak üzere maden havzalarına yakın bölgelerde yaşayan erkeklere maden ocaklarında çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Buna paralel olarak, Armutçuk'a ilk düzenli yerleşim, AKİ'nin (EKİ-TTK) yaptığı lojmanlarla başlamış olmakla birlikte Armutçuk'un Kandilli ve Çamlı mahallelerindeki lojmanların büyük bir kısmının İtalyan ve Fransızlar tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Çatılarda kullanılan kiremitlerin üzerinde "Made in France" yazıyor olması, eski kulüp binasının kiliseden bozma yapısı ya da binalarda kullanılan fayans desenleri işçi lojmanlarının yabancı sermaye tarafından yaptırıldığını göstermektedir. Ancak, bahsedilen lojmanlar ve yapılar 1995 yılından itibaren TTK tarafından yıkıldığı için, günümüzde kullanılabilir durumda değillerdir (Timur & Hamsici, 2010).

"Yerüstünden Notlar" adlı kitapta, Armutçuk'un 1950'li yıllarda kurulan bir maden kenti olduğu, kentin ise madenlerde çalışmaya gelenler ile birlikte kurulduğu belirtilmektedir. Armutçuk'ta ilk kömür üretiminin nerede başladığına dair netleşmiş bir bilgi bulunmadığı ve Armutçuk isminin 2000 yılından sonra Kandilli olarak değiştirildiği ifade edilmiştir.[28]

Armutçuk'ta, yani günümüzdeki adıyla Kandilli'de, AKİ tarafından kurulan her mahallede sosyal ve kültürel altyapı da oluşturulmuştur. Sinemaya, okula, markete, fırına, sağlık ocağına ya da kitap ve kırtasiyeye erişim hemen hemen her mahalleden sağlanmıştır. Bununla birlikte, çay bahçeleri, işçi yurtları, yemekhaneler, dinlenme tesisleri vb. sosyal mekanlar da kurulmuştur ve bu hassasiyetin kömür üretimine verilen değer ve sosyal devlet anlayışıyla gerçekleştiği görülmektedir.[29]

Zonguldak Valisi Erdoğan Bektaş, Anadolu Ajansı'na (AA) yaptığı açıklamada (Bektaş, 2019),

> *"Kandilli'deki Armutçuk Müessesesi biliyorsunuz neredeyse 150 yıldır kömür çıkarılan bir yer. Burası da zamanında kullanılmış, ocaklarda çıkarılan kömürlerin deniz yoluyla nakledilmesi için vaktiyle 1900'lü yıllarda 1905'lerde çoğunlukla yabancılar tarafından yapılan kıyı yapıları bunlar. Zaman içerisinde çıkarılan kömür, maden daha içeriye ve daha alt kotlara indiği için başka mekanizmalarla taşındığı için buralar kullanılmaz olmuş. Kullanımdan çıktıkça da Karadeniz'in güçlü dalgaları buraları yavaş yavaş tahrip ediyor ama burada bir tarih, bir Sanayiyel miras yatıyor."*

ifadelerini kullanmıştır.

Bakkallarında günlük gazetelerin yer aldığı, yürüyüş parkurlarının bulunduğu, İstanbul'un son modasının takip edildiği veya Ereğli'den özellikle pek çok maden işçisinin EKİ'nin işlettiği trenlerle günübirlik gidip döndüğü, hatta Zeki Müren'in

[28]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 16.
[29]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 18.

bileyolunun düştüğü bir ilçe iken Armutçuk, bugün dökülen binaların, viran hale gelmiş yapıların bulunduğu bir durumdadır.[30]

Armutçuk'ta sosyal ve kültürel faaliyelerin son derece gelişmiş olduğu da görülmektedir. Örneğin, EKİ tarafından kurulan sinemalarda, vizyona yeni giren filmlerinçok geçmeden gösterime girdiği; haftanın belli günlerinde kadınlara, çocuklara ve ailelere yönelik gösterimlerin gerçekleştiği; tiyatro gösterilerinin yapıldığı ve konserlerin verildiği bilinmektedir.[31] Ancak günümüzde, Armutçuk'ta kurulan üç sinemadan biri olan ve işçilerin hep birlikte izlediği "İşçi Sineması" dâhil tüm sinemalar artık kullanılmamaktadır.[32] Hatta, Kandilli merkezinde yer alan özel sinema, günümüzde düğün salonu olarak kullanılmaktadır.[33]

Armutçuk'un sportif faaliyetlere de önem verdiği kurulan spor kulüplerinden anlaşılmaktadır. Armutçukspor ve Madengücü spor kulüpleri bunlara örnek gösterilebilmektedir, ancak ne var ki bahsedilen spor kulüpleri de günümüzde varlığını sürdürmemektedir.[34]

Armutçuk'un yolcu taşımacılığında da öncü olduğu söylenebilmektedir. Taşımacılıkta ilk kullanılan araçlar kamyondan bozma tahta oturaklı araçlardır. Bu araçlar, işçi ve öğrenci taşımacılığı yanında, yöre halkını Ereğli pazarına taşıma amaçlı olarak da kullanılmıştır. 1960 yılından itibaren Armutçuk-Ereğli güzergâhında demiryolu ulaşımı, 1980 yılı itibariyle de günümüzde kullanılan normal otobüsler kullanılmaya başlanmıştır.[35]

[30]http://www.ereglidemokratmedya.com/yazi/uzak-ve-yakin-kandilli-52192.html(Erişim tarihi: 22.11.2019).
[31]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 20.
[32]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 11.
[33]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 51.
[34]http://www.ereglidemokratmedya.com/yazi/uzak-ve-yakin-kandilli-52192.html (Erişim tarihi: 22.11.2019).
[35] Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 26.

1980'li yılların başına gelindiğinde, özelleştirmelerin de etkisiyle birlikte Armutçuk'un sosyal ve kültürel hayatında, ekonomisinde köklü değişimler meydana gelmiştir.

1983 yılında TTK'nın kurulması ile işletmeler daha merkezileştirilmiş, başka bir ifadeyle sayıları azaltılmıştır. Örneğin, yaklaşık 1500 maden işçisinin çalıştığı Alacaağzı Maden İşletmesi2006 yılında, rödovans sistemi ile Hattat Holding'e bağlı HEMA A.Ş.'ye devredilmiş, 2014 yılında da üretim faaliyetine son verilmiştir.[36]

Armutçuk'ta, EKİ tarafından iki ilkokul ve bir ortaokul kurulmuştur. Öğretmenleri EKİ tarafından kadro verilen bu okullara kimya laboratuvarları kurulmuş; futbol, atletizm gibi farklı sportif faaliyetleri içeren takımlar oluşturulmuştur. Ancak, bu okullar 1983 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.[37]

1997 yılına gelindiğinde tasarruf tedbirleri gerekçe gösterilerek, ilçede yolcu taşımacılığında kullanılan otobüslerin bir kısmı satılmış bir kısmı da hurdaya ayrılmıştır. Yine tasarruf gerekçesiyle 2000 yılında demiryolu taşımacılığı sonlandırılmış, demiryolu taşımacılığına kıyasla daha maliyetsiz olacağı düşüncesiyle, çıkarılan kömür cevheri Ereğli'ye demiryolu yerine kamyonlar aracılığıyla taşınmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, öğrenci, işçi ve yöre halkının taşımacılığına yönelik uygulama da sonlandırılmış, işçiler ve öğrenciler kendi ulaşımını kendileri sağlamak zorunda bırakılmışlardır.[38]

Eğitim, kültür vb. alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da Armutçuk'ta yıkım görülmüştür. 23.02.2003 tarihli Türkiye Gazetesi'nde yer alan habere göre; 1996 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL tarafından hizmete açılan Batı Karadeniz Bölgesi'nin en kapsamlı tek Göğüs Hastalıkları Hastanesi, 7 yıldır kullanılmamaktadır. Armutçuk Göğüs Hastalıkları Hastanesi, 100 yatak kapasitesine

[36]https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-3570sgc.pdf (Erişim tarihi: 25.11.2019).
[37]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 20.
[38]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 26.

sahip, Sağlık Meslek Lisesi ile Bölge Halk Sağlığı Laboratuvarı'nı da kapsayanbir kompleks olarak tasarlanmış ancak buradaki yıkım, haber metninde şu şekilde ifade edilmiştir:[39]

> *"Hastane, açıldığından bu yana hasta azlığı nedeniyle faaliyetini yavaşlattı. Normalde 163 personele ihtiyaç duyulan hastanede şu anda sadece 1 doktor ve 3 müstahdem görev yapıyor. Çürümeye terk edilen hastanenin röntgen cihazları Ereğli Verem Savaş Dispanseri'ne, laboratuvar cihazları ise Alaplı Devlet Hastanesi'ne verildi.Armutçuk Sağlık Meslek Lisesi öğrencileri de, kendileri için inşa edilen hastanede stajlarını yapamaz hale geldiler."*

Dönemin Armutçuk Belediye Başkanı Nihat Saral da hastanenin gelinen durumuna tepkisini, Türkiye Gazetesi'ne verdiği röportajda şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Burası maden havzası olduğundan göğüs hastalıklarına yakalananların sayısı da fazla oluyor. Ancak hastalar Ankara'ya ya da başka yerlere gidiyorlar. Ayrıca hastane Sağlık Bakanlığı'na bağlı olduğundan bölgede yaşayan çok sayıda SSK'lı direkt olarak burada muayene olamıyor. Sağlık Bakanlığı ile SSK arasında bir anlaşma olursa rahatlık sağlanır."*

"Yeraltından Notlar" adlı kitapta ise, TTK'nın, Armutçuk Göğüs Hastalıkları Hastanesi'ni Sağlık Bakanlığı'na hibe ettiği, hastane kapandıktan sonra ise TTK'nın Sağlık Bakanlığı'na hibe ettiği hastane binasını, idare binası olarak kullanmak için Sağlık Bakanlığı'na kira ödemekte olduğu belirtilmektedir.

Armutçuk'ta sağlık hizmetlerinde, eğitimin niteliğinde, sosyal ve kültürel faaliyetlerde yaşanan yıkım, bölgede yaşayan ve imkânı olan kişilerin çevre ilçelere taşınmasına neden olmuştur. Armutçuk'ta yaşanan göç, nüfusunun da azalmasına neden olmuştur. 1987 yılında Armutçuk nüfusu 20.000[40] kişi dolayında iken, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) "2000 Genel Nüfus Veri Tabanı" verilerine göre[41] ilçede 1.658'i kadın 1.597'si erkek olmak üzere toplam 3.255 kişi kalmıştır.

---

[39]https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a165547.aspx?/Genel/a165547.aspx& (Erişim tarihi: 25.11.2019).
[40]Bkz. Timur; Hamsici, a.g.e. s. 28.
[41]http://rapory.tuik.gov.tr/28-11-2019-11:22:52-335960777969755317229174706.html? (Erişim tarihi: 28.11.2019).

Armutçuk tarihine bakıldığında Türkiye'de özelleştirmelerin bir bölgede ne denli değişimler yarattığı açıkça görülmektedir. AKİ tarafından yapılan işçi lojmanları ile birlikte ilk düzenli yerleşimin başladığı, çalışma olanağına bağlı olarak nüfusunun artış gösterdiği, sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleşebildiği, sağlığa ve eğitime erişimin sağlanabildiği, spor kulüplerinin desteklendiği ve tiyatro gösterimlerinin yapıldığı sosyal bir işçi kasabası iken özelleştirmeler ile tüm bu imkânların ve faaliyetlerin yıkıma uğradığı, maden sahalarının daraltıldığı, en az işçi ve en az ücret ile maksimum verim elde etme anlayışıyla hareket eden işletmelerin yer aldığı bir kasaba halini almıştır. AKİ tarafından işletilen döneme kıyasla bugün Armutçuk'a bakıldığında, sosyalliğini yitirmiş, ekonomik olarak büyük bir çöküntüye uğramış, mekansal olarak ise faaliyet gösterdiği hemen hemen tüm yapıların yok olduğu bir kasaba olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak, Dünya'da ve Türkiye'de, çalışma olanağının meydana gelmesiyle ekonomik, demografik ve sosyal anlamda yükseliş gösterip daha sonraki süreçte pek çok anlamda çöküşler yaşayan pek çok örnek yer almaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ele alınacak olan Balıkesir ilinin Balya ilçesi de, "boomtown" kavramı ve beraberinde gelen çöküş sürecini tarihsel anlamda içermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İlkler Şehri: Balya

Madenciliğin beşiği olarak kabul edilen Anadolu'da[42] kömür, altın, gümüş, bor, kurşun, çinko gibi pek çok yeraltı ve yerüstü cevheri ülkenin zenginliklerini oluşturmaktadır. Balıkesir ilinin Balya ilçesi de pek çok "ilk"in yaşandığı bir maden bölgesidir.

Bu bölümde, Balya'nın tarihsel geçmişine değinilerek Balya'daki madencilik faaliyetinin ilçedeki ekonomi, demografi, toplumsal yapı, emek mücadelesi gibi olgular üzerinde yarattığı etki ve faaliyetin sona ermesiyle bu olgular üzerinde meydana gelen çöküş süreciele alınacaktır.

2.1. Balya'nın Tarihsel Kökleri

Balya, günümüzde Balıkesir ilinin bir ilçesi olmakla birlikte tarihsel olarak bakıldığında adından "maden şehri" olarak söz ettirmektedir. Tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Balya'da tarihin ilk dönemlerinden itibaren kurşun, çinko, linyit ve manganez başta olmak üzere çeşitli madenlerin çıkarıldığı ve buna bağlı olarak Balya'nın bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, Balya ve çevresinde bulunan kale ve mağara kalıntılarına bakıldığında bölgenin tarihinin M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzandığı görülmektedir.[43]

Konum olarak, günümüzde Balıkesir ve Çanakkale illerine kadar olan, Mysia Bölgesi[44] içinde bulunan Balya, tarihsel süreç içerisinde ilk olarak Hitit, daha sonra ise Frig, Lidya, Makedonya ve Bergama Krallıkları tarafından idare edilmiştir (Arslan, 2010, s. 41).

M.Ö. 130 yılında Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına giren Balya'da madenlerin işletildiği ve adının kaynaklarda "Cristian" olarak geçtiği görülmektedir (Su

[42]https://www.mta.gov.tr/v3.0/muze/turkiye-madencilik-tarihi(Erişim tarihi: 01.08.2020).
[43]http://www.balya.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi (Erişim tarihi: 18.01.2019).
[44]Detaylı bilgi için bkz. Bülbül, 2009, s. 5.

M. K., 1939, s. 6). Balya, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiş; 1080 yılı itibariyle ise Süleyman Şah, Balya bölgesini fethetmiştir (Arslan, 2010, s. 41).M.S. 12. yüzyılda,Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı bir beylik olan Karesi Beyliği'nin sınırları içerisinde yer alan Balya, Osmanlı Devleti'nin Karesi Beyliği'ni fethetmesi üzerine, 1345 yılında Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur[45](Aydın, 2006, s. 137).

2.2. Balya'da Boomtown Dönemi

Balya, tarihsel geçmişi itibariyle yaklaşık 100 yıl boyunca madencilik faaliyetine ev sahipliği yapmış bir ilçedir. Dolayısıyla, ilçede madencilik faaliyeti başladıktan ve sona erdikten sonra çeşitli değişimler, yükselişler ve çöküşler görülmüştür. İlçe tarihini temel anlamda 1940 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak, ilçedeki yükseliş ve çöküş sürecini daha iyi ifade etmeye yardımcı olacaktır. Bu nedenle, çalışmanın devam eden bölümleri, Balya'nın "boomtown dönemi" ve "çöküş dönemi" temelinde incelenecektir.

2.2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Balya

Osmanlı Devleti'nin Karesi Beyliği'ni fethiyle Osmanlı topraklarına katılan Balya, 1864 yılında, vilayet sisteminde düzenlemelere ilişkin hükümleri içeren Vilayet Nizamnâmesi'nin yayımlanmasına kadar Hüdavendigar Eyaleti'nin Karesi livasına bağlı bir kaza durumundadır. Ancak, vilayet sistemindeki ilgili düzenleme ile birlikte, 1864-1874 yılları arasında kaza statüsünde olan Edremit'in ve 1874 yılından sonra ise Balıkesir ilinin merkez nahiyesi olmuştur. Balya, 1900 tarihinde üçüncü sınıf, 1910 yılı itibariyle de ikinci sınıf kaza statüsüne erişmiştir (Mutaf, 2003, s. 78). Altyapı ve belediye teşkilâtlanması 1890 yılında yapılan Balya, bugünkü yönetim şekli olan ilçe halini ise1910 yılındaalmıştır (Aydın, 2006, s. 137).

Balya adının tam olarak nereden geldiği bilinmemekle birlikte bu konuya ilişkin çeşitli rivayetler vardır. Balya Kaymakamlığı'nın kaynaklarında Balya isminin 1650

[45] Detaylı bilgi için bkz. Geçmişten Geleceğe Balya, 2008, s. 9-11.

yıllarında Kadılık yapan "Balı Bey"den geldiği belirtilmiştir.[46]Bir diğer rivayet ise, işletilen kurşun madenlerinin balyalanması (paketlenmesi) neticesinde Balya ismini aldığı yönündedir (Aydın, 2006, s. 137). İlber Ortaylı ise, "Türklerin Tarihi 1" adlı kitabında, "balya" kelimesinin Çağdaş Yunanca'da "eski" anlamına gelen "paleo" kelime kökünden geldiğini, Türkler bilinçli olarak yer adı değiştirmediklerinden bu isimlerin zaman içerisinde telaffuzlara göre değiştiğini, buna bağlı olarak Balıkesir isminin de tarihsel süreç içerisinde ilk olarak "Paleo Kastron", sonrasında "Balya Kasrı" ve son olarak da "Balıkesir" halini aldığını belirtmiştir (Ortaylı, 2015, s. 245).

Balya madenlerine ilişkin Osmanlı Devleti'ne ait en eski kayıtlar, 1544 senesine kadar uzanmakta olup Bursa şer'iye sicillerinde rastlanan belgede Bursa, Edremit ve Balıkesir'den yirmi beşer kişinin Balya madenlerinde kazıcı olarak çalışmak üzere padişah tarafından tayin edildiği belirtilmektedir. Bu dönemde çalışan madenciler, kürekçiler ve kazıcılar olmak üzere ikiye ayrılmış olmakla birlikte madenin çevresindeki köylerden istihdam edilmişler ve her türlü vergiden muaf tutulmuşlardır (Aydın, 2006). Ayrıca, madende çalışan işçilerin maden sahasını terk etmeleri yasaklanmıştır. Herhangi bir sebeple iş yerlerini terk ettikleri vakit zorla tekrar madene getirilmiştirler (Bayraktaroğlu, Emre, 1979, s. 148).

1651 yılında Balya kadısına yazılan bir mektupta[47] Bali Bey isminde birinin mültezimlik yaptığı ve maden sahasının Hazine-i Hassa adına işletilmekte olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde, maden ocağının bulunduğu yer Kocagümüş Köyü olarak bilinmekle birlikte madenin başında bölge halkından bir ileri gelen bulundurulmakta olup maden ocağında çalıştırılan işçiler maden ocağına yakın bölgelerden getirilmekte, kantar gülleleri imal edilmekte ve bu madenler İstanbul'a sevk edilmektedir (Su M. K., 1939, s. 8-9).

[46]http://www.balya.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi (Erişim tarihi: 18.01.2019).
[47]Mektubun tam metni için bkz. Kamil Su, Balıkesir Madenleri, s. 43-44.

1802 yılına kadar Balya maden ocağı yöre halkının katılımıyla işletilmiş, artan talebi karşılayamayacak duruma gelmesi nedeni ile 1807 yılında iki ayrı fırının yapılması düşünülmüştür (Arslan, 2010, s. 44).

1839-1849 yılları arasındaki 10 yıllık süre boyunca "Balya Maden İşletmeleri" maden sahasında çalışmalar gerçekleştirmiştir. "Reiser" isimli bir Alman vatandaşı, 1868 yılında Balya'da bulunan maden ocağının işletme hakkını almış ve bir yıl sonra, 1869 yılında işletme hakkını Alman "Lorium" şirketine devretmiştir (Baştürk, 2017).Böylece, 1868 yılı itibariyle Balya madenlerine yabancı sermayenin ilk kez girdiği görülmektedir. 1878 yılına gelindiğinde, II. Abdühamit'in katiplerinden Süreyya Paşa'nın etkisiyle "Riol" isimli bir Fransız vatandaşına, 99 yıllığına, Balya'da toplam 17.235 dönümlük arazide maden arama, işletme ve mevcut maden atıklarından faydalanma imtiyazı verilmiş olmakla birlikte Süreyya Paşa da maden şirketinin başkan yardımcılığını yapmıştır (Bayraktaroğlu & Emre, 1979, s. 149).

Maden ocaklarını işletenler, aynı zamanda hem mültezim hem de kapitalist girişimci konumundadırlar. Hatta hükümetin, bazen maden ocağı işletenlere, onlardan aldıkları kömür karşılığında çevre köylerin vergilerini toplama hakkı da verilmiştir. Yani, ocakları işletenler ile işçiler arasındaki ilişki, serbest emek ile kapitalistlerin arasındaki ilişkiden ileri gelmektedir (Aytekin, 2007).

1892 yılında Riol tarafından Kocagümüş, Karaaydın ve Balya bölgesindeki simli kurşun madenini işletmek amacıyla Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi (Societe Anonyme Ottomane des Mines de Balia-Karaidin), 4.500,000 Frank[48] sermaye ile kurulmuş ve hisseleri halka satılmıştır.[49]Bu şirket Mancılık'ta kömür;

[48] E. Attila Aytekin, "Tarlalardan Ocaklara, Sefaletten Mücadeleye: Zonguldak-Ereğli Kömür Havzası İşçileri, 1848-1922" adlı kitabında Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'nin kuruluş sermayesinin yaklaşık olarak 49.2 milyon kuruş olduğunu ifade etmiştir.

[49] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü'nün katkılarıyla çekilmiş olan "Kayıp Şehir Balya" belgeselinde, hâlâ Balya Türk Hava Kurumu (THK) Başkanı olan Cemalettin Kayış, belgeselde babasının da Balya-Karaaydın madenlerinde madenci olarak çalıştığını, evde sayfa sayfa bulduğu pulların babası tarafından maden şirketine ait hisse senedi olduğunu ve şirketin kendilerine bono yerine verdiğini aktarmıştır.

Patlak'ta kurşun, çinko ve manganez ile gümüş, çinko madenlerinin işletme hakkını da elde etmiştir. Şirketin merkezi İstanbul'da, işletme merkezi ise Balya'da bulunmaktaydı (Su M. K., 1939, s. 12-13). 1906 yılında, şirket 32 idari personelden oluşmakta iken, 1911 yılında şirketin idari personel ve maden işçileri olmak üzere toplam 1.240 çalışanı bulunmaktaydı (Mutaf, 2003, s. 78).

1901 yılında şirket Mancılık'ta termik santral kurmuş ve elektriği Balya madenlerinde kullanmıştır. Üretim fazlası elektriği ise çevrenin aydınlatılmasını sağlamak amacıyla yerel yönetime vermiştir. Böylece Balya, Osmanlı toprakları üzerinde saray dışında elektriğe erişen ilk yerleşim birimi olmuştur (Bayraktaroğlu & Emre, 1979, s. 151). Emekli Balya Mal Müdürü olan Hüdai Çoban, "Kayıp Şehir Balya" belgeselinde, elektrik üretimi için kurulan termik santralinin, Mancılık Köyü'nün 3 kilometre yakınında bulunan Değirmendere Köyü'nde kurulduğunu belirtmiştir.

Balya'dan çıkarılan madenlerin nakliyesi[50] dekovil hattı kurulmadan önce deve, katır ve arabalarla yapılmaktaydı. Ancak, "Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi", Balya ilePalamutluk arasına, 62 kilometre uzunluğunda bir dekovil hattı döşemiştir.[51] Palamutluk'a gelen maden, arabalarla Akçay iskelesine taşınmaktaydı. Maden nakliyatını hızlandırmak isteyen şirket, daha sonra Palamutluk-Akçay güzergâhına demiryolu hattı döşemiştir (2008, s. 17). Madenden çıkarılan cevherin Akçay İskelesi'ne nakli için 1 Mayıs 1923'te şirket tarafından ikinci bir dekovil hattı inşa edilmeye başlanmıştır. Bu hat 1 Kasım 1924'te işletmeye açılmıştır. Bu hat üzerine; "Akçay, Zeytinli, Tabakhaneler, Edremit, Bostancı, Havran ve Palamutluk" olmak üzere yedi adet istasyon yapılmıştır. Ancak tez çalışmasının

[50] "Kayıp Şehir Balya" belgeselinde, fotoğraf sanatçısı Kemalettin Yoldaş ise, maden nakliyesine ilişkin şu aktarımı yapmıştır: "İlk başta Karaaydın madenlerinin yolları Pazarköy-Kalkım bölgesine uzanan yol güzergahıyla başlamış, Karabiga mevkiine madenlerini katırlarla çekmişlerdir."

[51] Bkz. Ek 1: Dekovil Hattı.

ilerleyen bölümlerinde de görüleceği gibi bahsedilen ulaşım araçlarının hiçbiri günümüze dek varlığını sürdürememiştir.

Ulaştırma alanındaki ilerlemeler Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisine dâhil olması açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca, ulaşıma ilişkin yatırımlar, ilçe dışına ithalatı teşvik ederek Osmanlı ekonomisinin Avrupa ticaretine açılmasının ilk adımlarını atmaktadır(Quataert, 2017).

2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Balya

Şirket, 1908-1912 yılları arasında yılda ortalama 29.000 ton linyit üretimi yapmıştır. 1910-1913 yılları arasında, sermayesinde ödenen kâr, yıllık ortalama %23'tür. Aynı dönemde, yılda ortalama olarak 12.900 ton gümüşlü "işlenmemiş" kurşun madeni üretilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın meydana geldiği dönemde ise maden bir süre için kapatılmıştır (1920, s. 87-88).Sanayi Devrimi sonrasında, sanayileşme sürecini tamamlamış devletlerin paylaşım savaşı, Balya'daki maden ocaklarının işlerliğini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ekonomik bunalım, Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'ni de etkilemiştir. Şirket savaş yıllarında faaliyetini bir süreliğine durdurmuş, 1920 yılında faaliyetine tekrar başlamıştır. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilânı ile birlikte şirketin adı "Balya-Karaaydın Maden Şirketi-Türk" diye değiştirilmiştir (Arslan, 2010). 1925 yılında kurşun üretiminin azalması ve 24 Ekim 1927 tarihinde maden cevherinin çıkarıldığı Arı Mağara'nın asansöründe çıkan ve 14 saat süren yangın, şirketin 500.000 liralık maddi zarara uğramasına neden olmuştur (2008, s. 18).

1929 yılında dünya genelinde etkili olan ekonomik bunalım kurşun fiyatlarının düşmesine neden olmuş, fiyatlardaki düşüş şirketi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu

olaylar sonucu şirketin finansal gücü zayıflamış, şirket işçi çıkarma yoluna gitmiştir[52] (Su K. , 1939, s. 18). 28 Ekim 1930 tarihli "Son Posta Gazetesi"nde yer alan habere göre; şirket, finansal anlamda gücünü geri kazanmak, işçi çıkarılmasının önüne geçmek ve madencilik faaliyetlerine devam edebilmek için hükümetten yardım talebinde bulunmuştur (Son Posta, 1930). Şirketin yardım talebi hükümet tarafından karşılanarak şirkete 200.000 liralık maddi yardım yapılmış, şirket madenlerini tekrar işletmeye başlamıştır (Bayraktaroğlu & Emre, 1979, s. 151). Ayrıca, hükümet, şirkete destek olmak amacı ile, madenlerde kullanılan malzemelerin yurt dışından gümrük vergisi ödenmeksizin ithal edilmesi için bir kanun çıkarmış olsa da tüm bu desteğe ve çabalara rağmen maden işletmesinin yeterinceekonomik getiri sağlayamaması, kurşun fiyatlarının düşmesive cevher yataklarının fakirleşmesi gerekçesiyle 1939 yılında kapanmış, 8 Şubat 1940 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla da devletleştirilmiştir. (Aydın, 2006, s. 139).

2.2.3. Balya'ya Sosyal Coğrafi Bir Bakış

Günümüzde Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara bölümünde yer alan Balıkesir ilinin ilçesi statüsünde bulunan Balya, Balıkesir il merkezine 52 kilometre uzaklıktadır. Balya'nın kuzeyinde Manyas ve Gönen ilçeleri, doğusunda Balıkesir merkez, güneyinde İvrindi ve Havran ilçeleri ve batısında da Çanakkale ilinin Yenice ilçesi yer almaktadır.[53] Yüzölçümü 952 km² olan Balya'nınyaklaşık %70'i dağlık alanlardan ve geriye kalanı engebeli alanlardan oluşmaktadır. Ayrıca, bu arazinin 85.000 dönümü ormanlarla kaplıdır. Balya, kuzeybatıda Konak, batıda Ekize, doğuda Akçal dağlarıyla çevrilidir. En yüksek tepesi 642 metre ile Akçal tepesi olup ortalama yükseltisi 225 metredir (Arslan, 2010, s. 43; Demirarslan, 2009, s. 13). Balya

[52] 28.05.1930 tarihli Türk Dili gazetesi "Balya Madenlerinde Tetkikat" başlığıyla, şirketin içinde bulunduğu finansal güçlüğü ve hükümetten talep ettiği desteği okurlarına şu şekilde duyurmuştur: "Londra kurşun piyasasının pek düşük olması yüzünden, maden son zamanlarda personelinde tasfiye yapmak mecburiyatinde kalmış, hükümetten mevcut havanın dairesinde bazı taleplerde bulunulmuştur."

[53] Bkz. Ek 2: Balya Haritası.

Belediyesi'nden edinilen bilgiye göre, Balya'nın en önemli akarsuyu olan Kocaçay, 160 kilometre uzunluğunda olup Kaz Dağları'dan doğarak Balya sınırları içerisine girer ve son olarak Manyas Gölü'ne dökülür.[54]

Balya sakinleri ile yaptığım görüşmelerde, bölgenin ikliminin Akdeniz iklimi kadar sıcak olmadığı, rüzgârlı ve serin geçtiği; yazlar sıcak ve kurak olsa da kışların yağışlı ve soğuk olduğu, yıl içerisindeki en soğuk ayların Ocak-Şubat, en sıcak ayların ise Temmuz-Ağustos ayları olduğu bilgisini edindim. Balya, Marmara Bölgesi'nde bulunmasına rağmen ilkim özellikleri kısmen karasal iklim ile benzerlik göstermektedir. Yöre halkının aktarımlarına göre, Balya'da buğday, arpa, burçak, nohut gibi mahsuller yetiştirilmiş ve tüketim fazlası olan bu ürünler Balya dışına gönderilmiştir. Ayrıca, günümüzde aktif olarak dokumacılık yapan kimse kalmamış olsa da, Balya'da dokumacılığın da oldukça gelişmiş olduğundan bahsetmişlerdir.

2.2.4. Balya'nın Demografik Yapısı

Türkiye'de ilk nüfus sayımının 1927 yılında yapılmasından dolayı, Balya'nın 1927 yılı öncesine ait demografik yapısına ilişkin verilere farklı kaynaklardan ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu kaynaklarda tutarsızlık olduğu söylenebilmektedir. Bu kaynaklarda yer alan demografik veriler birbirini tutmamakla birlikte yine de Balya'da bulunan maden ocaklarında çalışan işçi sayısınınbölge nüfusuna ilişkin genel fikir vermesinden dolayı bahse konu kaynaklardan tez çalışması içerisinde yararlanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde vergi mükelleflerinin belirlenmesi amacıyla II. Mahmut, 1831 yılında ilk genel nüfus sayımını yaptırmıştır. Yapılan nüfus sayımında Balya'nın nüfusu 5.992'dir[55] (Arslan, 2010, s. 47). Ancak, yapılan sayımda yalnızca erkek nüfus sayıldığı için bu sayıyı ikiyle çarpmak toplam nüfusa en yakın sayıyı verecektir. Buna

[54]http://www.balya.bel.tr/ilce-tarihi(Erişim tarihi: 18.01.2019).
[55]Detaylı bilgi için bkz. Karal, 1997, s. 156.

göre, 1831 yılında Balya'nın nüfusu yaklaşık olarak 11.984'tür. Balya'nın nüfusuna ilişkin 1831-1887 yılları arasındaki verilerde ise eksiklik görülmektedir.

1840'lı yıllarda Balya'ya bağlı 83 köy[56] bulunmakta olup bu bölgede Müslüman nüfusun yanında Bulgarlar ve Rumlar olmak üzere Müslüman olmayan nüfus da yaşamıştır.Balya'da çokkültürlü bir yapının olduğu ise, emekli berber olan Hasan Yavuz'un, "Kayıp Şehir Balya" Belgeseli'nde,Balya'da kahvehanelerin bulunduğunu ancak kahvehanelerin "Lazlar kahvehanesi" ve "Kürtler kahvehanesi" şeklinde ayrıldığını aktarmış olmasıyla anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, 1. Dünya Savaşı'nda Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'ninmadende Rumen ve İtalyan esirler ile az miktarda da Alman işçileriçalıştırmış olması, Balya'da farklı etnik kökenli grupların varlığını göstermektedir (Bülbül C. , 2009, s. 230).

Tablo 1 Balya'nın Yıllara Göre Demografik Yapısı

Yıllar	Toplam Nüfus	Gayrimüslim		Müslim
		Bulgar	Rum	
1887	21.509	-	342	21.168
1890	23.757	1.577	346	21.834
1892	27.696	2.343	-	25.353
1900	42.554	2.365	1.118	39.071
1907	52.689	-	-	-

Kaynak: Mutaf,Salnamelere Göre Karesi, s. 78.

Yukarıda yer alan Tablo 1'egöre, Balya'da 1887 yılında21.168, 1890 yılında 21.834, 1892 yılında 25.353 ve 1900 yılında 39.071 Müslüman vatandaş yaşamıştır. 1907 yılına ait gayrimüslim nüfus verileri bulunmadığı için bu yıla ilişkin yaklaşık Müslüman nüfus hakkında da bilgiye erişilememiştir. Balya'da 1887-1907 yılları

[56] Bahse konu köyler; Afşar-ı Kebir, Akbaş, Aktarma, Alacabayır, Alacadere, Alancık, Alidemirci, Aravacık, Armutalanı, Bakacak, Bengiler, Boğaz, Bünyanlar, Çakallar (Güvemli), Çalova, Çamafşar, Çamucu, Çarmıh, Celebler, Çiğdem, Çitlice, Çukurcak, Çınar, Çaypınar, Danişmend, Deli Yusuflar, Deliklitaş, Deliler, Doğanlar, Evciler, Gökçelerde Kapıcık, Gökmusa, Büyükpınar, Gökviran, Hacı Hüseyin, Havutbaşı, Haydaroba, Hisaralanı, Hort, Ilıca, Işıklar Çiftliği ma'a İskender, Kadı, Karabayır (Kayapınarı), Karlık, Kavak-ı Cedid, Kavakalanı, Kavakoba ma'a Patlak, Kayalar, Kayalıkızıldam, Kaşıkçı ma'a Göktepe, Kirnede Tağşan, Kocabük Çepni, Kocadere, Kocaeli, Kocaoba, Kocapınar, Koru, Koyuneri, Kurtderesi, Kırmızılar, Ma'den-i Hristiyan, Ma'den-i Hümayûn, Mancılık, Müstecap, Narlı, Orhanlar, Ovacık Çiftliği, Patlak başında Çaparlı, Pazar, Sarıca, Sebepli Semiz, Söbücealanı, Söğütalanı, Şamlu, Taşkesiği, Topuzlar, Toybeleni, Turblu, Yağcılar, Yağdıran, Yaylacık ve Yenice'dir. (Mutaf, 2003, s. 80–81)

arasındaki toplam gayrimüslim nüfusa bakıldığında ise, 1887 yılında 341, 1890 yılında 1.923, 1892 yılında 2.343, 1900 yılında ise 3483 olup 1907 yılındaki gayrimüslim nüfus bilinmemektedir. 1887-1907 yılları arasındaki nüfus artışına bakılırsa Balya nüfusu %145'lik bir artış oranıyla, 21.509'dan 52.698'a yükselmiştir. Ayrıca, Balya'da yaşayan gayrimüslim nüfusun nüfus artış hızı giderek artmıştır.Balya'daki 20 yıllık süre içerisinde meydana gelen %145 oranındaki nüfus artışını doğum oranının artmasına bağlamak mümkün değildir. Buradaki hem Müslüman hem de gayrimüslim nüfusun artışını Balya'daki aktif madencilik faaliyetlerine bağlamak ve Balya'nın sağladığı istihdam imkânlarından dolayı göç alan bir ilçe durumunda olduğu kanısına varmak mümkündür.

Dr. Nahide Şimşir'in "Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Balya Kazası'nın Demografik Durumu" adlı makalesinde, Balya nüfusuna ilişkin 1905/6 tarihli nüfus cetvelinde de Balya Kazası'nın nüfusuna ilişkin veriler görülmektedir. 1905/6 tarihli nüfus sayımına göre, Balya'ya bağlı mahalle ve köyler dâhil olmak üzere 170 yerleşim biriminde 11.769 hane bulunmaktadır. Bununla birlikte, 24.870'i erkek, 23.600'ü kadın toplam 48.470'i Türk; 1.025'i erkek, 999'u kadın toplam 2.024'ü Rum; 1.694'ü erkek, 1.667'si kadın toplam 3.361'i Bulgaristan göçmeni olmak üzere toplam nüfusu 53.855'tir (Şimşir, 2009, s. 158).

Tablo 2'de görülmektedir ki, Balya nüfusunun tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, 1907 yılı öncesi ve 1907 yılı sonrası olmak üzere iki döneme ayırarak incelenebilir.

Tablo 2 1887 – 2015 Yılları Arasında Balya Nüfusu

Yıl	Toplam Nüfus
1887	21.509
1890	23.757
1892	27.696
1900	42.554
1907	52.689
1927	30.846
1935	31.632
1950	25.577
1965	26.333
1970	26.355
1975	25.577
1980	24.814
1985	23.815
1990	21.781
2000	18.869
2007	15.325
2010	15.085
2015	13.648

Kaynak: 1887 – 1907 yılları arası nüfus verileri, Yılmaz Demirarslan (2009); 1927 – 2015 yılları arası nüfus verileri, TÜİK

18. yüzyılın ikinci yarısında,başta İngiltere olmakla birlikte Avrupa ülkelerinde meydana gelen Sanayi Devrimi nedeniyle gelişen sanayi, hammadde ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bu noktada yer altı cevherlerinin önemi daha da artmıştır. Kurşun, demir, çelik gibi madenlerin savunma sanayiîndeki önemi de göz önüne alındığında, Balya'da çıkan kurşunun işlenmeye gerek duyulmadan tüfeğe koyulup ateş edilebilecek kadar kullanıma hazır olması[57], yabancı yatırımcıların dikkatini çekmiş, 1868 yılı ve sonrasında yabancı işletmelerin kurulmasıyla Balya'ya sermaye akışı başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak da, madende istihdam olanağı oluşmuş, bölge göç almış ve nüfusunda dramatik bir artış meydana gelmiştir.

Tablo2'de 1887-2015 yılları arasında Balya'nın nüfus değişimine bakıldığında, bu yıllar arasında Balya'nın nüfus yoğunluğunun 1907'de tepe noktasına ulaştığı

[57]Detaylı bilgi İçin bkz. Geçmişten Geleceğe Balya, 2008, s. 15-33.

görülmektedir. “Kayıp Şehir Balya” belgeselinde Kemalettin Yoldaş, Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi’nin, bir vardiyada 12.000 işçiye varan çalışmalarla toplam 35.000 veya 36.000 işçisinin olduğunu, bu işçilerin günün her saatinde dekovil hattı olan Koca Mağara, Arı Mağara, Orta Mağara güzergâhında İstanbul trafiği gibi insan trafiği oluşturduğunu aktarmıştır.

1907 yılı öncesinde maden işletmesinin açılmasına bağlı olarak hem ülke içinden hem de ülke dışından göç alan Balya’nın nüfusu, sürekli ve hızlı bir şekilde artmıştır. Ancak 1907 yılı sonrasında, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması, dünya genelinde kurşun fiyatlarının düşmesi, işletmenin işçi çıkarması, grevler gibi nedenlerleişletme ekonomik anlamda zor bir duruma düşmüş ve 1939 yılında da kapanmıştır. 1907 yılına kadar göç alan bir ilçe olan Balya, 1907 yılı sonrasında dışarıya göç veren bir yerleşim haline dönüşmüştür (Aydın, 2006, s. 142). 1939 yılı sonrasında ise, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı üzere ilçenin tek düzenli gelir kaynağı olan maden işletmesinin kapanmasıyla düzenli gelir sahipleri Balya dışına göç etmiş, bu durumdan Balya’daki ticari hayat da olumsuz etkilenmiştir.

2.2.5. Balya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Balya’da yer alan madencilik faaliyetleri ve madenciliğin ilçeye sağladığı istihdam imkanı ilçenin demografik yapısının yanında sosyo-ekonomik yapısını da etkilemiştir. Bu bölümde, Balya’daki sosyo-ekonomik yapıda meydana gelen değişimler, “Sosyolojik” ve “Ekonomik” olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

2.2.5.1. Balya’nın Sosyolojik Yapısı

Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi’nin Balya’da madencilik faaliyetine başlamasıyla birlikte işletmenin işçi ihtiyacı artmış, Balya halkı bu ihtiyacın karşılanması için yeterli gelmemiş ve bu nedenle Balya dışından hem Müslüman hem de gayrimüslim işçi getirilmiştir. Balya THK Başkanı Cemalettin Kayış ile yaptığım görüşmede kendisinin aktarımlarına göre, madene yapılan işçi alımları sonrasında

Türkiye'nin dört bir bucağından işçiler gelmeye başlamış, şirket bekâr işçilerin kamaralarda konaklamasını sağlamış ve günlük yemek ihtiyaçlarını karşılamıştır. Gerek bekâr olarak gerek ailesiyle gelen işçiler Balya'da nüfus artışına neden oldukları gibi ilçede yeni konaklama, eğitim, alış-veriş, ibadet amaçlı alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim, Balya'ya yapılan göçe bağlı olarak ev sayılarında artış gerçekleşmiştir.Ayrıca, 1906 yılında bahsedilen gereksinimlerin giderilmesi amacıyla yapılan 36 tane cami, 53 tane mescit ve 4 tane kilise; 70 tane değirmen, 3 tane han, 5 tane maden fabrikası, 7 tane gazino ve de 88 tane okul bulunmaktadır[58] (Arslan, 2010, s. 49).

Balya'daki madencilik faaliyetleri halkın refah düzeyini arttırmış ve bu iyileşme Balya'nın sosyal koşullarını da değiştirmiştir. Buna göre, 1927 yılına gelindiğinde Balya, 25 yataklı hastaneye, 5 yataklı frengili hastaları tedavi evine, eczaneye, sinemaya, 5 tane fabrikaya, 5 tane maden kuyusuna ve 5 tane yapımevine sahiptir. 1933 yılında ise,bugün hala kullanılmakta olan 8 kilometrelik kanalizasyon, 10 kilometre yol,bir adet motopomp, 3 adet tulumba ile 5 çalışanının bulunduğu yangın söndürme teşkilâtı, bir belediye dispanseri, 65 adetdükkân, 5 adet mağaza, 3 adet lokanta, 2 adet gazino, 7 adet kahvehane, 2 adet han, 2 adet otel ve 10 adet fırın[59] yer almaktadır (Arslan, 2010, s. 49). Ancak günümüzde bu işletmelerden eser kalmamıştır.

Balya'daki çok kültürlü yapıya bakıldığında maden ocağında çalışan işçiler tarafından kendileri arasında Müslim-Gayrimüslim veya Balyalı-Balya dışından şeklinde bir ayrım yapıldığı görülmektedir. İşçiler mensup olduğu dine göre "Maden-i İslâm" ve "Maden-i Hristiyan"[60] olmak üzere mahalleler oluşturmuştur. Ayrıca, kahvehanelerin "Lazlar kahvehanesi" ve "Kürtler kahvehanesi" şeklinde kurulmuş olması da bu ayrıma örnek olabilmektedir. Fakat mensubu oldukları dine veya etnik

[58]Detaylı bilgi için bkz. Hüdavendigâr Salnamesi, 1324, s. 569.
[59]Detaylı bilgi için bkz. Geçmişten Geleceğe Balya, 2008, s. 19.
[60]Detaylı bilgi için bkz. Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Balya Kazası'nın Demografik Durumu, 2009, s. 159.

kimliğe göre meydana gelen yerleşmeler, kişilerin kendi kimliklerini koruma ve/veya güvenlik endişesinden dolayı bir arada bulunma ihtiyacından kaynaklı olabilmekteyse de kaynaklarda etnik kimliğe veya dine dayalı çatışmaların meydana geldiğine dair herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Balya'da yapılan gözlemlere göre, günümüze kadar kalan yapıların mimarisine bakıldığında 1900'lü yılların başından itibaren Balya'nın adeta küçük bir Fransız kasabası haline büründüğünü söylemek mümkündür. İlçe merkezinin hemen dışında, duman sahasından etkilenmeyen, madene yakın bölgelerde inşa edilmiş ve sadece üst sınıf çalışan yabancıların ailelerinin ikamet ettiği, manolya ağaçlarıyla bezeli Fransız yerleşimlerinin mevcut olduğu söylenebilmektedir. İlçe sakinleri, Fransız yerleşim yerlerinde golf, tenis, binicilik gibi sporların yapıldığı alanlar, gezinti bölgeleri ve dinlenme bölgelerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Balya'daki madencilik faaliyetlerinin ilçe halkına düzenli gelir sağlamış olması ilçedeki refah seviyesini artırmıştır. İlçede yer alan gazinolar, eğlence kültürünün varlığını ve ilçe halkının yaşam şeklindeki değişimini açıklamaktadır.

13 yıl maden ocağında çalıştığını anlatan 93 yaşındaki Neşet Esen[61], Fransızların idareci olduklarından ve yerel halktan ayrı, çiftlik evinde yaşadıklarından bahsetmiş, Fransızların kendilerine özel eğlence mekânlarının olduğunu, bu mekânlara "Leşke" denildiğini ve Fransa'dan revülerin geldiğini aktarmıştır.15 yaşında madende çalışmaya başlayan 81 yaşındaki Yakup Cengiz[62] ise, Balya'daki eğlence hayatıyla ilgili şöyle söylemektedir:

> *"O dönem madende 4-5 bin kişi çalışıyordu. Buranın nüfusu 30 bin civarındaydı. Bu gördüğün yerde dokuz tane bar vardı. Balıkesir'in zengin aileleri geceleri at arabalarıyla buraya eğlenmeye geliyordu. Kahvehanelerde garson kızlar çalışıyordu. En meşhur dansöz Esma'ydı ve burada sahne alıyordu."*

[61]http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).
[62]http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).

Balya THK Başkanı Cemalettin Kayış'ın Balya madenlerinde işçi olarak çalışmış olan babası, Kayış'a, Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'nin madencilik faaliyeti yürüttüğü dönemde, Balya'daki gazinolara İstanbul'dan dansözler ve şarkıcıların geldiğini, akşam olduğunda işçilerin gazinoları doldurduğunu ve 2 tane umumhane kurulduğunu, umumhanenin halk arasında "kırmızı fener" tabiriyle kullanıldığını aktarmıştır. Kayış, işletme idarecilerinin evlerinde Balyalı kadınlara hizmet yaptırıldığını ve Fransız kadınların hizmet yaptırdıkları kadınları da kendileri gibi giydirdiğini, böylece Balyalı kadınların Fransız giyim tarzından etkilendiğini aktarmıştır.

Balya'da artan nüfus ve madenin çok tehlikeli iş kolunda yer alması nedeniyle madende iş kazalarının artması,sağlık hizmeti gereksinimlerini de artırmıştır. "Kayıp Şehir Balya" belgeselinde, Balya Hastanesi'nin yabancılar tarafından yapılan ilk hastane olduğu, bu hastanenin, sadece Balya'nın değil bölgenin en gelişmiş ve en büyük hastanesi olduğu, çevre il ve ilçelerden tedavi olmaya gelen hastalarla dolup taştığı söylenmektedir.

Belgeselde[63], Balıkesir Üniversitesi Restorasyon Bölümü Ana Bilim Dalı Başkanı Yardımcı Doçent Doktor Hatice Uçar, Balya'ya elektriğin gelmesinin sosyal yaşamı çok olumlu etkilediğini; ilçenin sosyal yaşamının ve sosyo-ekonomik düzeyinin madenlerin işletildiği dönemde yani 1930'lu yıllara kadar çok ileri düzeyde olduğunu belirtmiştir.

2.2.5.2. Balya'nın Ekonomik Yapısı

Balya'nın tarihsel süreç içerisindeki ekonomik gidişatında 1940 yılının dönüm noktası olması nedeniyle, bu süreci 1940 yılı öncesi ve sonrası olacak şekilde incelemek gerekmektedir.

[63]Bkz. "Kayıp Şehir Balya" Belgeseli.

Balıkesir'in Balya ilçesinde, simli kurşun madenini işletmek üzere 1892 yılında kurulan Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'nin kuruluş sermayesi 4.500.000,00 franktır. Şirketin yatırımları 1909 yılında 496.000 liradır. Bunun 126.300 lirası arazi ve bina, 147.600 lirası makine ve donatım, 93.300 lirası yer altı tesisleri, 77.400 lirası 63 kilometrelik demiryolu ve 52.300 lirası 1901'de Mancılık'ta hizmete giren elektrik sistemi için yatırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre önce bahse konu yatırımların %50'sinden fazlası karşılanmış ve ortaklara da 445.000 lira dağıtılmıştır. 1911'de Şirkette 175 müstahdem ve 1.165 işçi çalışmaktadır. Bunlara ödenen toplam ücretse ayda 68.000 liradır. 1904-1913 yılları arasında ortaklara %12'den %35'e ulaşan kâr payı dağıtılmıştır (Bayraktaroğlu, Emre, 1979, s. 150).

Ülke Dergisi'nin "Balya Kurşun Madenleri Üzerinde Fransız Empeyalizmi - Balya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Madenin Dünü - Bugünü"[64] başlıklı makalesinde yer alan bilgilere göre, Şirket'in 1893-1913 yılları arasındaki kurşun madeni üretimi ve kârı şu şekildedir:

[64]Bkz. a.g.e. s. 150.

Tablo 3 Kurşun Üretimi ve Kâr

Yıllar	Simli Kurşun (ton)	Net Kâr (lira)
1893	4.000	12.057
1894	4.666	760
1895	4.650	4.225
1896	5.350	17
1897	6.100	3.991
1898	8.420	19.965
1899	9.750	50.414
1900	9.770	52.180
1901	9.620	19.013
1902	9.874	10.597
1903	10.878	42.244
1904	11.143	97.506
1905	11.397	108.723
1906	8.377	135.257
1907	11.212	134.459
1908	11.293	89.374
1909	12.778	69.780
1910	12.346	-
1911	11.542	92.000
1912	12.534	95.000
1913	13.976	106.000

Kaynak: Ülke Dergisi, Bayraktaroğlu & Emre, 1979

Tablo 3'ten görüleceği üzere, 1893-1913 yılları arasında geçen 20 yıllık süre içerisinde şirketin 135.257 lira ile elde ettiğien yüksek kâr miktarı 1906 yılına aittir. Nitekim, 1906-1907 yılları net kâr miktarının en yüksek düzeyde olduğu yıllar olmakla birlikte, Balya nüfusunun 52.689 kişi ileen yüksek olduğu yıl da 1907 yılına rastlamaktadır. Buna göre, üretim artışının nüfus artışı ile ilişkili olduğu, artan istihdamın üretimi artırdığı, artan üretimin de net kâr üzerinde artışa sebep olduğu görülmektedir.

1910 yılına gelindiğinde, "Anatolia" adlı kitapta şirketin Birinci Dünya Savaşı'na denk gelen dönemde faaliyetini durdurduğu belirtilmişse de Tablo 3'te şirketin 12.346 ton simli kurşun ürettiği ancak hiçbir kâr getirisinin olmadığı görülmektedir. Bu durumu, şirket faaliyetini durdursa bile üretimin devam ettiği, Birinci

Dünya Savaşı döneminde maden ocağından çıkarılan ve maden ocağından çıkarıldığı haliyle hiçbir işleme gerek duyulmadan kullanıma hazır halde bulunan kurşun madeninin savunma ihtiyacını gidermek amaçlı olarak devletçe kullanıldığışeklinde açıklamak tutarlı bir bakış açısı ortaya koyacaktır. 1911 yılında, şirketin üretim kapasitesi yılda ortalama 6-7 bin ton olmak üzere, çıkarılan cevherler Akçay iskelesinden Avrupa'ya ihraç edilmiştir (Mutaf, 2003, s. 78).

"Kayıp Şehir Balya" belgeselinde Kemalettin Yoldaş, Balya-Karaaydın madenlerindeki faaliyetin,Balya henüz 18 hane iken, küçük çapta başlayıp yavaş yavaş büyüyerek devam ettiğini, Hasan Yavuz ise,simli kurşun başta olmak üzere 12 kalem maden çıkmakla birlikte her gün 10 tane sıralı vagonla Akçay'a maden götürüldüğünü aktarmıştır.

Fransızlar dünyanın birçok yerinde işlettikleri madenlerdeki uygulamayı Balya'da da hayata geçirmişlerdir. İşçilere verdikleri ücretlerin bir kısmını kendi bastıkları para ve tahvillerle ödemişlerdir. Bu sayede "jeton"[65] adı verdikleri parayı işçilerin yine kendilerine ait alışveriş ve eğlence mekânlarında harcamalarını sağlayarak kazancın maden sahası dışına çıkmasına engel olmuşlardır[66].

1926-1927 yıllarında, Balya'da işçilerin günlük yevmiyeleri 150 ile 200 kuruş arasında değişmektedir. İşçiler, her bir odada 7 kişi kalmak olmak üzere yer yataklarında yatmakta olup işçi otellerinde yatak bedeli aylık 60 ile 100 kuruş arasında değişmektedir. Bununla birlikte, bu yıllarda, bir inek 12 lira, bir adet yumurta 20 para-1 kuruş arasında, bir okka ekmek 15 kuruş ve bir kilogram şeker ise 10 kuruş civarındadır[67].

Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'nin yaklaşık 70 yıllık süre boyunca Balya'da bulunan cevherleri işlettiği, süreç boyunca 4.000.000 ton tüvenan

[65]Bkz. Ek 3: Jeton.
[66] Bkz. "Kayıp Şehir Balya" Belgeseli.
[67]http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).

cevher ürettiği, bu cevherleri Balya'da kurulu iki flotasyon ve bir izabe tesisinde işlediği ve yaklaşık olarak 400.000 ton metal kurşun ürettiği düşünülmektedir[68] (Baştürk, 2017, s. 15).

2.2.6. Balya'nın Kentsel Yapısı

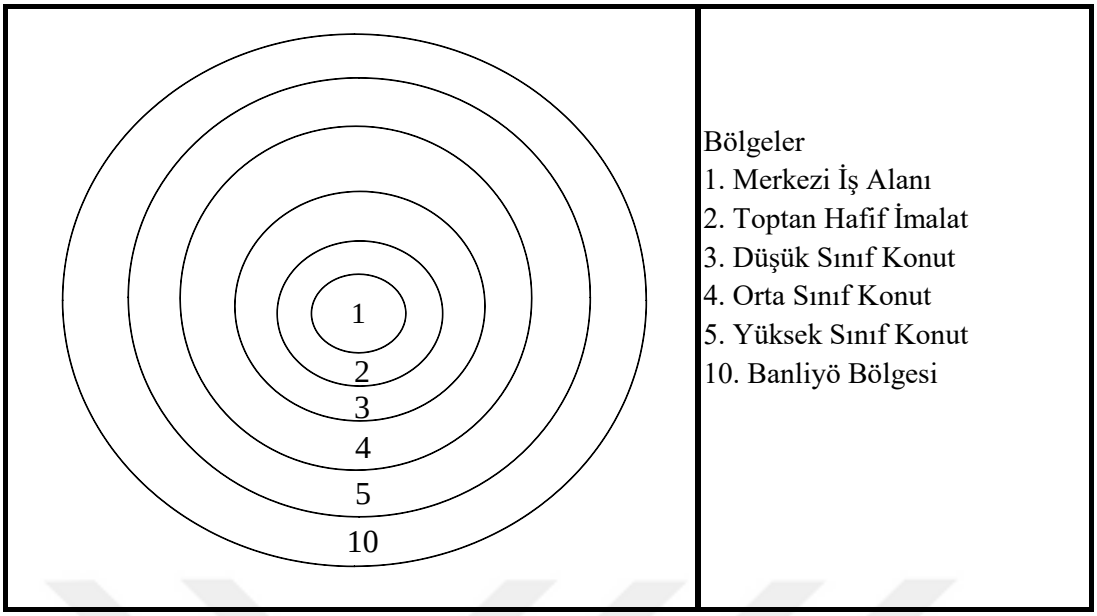
Türkiye'de "kentleşme" kavramı genel anlamı ile sanayileşme, hızlı nüfus artışı, kırdan kente göç gibi kavramlarla açıklanabilmektedir. Bu genel tanımların dışında kurulan ve hızla büyüyen kentler de vardır. Demiryolları istasyonları veya KİT'ler gibi büyük yatırımlar, bazı kentlerin oluşmasının, kentleşmesinin, gelişme yönlerinin ve makroformunun en önemli belirleyicisidirler.

Alfred Weber, "The Theory of the Location of Industries" (1929) adlı çalışmasında, yatırımcıların yer seçimi kararlarında hammadde, işgücü ve pazarın en önemli üç faktör olduğunu ifade etmiştir. İşletmeler, bu üç faktör arasından maliyetin en düşük ve kârın en yüksek olacağı yeri seçme eğilimindedirler. İşletmeler, ucuz işgücü ve/veya etkili bir pazara konumlanmaktadırlar. Ancak, söz konusu bir maden işletmesi olduğunda yatırımcı için yer seçim kararı alternatifleri kısıtlanmakta, yoğun işgücü maden işletmesine yakın bir alana yerleşmek zorunda kalmaktadır. Bu da, buradaki yerleşimin kentleşme ve büyüme sürecini hızlandırmakta ve belirlemektedir.

Genel olarak kentlerin ve bölgelerin yerleşim biçimleri, bulundukları coğrafi konumlarından kaynaklanmaktadır. Kent biçimini ise, genel olarak ekonomi, nüfus hareketleri ve göç, doğal faktörler, altyapı, toplumsal yapı ve teknoloji gibi faktörler etkilemektedir (Tekkanat & Türkmen, 2018).

[68] Detaylı bilgi için bkz. Öngür, 2003.

Tablo 4 Burgess'in Ortak Merkezli Bölge Modeli (Hall, 2001)

Kaynak: Urban Geography, Tim Hall, 2001.

Balya'nın yerleşim düzenine bakıldığında, ilçenin merkezini, üretim ve istihdam alanı olduğu için maden sahası oluşturmaktadır. Zamandan kazanmak ve ulaşım kolaylığını sağlamak amacıyla maden ocaklarında çalışan işçilerin konaklama yerleri maden sahalarına en yakın yere kurulmuştur. Şehirdeki yerleşim düzeninde, maden sahası merkez, işçilerin konakladığı mekânlar da birinci çember şeklinde kabul edilirse, ikinci çemberde daha çok düşük gelirli Balya yerlileri yaşamaktadır. Çember genişledikçe gelir düzeyi artmakla birlikte, üçüncü çemberde orta gelirli vatandaşlar ve dördüncü çemberde işletme yöneticileri ve aileleri başta olmak üzere yüksek satın alım gücüne sahip kişiler yaşamaktadır. Son çemberde ise demiryolu gibi çeşitli ulaşım hatlarının bulunduğu söylenebilmektedir.

Sanayileşmiş kentlerde, Burgess'in "Ortak Merkezli Bölge Modeli"nde ifade edildiği gibi, kentin en yoksul sınıfı, çalışma alanlarına yakın olması sebebi ve ulaşım maliyetini en aza indirme amacıyla, kent merkezlerinde düşük nitelikli konutlarda; ekonomik geliri yüksek kesim ise kent çevresinde ve daha iyi nitelikli konutlarda oturmaktadırlar (Çağlayandereli, 2006). Bu durum, aynı kent içinde yaşayan insanlar

arasında "ötekileştirme" durumunu ortaya çıkarmakla birlikte, sosyal ilişkilerde çöküntünün de meydana gelmesine neden olmaktadır.

Balya'nın yerleşim düzeni, Kentsel Yapı Modelleri'nin en bilinenlerinden olan Burgess'in "Ortak Merkezli Bölge Modeli"ne (Tekkanat & Türkmen, 2018) benzerlik göstermektedir. Ancak, Tablo 5'te yer alangörüntü, Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan bir sanayi kenti yapısını ifade etmektedir. Balya'nın ise maden kenti olması nedeniyle kavramsal olarak ifadelerde farklılılar bulunmaktadır.

2.2.7. Balya'da Hak Mücadelesi

Karl Marx'ın "Proleterya" olarak adlandırdığı işçi sınıfı, 1800'lü yıllardan itibaren Avrupa'da doğmaya başlamış, 1850'li yıllarda proletarya tüm Avrupa nüfusunun üçte birine ulaşmış, 1909'larda ise tüm nüfusun yarısını oluşturmuştur. Böylece, sanayileşme süreci sonucunda işçi sınıfı gerçek kimliğini kazanabilmiştir (Aslan, 2009, s. 35). Avrupa'da, Sanayi Devrimi'nin işçi sınıfını ortaya çıkarması ile Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi yakın döneme denk gelmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan hammadde ihtiyacı ise madenciliğin önemini daha da arttırmıştır. Bu süreçte, Osmanlı İmparatorluğu'nda madencilik alanında başlayan yeni girişimler ile yayımlanan nizamnameler Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu girişimler ve nizamnameler,Osmanlı İmparatorluğu'ndaki madencilik faaliyetlerine yeni bir ivme kazandırmakla birlikte Balya madenlerine yabancı sermayenin girmesi de Tanzimat dönemine denk gelmektedir (Arslan, 2010, s. 45).

Ayrıca, bu süreçle birlikte, hem toplumla işçilerin hem de işçilerle işverenlerin arasındaki ilişkiler artmış, buna bağlı olarak düzenlenmesi gereken pek çok anlaşmazlıklar da ortaya çıkmıştır.[69]

[69]Bkz. Aslan, a.g.e. s. 35.

Quataert (2017), Osmanlıların ülkeye nüfuz eden Avrupa sermayesiyle karşı karşıya gelişinin hikâyesini grevlerin içinde bulmanın mümkün olduğunu, grevlerinayrıca Osmanlı merkezi hükümeti yerel yetkilileri ve uyruklarının bölünmüşlüğünü ortaya koyduğunu ifade etmiştir.

2.2.7.1. 1908 İşçi Hareketleri

1908 işçi hareketleri Türkiye işçi sınıfı tarihinin dönüm noktalarından biridir. 1908 yılı öncesinde Osmanlı topraklarında işçi yoğunluğunun bulunduğu tersane, demiryolu, tütün rejisi, Şirket-i Hayriye gibi alanlarda çalışan işçiler hak mücadelesi vermiş ve direnişler göstermişlerse de hem ülke ekonomisinin güçsüzlüğü hem de II. Abdülhamit döneminin baskıcı tutumu nedeniyle verilen mücadeleler başarıya ulaşamamış, işçi hareketleri geniş çapta ses getirme imkanı bulamamıştır (Onur, 1977, s. 277).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 23 Temmuz 1908 tarihinde Jön Türk Devrimi diye de anılan II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte "hürriyet, müsavat, uhuvvet, adalet" ilkelerinin vurgulanmasıyla görece bir özgürlük ortamı oluşmuş, buna dayanarak ülke genelinde yaklaşık iki buçuk aylık bir dönemdeneredeyse tüm işkollarında işçiler direnişe geçmişlerdir (Onur, 1977, s. 277). 24 Temmuz 1908 tarihinden yıl sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu topraklarında 111 grev gerçekleşmiştir (Aytekin, 2007).

1908 Jön Türk Devrimi sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan grev dalgası, Osmanlı işçi sınıfı açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. 1908 ve sonrasında Osmanlı topraklarında gerçekleşen grevler, işçilerin çalışma koşulları ve ücretleri bakımından farklı yerlerde farklı sonuçlar ortaya koysa da, bütüne bakıldığında Osmanlı işçi sınıfının oluşumu noktasında oldukça önemli bir aşamadır.1908 grevleri hem hükümet hem de iş çevrelerinde büyük bir endişe yaratmış, grevlere karşı askeri önlemlerle birlikte yasal önlemler de alınmıştır. Bu yasal önlemlerin en önemlisi 1909 yılında yasalaşan Tatil-i Eşgâl Kanunu'dur (Aytekin, 2007).

Tüm ülkede olduğu gibi Balya'da da 1908 işçi hareketinin etki ve yansımaları görülmüştür. Balya'daki madenciler 1908, 1911, 1928 ve 1934 yıllarında, ücretlerin iyileştirilmesi, günlük çalışma saatlerinin azaltılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, iş sağlığı ve işçi güvenliğinin sağlanması gibi günümüzde de güncelliğini koruyan talepler ilegrevler gerçekleştirmişlerdir. Bu anlamda, Balya'da 1908 yılı ile başlayan hak mücadelesini, 1908 işçi hareketinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

"1908 İşçi Hareketleri ve Jön Türkler" adlı makalede yer alan, "İkdam, Terciman-ı Hakikat, Sabah, Tanin, Millet, İttihat ve Terakki ve Le moniteur oriental" gazetelerinin taranmasıyla yapılan araştırmaya göre, II. Meşrutiyet'in ilanından, Tatil-i Eşgal Kanun-ı Muvakkatı ile grevlerin ve her türlü direnişlerin yasaklanmasına kadar kadar geçen süreçte meydana gelen madenci grevler şu şekildedir:

Tablo 5 1908 Maden Grevleri Kronolojisi[70]

Başlangıç Tarihi

26 Eylül	Zonguldak Kömür Madeni İşçileri Grevi
30 Eylül	İstanbul Belediyesi Birinci Daire Temizlik İşçileri Grevi
Eylül Sonu	Ergani Bakır Madeni İşçileri Grevi
Eylül Sonu	Balya-Karaaydın Simli Kurşun Madeni İşçileri Grevi

Kaynak:1908 İşçi Hareketleri ve Jön Türkler, Yurt ve Dünya , Onur, H., 1977

2.2.7.2. 1908 Balya Grevi

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908 Jön Türk Devrimi'nden sonra ortaya çıkan hemen hemen tüm grevlerin ana nedeni ekonomik olmakla birlikte bu grevlerin ortak amacı daha iyi çalışma şartlarına ve daha yüksek ücretlere sahip olma isteğidir (Karakışla, 1998, s. 32).1908 yılında Osmanlı topraklarında görülmeye başlanan

[70]Ek Tablo 7 1908 Grevleri Kronolojisi. Detaylı bilgi için bkz. Onur, H. (1977). 1908 İşçi Hareketleri ve Jön Türkler. Yurt ve Dünya , s. 282-283.

grevlerden biri de, düşük ücretler, iş güvenliğinin yetersizliği, çalışma saatlerinin uzunluğu gibi nedenlerlegerçekleştirilen Balya'daki maden işçilerinin grevidir.

1908 yılında Balya'daki greve giden süreç şu şekilde gelişmiştir:Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'nin yetkili maden mühendisi Monseur Ralli Paris'e dönmüş, yerini ise Rum bir mühendis almıştır. Balya'da çalışan 3.000'i aşan işçi, vekil gelen Rum mühendise, ücretlerin arttırılması, iş güvenliğinin sağlanması, günlük çalışma süresinin 8 saate düşürülmesi gibi taleplerini iletmişler ancak işçiler bu taleplerinin geri çevrilmesi üzerine greve gideceklerini bildirmişlerdir. Şirket, işçilerin bu tutumunun üzerine grevi önlemek amacıyla esnaf, kolcu, kır bekçisi bahçıvanlardan oluşan 50-60 kişilik bir yedek işçi grubunu oluşturarak madencilik faaliyetinin devam etmesini sağlamaya çalışmıştır.İşçiler ise, Şirket'in bu tutumu karşısında 14 Eylül 1908 tarihinde greve[71] başlamışlardır.Grev ile birlikte, tüm kuyularda, galerilerde, flotasyon fabrikasında ve tathiranede üretimile demiryollarında ulaşım durdurulmuş, madeni su basmaması için sadece su pompaları çalıştırılmıştır. Grev yapan işçilere yönelik herhangi bir saldırının ve olası provakasyonların önüne geçmek amacıyla maden ocağı çevresinde nöbet tutulmuştur (Şevki, Emre, 1979, s. 155; Arslan, 2010, s. 51).

İşçilerden böyle bir grevi beklemeyen şirket yetkilileri durumu telgrafla Bab-ı Âli'ye bildirmiş, Balya Kaymakamı, Balıkesir'den Gönen Redif Taburları'ndan birer bölük asker getirtmiştir. Bununla birlikte, grevin bastırılması amacıyla Balıkesir Mutasarrıfı Mehmed Ali Ayni ile Erdek Kaymakamı Memduh hükümetçe görevlendirilmişse de işçilerin yatıştırılması sağlanamamış, işçiler binlerce imza toplayarak Selanik merkezli Osmanlı Sosyalist İşçi Fırkası ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne telgraf çekerek genel merkezlerinden birilerinin gönderilmesini ve

[71]Prof. Dr. Mehmed Ali Ayni "Hatıralar" adlı kitabında 1908 tarihinde Balya'da yapılan grevi "Türkiye'de İlk Amele Grevi" olarak tanımlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ayni, M. A. (1945). Hatıralar. İstanbul: Türkiye Yayınevi, s. 59.

haklarının savunulmasını talep etmişlerdir.Bunun üzerine, İttihat ve Terakki Cemiyeti, milletvekili olan Sudi Bey'i Balya'ya göndermiştir. Mutasarrıf Mehmed Ali Ayni ve Sudi Bey'in girişimleri sonucunda yevmiyelerde artış[72] meydana gelse de grev tam amacına ulaşamadan çözülmüş ve işçiler madene tekrar inmişlerdir. Bunun ardından Balya'ya İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir şubesi açılmıştır (Şevki, Emre, 1979, s. 155; Arslan, 2010, s. 51).

14 Eylül 1908 tarihinde Balya'da başlayan bu grev, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında 1908 Ağustos'unda başlayıp eylül ortalarına kadar devam eden yaklaşık 2,5 ay süren grevler zincirinin bir parçası olarak nitelendirilebilmekle birliktegrevlerden rahatsız olan yabancı sermayenin de baskısıyla Osmanlı Hükümeti bu grevler karşısında şu[73]sert önlemleri almıştır:

1) Alman sermayesinin temsilcisi ve Adliye Vekaletinde müşavirlik yapan KontLéon Ostrorog tarafından hazırlanan metin 8 Ekim 1908 (25 Eylül 1324) tarihinde"Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat" adıyla yürürlüğe konularak grevler tamamen yasaklanmıştır (Akbulut, 2013, s. 28).

2) Yaklaşık on ay sonra, 1909 yılında, bu geçici yasa Meclis-i Mebusan hükümeti tarafından "Tatil-i Eşgal Kanunu[74]"na dönüştürülmüştür.[75]

Maden şirketi işçilerin yevmiyelerinde artış yapmışsa da işçileri bir ay çalıştırmak yerine yirmi gün çalıştırarak ücret artışı nedeniyle meydana gelen zararını telafi etmeye çalışmıştır. Mağdur olan işçiler bu duruma tepki göstererek şirketin

[72]Sudi Bey'in grevi sona erdirme amaçlı önerisiyle sekiz kuruş alanların yevmiyesi on bir kuruşa, on bir kuruş alanarın yevmiyesi de on üç kuruşa yükseltilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Bülbül, İ. (2010). Balya-

[73] Detaylı bilgi için bkz. Şevki Bayraktaroğlu, Gültekin Emre. (1979). Balya Kurşun Madenleri Üzerinde Fransız Empeyalizmi - Balya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Madenin Dünü - Bugünü. Ülke Dergisi , s. 156.

[74]27 Eylül 1324 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinde bu kanun ile ilgili şu metin yer almaktadır: "Bu kanun, şirketleri kamuya yönelik hizmet veren şirketler ve diğerleri olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tüzel düzenleme ile kamuya yönelik hizmet gören şirketlerde sendikayı yasaklamış, daha önce kurulan sendikaları feshetmiş, uzlaşma sistemine başvurulmasını zorunlu hale getirmiş, bu barışçı yolu denemeden ve sonucunu almaksızın kapsam içindeki kurumlarda çalışan hizmetli ve işçilerin greve gitmelerini yasaklamış ve yaptırımlara bağlanmıştır. Eğer uyuşmazlık oy birliği ile çözüme kavuşturulamazsa iş bırakımı yasaknalmamıştır. Yani oy birliği sağlanamadığı takdirde işçilerin "terk-i hizmette muhtar" oldukları açıkça belirtilmiştir."

[75]Detaylı bilgi için bkz.Talas, C. (1983). Sosyal Ekonomi. Ankara: S Yayınları, s. 83.

tutumunu 3 Temmuz 1909 tarihinde sadrazama dilekçe yazarak bildirmişlerdir. İşçiler dilekçede ücret artışı dışındaki taleplerini de dile getirmişlerdir.Bu taleplerin başında bir işçi nizamnamesinin hazırlanması olmakla birlikte bunun dışında, yevmiyelerin yükseltilmesi, çalışma saatlerinin düzenlenerek günlük iş süresinin 8 saate düşürülmesi, hastaların ücretsiz tedavi edilmesi, malûl olanların geleceğinin garanti altına alınması, madende hayatını kaybeden işçilerin ailelerine tazminat ödenmesi ve maden ocağında çalışmak üzere maden bölgesi dışından işçi alımının yasaklanması talep edilmiştir.[76] Ancak, işçiler hükümetten beklentilerine yönelik olumlu bir cevap alamamışlardır (Bülbül İ. , 2010, s. 235).

2.2.7.3. 1911 Balya Grevi

Balya'da maden ocağında çalışan işçiler, 1911 yılına gelindiğinde yine iş güvenliği ve ekonomik nedenlerle greve gitmişlerdir. Çalışma koşullarının anlaşılması bakımından Ülke Dergisi'nde yayımlanan bir işçi mektubu fikir verebilir:

> *"Maden ocakları değil insan salhanesidir... Kırk seneden beri işletilmekte olan Balya-Karaaydın Maden Şirketi'nin tahtelarz mağara ve kuyularında madenin izabe ve tathirine mahsus makinalarda barut ve dinamit patlamasıyla ölenlerin adedi, Şirkette otuz seneden beri çalışan, en nihayet sakatlanan bir amele çavuşunun defterine göre üçyüzden ziyadedir. Bu, telefâta sebebiyet veren Şirketin mühendis ve memurlarının kanun ve nizamata riayet etmemesinden dolayıdır. Bir sene zarfında tahminen vuku bulan ve fiyat ve malûl, yirmi kişiye bâliğ olmaktadır. Gözden mahrum kalmış olanlara nizamen ve kanunen Şirketten tazminat ve ölenlerin ailesinin diyet alması icap eder iken, güya maluliyetine ve vefatına kendi dikkatsizlikleri değilmiş gibi binbir dalevere çeviriyorlar."*

Temel talepleri, ücretlerin arttırılması ve günlük çalışma sürelerinin 12 saatten 8 saate indirilmesi olmuştur[77]. 1911 grevini, madenin en ağır işlerinde çalışan işçiler başlatmış, makine başında ve hafif işlerde çalışan işçiler ise sonradan greve

[76]Detaylı bilgi için bkz. T.OMİ, Nr. 1596/53.
[77]Detaylı bilgi için bkz. Şevki, Emre, 1979, s. 157.

katılmışlardır.1911 grevi, 1908 grevinin aksine kazanımlarla sonuçlanmıştır. İşçilerin kararlı ve örgütlü eylemi, şirket yetkililerini geri adım attırmış, şirket yetkilileri işçilerin taleplerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Buna göre, işçilerin ücretleri arttırılmış ve bir günlük çalışma süresi 8 saat olarak belirlenmiştir (Şevki, Emre, 1979, s. 157).

2.2.7.4. 1928 Balya Grevi

İstanbul Amele Birliği, 1925 yılında toplanarak yurt çapında örgütlenmeye gitmiş ve İstanbul'da bir işçi kongresi toplanmıştır. İstanbul'dan 19.000 işçiyi, Zonguldak'tan 15.000 kömür madeni işçisini ve Balya-Karaaydın'daki maden ocaklarında çalışan 10.000 maden işçisini temsil etmek adına 250 delege kongreye katılmış ve kongrede mevcut 34 derneğin birleştirilmesi kararı alınmıştır. Bunun sonucu olarak, İstanbul, Zonguldak ve Balya-Karaaydın Amele Birliği'nin birleşmesi ile Türkiye Amele Birliği oluşturulmuş ancak Hükümet bu birliği tanımayacağını açıklamıştır[78] (Şevki, Emre, 1979, s. 157).

1927 yılında yapılan Sanayi Sayımı'na göre, madencilik işkolunda çalışan işçilerin %9,5'i (1.765 maden işçisi) Balya'da faaliyet gösteren 8 işletmede çalışmaktadır. 1927 yılında Balya'da meydana gelen maden kazasından sonra, üretim 4⁄5 oranında azaldığı için, 800 işçi işten çıkarılmıştır.

1928 yılına gelindiğinde, işçiler düşük ücret[79] gerekçesiyle greve gitmişlerdir. Ancak, grev baskılar sonucu amacına ulaşamadan kırılmış olup basına da grev hakkında pek bir şey yansımamıştır (Şevki, Emre, 1979, s. 158).

2.2.7.5. 1934 Balya Grevi

1934 yılında maden şirketi tarafından ücretlendirmeye ilişkin yeni bir uygulamaya gidilmiştir. Buna göre, bir işçinin bir günde yapacağı iş saptanmış, bunun

[78]Detaylı bilgi için bkz. Minh, H. C. (1960). Selected Works. Hanoi Foreign Languages Publishing House, s. 56-61.
[79]Birinci sınıf matkapçılar 116 kuruş, öteki işçiler 80 kuruş gündelik almaktaydı. Detaylı bilgi için bkz. Şevki, Emre, 1979, s. 158.

karşılığında ise en düşük ücret belirlenmiştir, yani ücretlendirme yapılan iş üzerinden belirlenmiştir. Şirketin kârını arttıran bu uygulama, işçileri geçimlerini sağlamak için daha çok çalışmak zorunda bırakmıştır (Şevki, Emre, 1979, s. 158).

Bu uygulamanın kaldırılması ve ücretlerin iyileştirilmesi talebiyle 3.000 maden işçisi 1934 yılında greve gitmiştir. Buna karşılık olarak Şirket yetkilileri ise,grevi kırmak amacıyla çevre köylerden işçi getirmiştir. Greve giden işçiler yeni gelen işçilerin madene girmesine engel olmuşlar ancak baskı ve açlık nedeniyle grevi 30 gün sürdürebilmişlerdir (Şevki, Emre, 1979, s. 159).

1908 yılından başlayarak 1934 yılına kadar ele alınan Balya'daki grevlerin hepsinin temel gerekçesi ekonomik olduğu gibi iş güvenliğinin sağlanması ve çalışma saatlerinin 12-13 saatten 8 saate düşürülmesi gibi talepler de ortak talepler arasındadır. Ancak, 21. yüzyıla gelindiğinde bu taleplerin değişmediği görülmekte, hâlâ ücretlerin yükseltilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi talepler güncelliğini korumaktadır.

2.3. Balya'da Çöküş Dönemi

2.3.1. Balya'da Kentsel, Demografik ve Ekonomik Çöküş

2.3.1.1. Balya'da Kentsel Çöküş

Balya'da on yıllar boyu devam eden madencilik faaliyeti ilçede değişim ve dönüşümler yarattığı gibi madenciliğin sona ermesiyle birlikte ilçenin bir çöküntü mekanı haline geldiği görülmektedir.

Örneğin,"Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi"nin Balya'ya dekovil hattı döşemesi, ilçedeki yaya odaklı ulaşım biçiminin taşıt odaklı ulaşım biçimine evrildiğini ve bu da ilçede yarattığı değişimi göstermektedir. Yabancı sermaye eliyle ilçeye gelen bu kolaylaştırıcı yeniliğin günümüzde -ki günümüzde hala ilçede madencilik faaliyetleri devam etmekteyken kullanılamıyor olması ve böylece Balya'nın

işlevsel bir ilçe vasfını kaybetmesi- Balya'daki kentsel çöküntüye[80] örnek olarak gösterilebilmektedir (Tekkanat & Türkmen, 2018).

Günümüzde ise, Balya'da çıkarılan maden cevherlerinin ihraç edilmek amacıyla Akçay limanına taşınması için kurulan dekovil hattının kapanmasıyla Edremit'in ilçeleriyle Balya'nın bağlantısı kesilmiştir. Hattın geçtiği yol bugün bazı yerlerde görülebilse de en küçük bir iz hatta bir metre ray bile bulmak söz konusu değildir (Köksal, 2017). Ayrıca, Balya'da bir zamanlar madende çalışan yabancıların çocuklarının okuduğu birçok okul artık bulunmamaktadır. Genç nüfusun azalması, işsizlik sebebiyle ailelerin ilçe dışına göçü bir zamanlar eğitimin çok ileride olduğu bu ilçede okulların kapatılmasına sebep olmuş, yıllar önce nice nesiller yetiştirilmiş Kadıköy ve Kayaköy yerleşimlerinde Atatürk'ün emriyle yapılmış okullar kaderine terk edilmiştir.

Gerek okul gibi kamusal alanların gerekse konut gibi yaşam alanlarının günümüzde kullanılamayacak kadar tahrip edilmiş durumda olması, kurumlardan yeteri kadar faydalanılamaması, ilçede yaşanan mekâsal çöküntüleşmenin bir görüntüsü olmakla birlikte ilçenin yaşam kalitesini de düşürmektedir (Çağlayandereli, 2006). Ayrıca, kentsel çöküntü bölgelerinde mekânın fiziksel olarak yetersiz olması yani mekânsal yetersizlikler, sosyal yaşamda yetersizlikleri de beraberinde getirmektedir (Gürbüz, 2015).

2.3.1.2. Balya'da Demografik Çöküş

1940 yılında yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile Balya'daki madencilik faaliyetinin sona ermesi, ilçenin tek geçim kaynağının da ortadan kalkması anlamına gelmiştir. İlçede tarım ve hayvancılığın geçim sağlayacak düzeyde olmaması nedeniyle

[80] Çöküntü Bölgesi (Slum): Gelişmiş Avrupa ülkelerinde kullanılan "slum" kavramı, ülkemizde "çöküntü bölgesi" veya "yoksulluk yuvası" olarak ifade edilmektedir.Gelişmiş ve sanayileşmiş batı ülkelerinin büyük kentlerindeki yoksulluk yuvaları (slumlar), kent merkezlerinde görülen ve arka sokaklarda, yüksek katlı binalara, orta sınıf kesimin terk etmesiyle, işsiz, yoksul ve kimsesizlerin yerleşmesi sonucu oluşmuş, suç ve suçluluğun yoğun olduğu yerler olarak bilinmektedir(Gürbüz, 2015).

ilçe halkının büyük bir kısmı çareyi ilçe dışına göç ederek yeni işler aramakta bulmuştur.

İlçe'de nüfus oranının azalması ilçenin demografik yapısını açıklamada önemli olduğu kadar nüfus bağımlılık oranı, kadın-erkek nüfus oranı, cinsiyete göre okur-yazarlık oranı ve genel eğitim seviyesi de bir o kadar önemlidir. Bu nedenle güncel verilere bakmak bu oranları anlamlandırmak bakımından önemlidir.

Devlet Planlama Teşkilâtı (DPT)'nin 2004[81] yılı "İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"na göre, Balya'nın nüfus artış hızı ‰-12,98; nüfus bağımlılık oranı %56,83 ve okur-yazar oranı %78,76'dır (DPT, 2004, s. 147).

2014 yılında Balıkesir'in büyükşehir belediyesi olmasından sonra 2015 yılı itibariyle Balya merkez nüfusu 1.617, toplam nüfusu ise nüfusu 13.648'dir (Öncel, 2016, s. 25-26). 2016 yılında Balya ilçesinin toplam nüfusu 13.384, 2017 yılında 12.997, 2018 yılında ise 13.141'dir. Balya nüfusu'nun 2016, 2017 ve 2018[82] yılı TÜİK verilerine[83] bakıldığında, 2016 yılından 2017 yılına kadar ilçe nüfüsunda azalma görülmekle birlikte 2018 yılı nüfusunda artış görülmektedir.

31.12.2015[84] tarihli TÜİK verilerine göre, 2014 yılında nüfusu 13.912 olan Balya'nın 2015 yılındaki nüfus artış hızı -19,16'dır. TÜİK'in 2015 yılı "İkamet Edilen İlçeye Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl" istatistiklerine göre, Balya'da bulunan 5.676 hanede, Türkiye'nin hemen hemen her bir ilinden vatandaşlar ikamet ediyor olmakla birlikte, Mardin başta olmak üzere Çanakkale ve Manisa gibi madencilik faaliyetlerinin aktif olarak yer aldığı illerden gelen göçler dikkat çekmektedir.

[81] DPT, "İlçelerin Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" araştırmasını son olarak 2004 yılında yayımlamış, sonraki yıllarda verilerini il bazında açıklamıştır. Bu nedenle tez çalışmasında son geçerli veri yılı olan 2004 yılı verileri kullanılmıştır.
[82] Bkz. Ek Tablo: 7 2016-2018 Yıllarına İlişkin Balya Nüfus Verileri
[83] 2019 yılı TÜİK nüfus verileri ilçe ve mahalle bazında açıklanmadığı için çalışmada mevcut son üç yıl dikkate alınmıştır.
[84] TÜİK tarafından 2015 yılı sonrasına ait veriler paylaşılmadığından günümüze en yakın yıl olan 2015 yılı verileri kullanılmıştır.

TÜİK'in 2015 yılı "İlçe, Okuma Yazma Durumu ve Cinsiyete Göre Nüfus (6 +yaş)" verilerine göre, Balya'da toplam 13.055 kişiden 6.153 kadın ve 6.255 erkeğin okuma-yazma bildiği, okuma-yazma bilmeyenlerin 165'inin erkek ve 452'sinin kadın olduğu görülmektedir. Ayrıca, okuma-yazma bilen fakat herhangi bir öğretim kurumundan mezun olmayan toplam 1.977 kişiden 800'ü erkek, 1.177'si kadındır. Balya'da, 178 kadın ve 340 erkek yüksekokul veya fakülte; 4 kadın ve 11 erkek yüksek lisans; 2 kadın ve 2 erkek doktora mezunudur. TÜİK 2015 yılı verilerine göre, Balya'da 9.095 konut, 134 yazlık ve 525 özel işyeri bulunmaktadır. Balya'da 46'sı kız, 38'i erkek olmak üzere 84 doğum; 110'u kadın, 124'ü erkek olmak üzere toplamda 234 ölüm gerçekleşmiştir.

Balya'dan, 2015 yılı TÜİK verilerine göre, toplamda 237 kişi göç etmiştir. İlçenin, genel olarak işsizlik, yoksulluk gibi sebeplerle kırdan kente verdiği göçler nedeniyle nüfusunda kayda değer bir oranda azalma meydana gelmiş, ilçe; yarısı dolu yarısı boş bir hale gelmiş ve ilçe insanında geleceğe yönelik durumun değişeceğine dair inanç kalmamıştır. Bu durum, Balya'da hem sınıfsal hem de mekansal ayrımların ortaya çıkmasına ve demografik anlamda bir çöküntü yaşanmasına neden olmaktadır.

İlçedeki nüfusun azalmasıyla devlet daireleri de işlevselliğini yitirmektedir. Balya'ya bağlı Danişment Mahallesi Muhtarı'nın aktarımlarına göre, ilçede Ziraat Bankası ve İş Bankası'nın şubeleri bulunmakta olup, Balya'da bulunan adliye, 2004 yılında İvrindi'ye taşınmıştır.

Balya'nın nüfusunun azalmasına yönelik, "Kayıp Şehir Balya" belgeselinde Cemalettin Kayış, insanların göç etmesine bağlı olarak nüfusun devamlı azaldığını ve Balya'lı ailelerin çocuklarını Balya yerine Balıkesir'de okuttuklarını aktarmıştır.

2.3.1.3. Balya'da Ekonomik Çöküş

Madenciliğin tarım ve hayvancılığın önüne geçerek en önemki geçim kaynağı olduğu Balya'da maden ocaklarının kapatılması, ilçe halkının temel geçim kaynağını da

ortadan kaldırmış, ilçe halkı kendini ekonomik anlamda büyük bir çöküşün içinde bulmuştur.

1940 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile maden sahaları kapatılması ve Balya'daki maden sahalarının devletleştirilmesiyle, Balya madenlerinden sökülen makinalar ve aksam, Soma Kömür, Ergani Bakır, Keban Simli Kurşun ve Bolkardağı madenlerine taşınmıştır. Balya madenlerinin kapatılması, Etibank ve hatta Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'nun oluşmasına katkı sağlamıştır (2013, s. 72). Ancak, Balya ilçe merkezinde yaşamını sürdüren ve emekli Balya Mal Müdürü olan Hüdai Çoban, "Kayıp Şehir Balya" belgeselinde, Balya madenleri kapandıktan sonra, madencilikten geçimlerini sağlayan yöre halkının geçim kaynaklarının kapanması sonucunda, Soma'ya, Ergani'ye, Murgul'a, Tavşanlı'ya göç ettiklerini, bu maden bölgelerine Balya'dan yetişmiş eleman, çavuş, başçavuş olarak gittiklerini ifade etmiştir.

1940 yılında yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile işletmenin kapanmasından sonra, hemen hemen başka hiçbir geliri olmayan bölge insanı 2. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle iyice yoksullaşmış, para edebilecek ne varsa satıp geçimini sağlamıştır. Bu tarih yağmasından nasibini alan en önemli unsurlardan biri de Balya'dan Akçay'a uzanan 60 kilometrelik dekovil hattı ve rayları olmuştur. Maden sahasından Akçay'a giderken birçok yerleşim yerinden geçen hat 1940 yılında kapatılınca, raylar gerek yerel halk gerek belediyeler tarafından sökülmüş ve yok pahasına satılmıştır[85]. Ayrıca, İşletme'nin kapanması Balya'da ekonomik durgunluğa ve işsizliğe neden olmuş, bunun neticesinde işsiz kalan pek çok Balya'lı işçi yurdun farklı yerlerine göç etmişlerdir.

Balya halkının aktarımlarına göre, Balya ekonomisinin 1940'lı yıllara kadar madenciliğe dayalı olarak gelişmesi, ilçede tarım ve zanaatların gelişmesini

[85]Bkz. "Kayıp Şehir Balya" Belgeseli.

engellemiştir. Ancak, 1940 yılı sonrasında Balya, zorunlu olarak tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomiye sahip olmuştur.

1940 yılında Balya maden ocaklarının devletleşmesi ile 1960 yılına kadar Balya yöresinde bulunan maden sahalarında önemli çalışmalar yapılmamış olmakla birlikte "Rasih ve İhsan Madencilik Şirketi", 1960 yılında maden arama ruhsatı almış, 1970 yılında ise bu arama ruhsatını işletme ruhsatına çevirerek maden sahasında faaliyet göstermiştir (Baştürk, 2017). Rasih ve İhsan Madencilik Şirketi, Fransız Balya-Karaaydın Maden Şirketi-Türk'ten kalan ve ekonomik değere sahip maden pasalarının değerlendirilmesi amacıyla rödovansla Mutlu Türker İzabe Şirketi'ne vermiş, 1979 yılında Rasih ve İhsan Madencilik Şirketi ruhsat hakkını yitirince saha devlet tarafından Etibank'a devredilmiştir (2013, s. 72). 1984 yılına kadar Balya'da, Etibank eski galerilerin onarım ve tahkimatını gerçekleştirmiş; Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) ise rezerv tespitine yönelik sondajlama ve jeolojik inceleme faaliyetlerinde bulunmuştur. Sahalar 1990 yılında Etibank tarafından rödovans usulû ile Çinkur Çinko Kurşun Metal Sanayi A.Ş.'ye devredilmiş olsa da sahalarda 1997 yılına kadar herhangi bir madencilik faaliyeti görülmemiştir (Baştürk, 2017). 1997 yılında saha Gürmin Enerji Madencilik Sanayi ve Tic. A.Ş.'ye verilmiş ve şirket tarafından bazı arama faaliyetlerinde bulunulmuş ancak herhangi bir üretim gerçekleşmemiştir (2013, s. 72).

Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM), 2001 yılında sahayı ihaleye çıkarmış, ihaleyi; Fransızlar döneminde madencilik faaliyetleri yürüten Arı ve Orta Mağara ile Sarısu mevkiindeki sahayı "Esan Eczacıbaşı A.Ş." ve Hastane Tepe mevkiindeki sahayı "Dedeman Madencilik A.Ş." almaya hak kazanmıştır (Baştürk, 2017). Günümüzde ise, bahse konu bu iki şirketin madencilik faaliyetleri hala devam etmektedir.

Balya'da yer alan orman ve tarım arazisi, hem Balıkesir hem de Türkiye ortalamalarından fazladır. Balya'da tarım arazisi 35.204,7 hektar alan olmakla birlikte ilçenin %44,4'ünü kaplamaktadır. Balıkesir'de bu oran %35, Türkiye'de ise %35,6'dır.

Aynı şekilde, Balya'daki orman arazisi ilçenin %50,6'sını kaplamakla birlikte 40.079,5 hektardır. Balıkesir'i kaplayan ormanlık alan Balıkesir'in %46'sı, Türkiye'de yer alan orman arazisi ise Türkiye topraklarının %27,9'udur. Balya'da bu oranların yüksek olmasının nedeni, sıcaklık ve yağış koşullarının uygun olmasına bağlanmaktadır. Uygun sıcaklık ve yağış şartları ilçede arazilerinin geniş yer tutmasına neden olmakla birlikte Balya'da tarımın ekonomik bir faaliyet olarak önemli bir yerinin olmasını tarım alanlarının fazla yer kaplaması desteklemektedir (Öncel, 2016, s. 53).

Günümüzde Balya'nın ekonomisinin, başta tarım olmak üzere hayvancılığa dayandığını söylemek mümkündür. 2015 yılı TÜİK[86] verilerine bakıldığında, Balya'nın toplam tarım alanının 169.886 dekar olduğu görülmektedir. Bunun 132.984 dekarı tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı, 2.323 dekarı sebze bahçeleri alanı, 4.782 dekarı meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı ve 29.797 dekarı nadas alanıdır. İlçedeki tahıl üretiminde yıllık 42.000 ton üretimle mısır birinci sırada gelmektedir. Balya'daki sebze üretimine bakıldığında, ilk sırayı yıllık 1.502 ton ile karpuz üretimi almakla birlikte, kavun, sofralık domates, sivri biber, kabak ve beyaz lahana üretimi yoğundur.

Balya'da gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetlerine bakıldığında, en yaygın olarak kümes hayvancılığı yapılmakla birlikte ilçede büyükbaş, küçükbaş ve tek tırnaklı hayvan üretimi yapılmaktadır.

[86]TÜİK tarafından 2015 yılı sonrasına ait veriler paylaşılmadığından günümüze en yakın yıl olan 2015 yılı verileri kullanılmıştır.

Tablo 6 Balya'da 2015 Yılına Ait Ahır ve Mera Hayvancılığından Alınan Verim

Hayvancılık Faaliyeti	Uğraşan Kişi Sayısı	Küçükbaş - Büyükbaş Hayvan Sayısı (Adet)		Küçükbaş - Büyükbaş Et Miktarı (Ton)	Küçükbaş - Büyükbaş Süt Miktarı (Ton)
		Küçükbaş Sayısı	Büyükbaş Sayısı		
Ahır Hayvancılığı	1.700	2.000	21.000	800	1.200
Mera Hayvancılığı	800	58.000	500	600	20

Kaynak: Balya İlçe Tarım Müdürlüğü, 2015

Balya İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2015 verilerine göre, 2015 yılında 1.700 kişi ahır hayvancılığı ile uğraşmış olup 800 ton et ve 800 kişi ise mera hayvancılığı ile uğraşarak 600 ton et üretimi gerçekleştirmiştir.

Balya'da süt üretimi de yapılmaktadır. Balya'da faaliyet gösteren ahır hayvancılığı, bireysel olarak ve küçük ahırlarda geleneksel yöntemlerle yapılmaya çalışılmakta olup elde edilen süt çevre ilçelerde yer alan süt toplama tesislerine gönderilmektedir (Öncel, 2016, s. 26).

Balya'daki arıcılık faaliyetlerine bakıldığında, 2015 yılında ilçede 29 adet arıcılık yapan işletme ile 2.233 adet kovan olduğu görülmektedir. Balya'da yıllık 15 ton bal üretilmekte olup ildeki payı %0,48'dir.

Madencilik faaliyetleri durdurulduğunda yeniden üretimin başlanması büyük maliyetlere neden olmaktadır. Bu nedenle, Balya'da da 2006 yılına kadar çeşitli cevher keşif faaliyetleri olsa da üretim faaliyetine başlanamamıştır. 2006 yılı sonundan itibaren Dedeman Madencilik A.Ş.'nin ve 2009 yılı itibariyle de Esan Eczacıbaşı A.Ş.'nin Balya'da çalışmalara başlaması nedeniyle ilçeye madencilik faaliyetleri geri dönmüş, Balya'da istihdam imkânı oluşmuştur. Ayrıca, ilçedeki esnaf da artan istihdam ile birlikte satışlarını artırma imkânına sahip olmuştur. Ancak, madencilik faaliyetiyle

birlikte ilçede kiralar yükselmiştir. Karesi TV'nin (KRT)[87] haberine göre, işçiler asgari ücret karşılığında çalıştıkları için kira ödemekte zorlanmakta ve bu nedenle Balya'da ikamet edememektedirler. Bu nedenle işçiler, işverenin uyguladığı taşımalı sistemle madene getirilip götürülmektedirler. Kiralar Balıkesir'de Balya'ya göre daha düşük düzeyde olduğu için ilçe halkı ve özellikle maden ocağında çalışan işçiler, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)'nin ilçedeki konut sorunun çözmesini beklemektedirler.

Devlet memurları dışında, düzenli geliri olan Balya halkının nüfusça azalması ve satın alma gücünün zayıflaması sonucu ticari faaliyetler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu sebepten dolayı Balya'daki pek çok esnaf işyerlerini kapatarak ilçeden göç etmiştir. Balya, nüfus kaybına uğradığı gibi sermaye kaybına da uğramıştır. İlçede zorunlu ihtiyaçların karşılandığı market, eczane, bakkal, tüpçü, terzi gibi küçük işyerleri faaliyette iken otel bulunmamaktadır. İlçede sinema ve tiyatronun bulunmaması da Balya'daki kültürel faaliyetlerin boyutunu göstermektedir (Aydın, 2006, s. 144).

2.3.2. Balya'nın Ekolojik Yapısı ve Ekosisteminde Oluşan Büyük Tahribat

Balya'ya gün içerisinde saat 10:00 ve 17:00'de olmak üzere iki minibüs seferi düzenlenmektedir. İlçe, dağlık ve ormanlık bir alan üzerine kurulu olduğu için dar, dik ve virajlı bir yoldan ilçeye ulaşılmaktadır. İlçeye yaklaşırken hem eski hem de günümüzde aktif olarak cevher çıkarılan maden sahalarını kuşbakışı görmek mümkündür. İlçe merkezi oldukça küçük bir meydana sahip olmakla birlikte minibüsler de bu meydandan kalkmaktadır. Kaymakamlık binası ve belediye başkanlık binası bu meydanı çevrelemektedir. İlçe merkezinde ilk olarak küçük bir market, kasap, berber ve terzi göze çarpmaktadır. Sakin ve kalabalık olmayan ilçe merkezinde genel olarak küçük esnaf dükkânları yer almaktadır. İlçede, Balya'ya bağlı Danişment Köyü Muhtarlığı vasıtasıyla Balya Belediyesi'nden Balya'nın eski madencilik dönemlerine ilişkin görseller ile belediye çalışanları tarafından ilçeye ilişkin tanıtıcı bilgiler edindim.

[87]https://www.youtube.com/watch?v=kj_LHjsWnOQ (Erişim tarihi 22.11.2018).

Ayrıca, Balya THK Başkanlığı tarafından da, TRT tarafından hazırlanan "Kayıp Şehir Balya" belgeseli paylaşıldı. Hem Danişment Köyü Muhtarı hem de Balya THK Başkanı, ilçedeki eski maden sahalarına ulaşmam konusunda yardımda bulundular. Balya'daki eski maden sahalarını incelemekle birlikte ilçe halkı ile de görüşmeler yaptım. İçinde bulundukları ekonomik zorluk ve işsizlikten dolayı ilçe dışından gelen bir "yabancı"yı oldukça önemsediler ancak aynı zamanda yaşadıkları sorunları dile getirmekte çekingen davrandılar. Özellikle konuşmalarında isim vermekten çekindiler. Görüşme yaptığım Balyalıların hepsinin ailesinden en az bir kişi, genellikle ya babası ya da dedesi, maden ocağında çalışmış. İlçe halkı yaşanan ekonomik ve ekolojik sorunları, yoksulluğu ve işsizliği kanıksamış ve mevcut durumun değişeceğine dair umutları neredeyse tükenmiş durumdaydı. Hepsi çok sitemkâr ve gelecekleri konusunda endişeli ancak sorunlarını anlatma konusunda da bir o kadar çekingendiler. Bu nedenle, gerek ilçe merkezinde gerekse Danişment Köyü'nde görüşme yaptığım Balyalıların ismi, yaşı gibi detaylara erişim sağlayamadım.

Maden atıkları, sanayi atıkları kadar tehlikeli olmalarına rağmen bu atıklar depolanma tekniği açısından diğer atıklar gibi muhafaza edilmeyerek sıklıkla doğaya rastgele bırakılmaktadırlar (Şimşek vd., 2012, s.44). Atıkların en önemli çevresel etkileri, su ve toprak kaynaklarına karışarak bu kaynakları kirletmesidir. Ayrıca, madencilik faaliyetlerinin yapıldığı alanlarda doğal görünüm bozulmakla birlikte maden atıklarının rastgele depolanması çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir. Madencilik faaliyetlerinin dolaylı ya da doğrudan etkilerinin giderilmesi için çevre koruma tedbirleri alınmalı, hukuksal ve idari yaptırım ile malî yatırım yapılmalıdır. Maden atıklarında gözlemlenen bir diğer kirletici grubu ise doğada farklı oranlarda bulunan radyoaktif elementlerdir ki bu radyoaktf maddelere yüksek düzeyde maruz kalınması durumunda insan sağlığı olumsuz etkilenebilmektedir (Şimşek vd., 2012).

Balıkesir ili sınırları içinde olan antik çağlardan beri işletildiği bilinen Balya madenlerinden geriye kalan kurşun ve çinko atığı Balya'da doğa tahribatına neden olmuştur. 13 yıl boyunca Balya maden ocağında flotasyonda çalışmış 93 yaşındaki Neşet Esen, "maden ayrıştırma" işlemini şöyle anlatmaktadır:

> *"Mal dökülürken, 'kio' isminde bir ilaç vardı, onu katıyorduk. Flotasyon için suya ksantat, çam yağı ve siyanür katıyorduk. Çam yağı kabarmasını sağlıyordu. Bu maddeler cevheri ayırıyordu. Buradan 12 çeşit maden çıkardı. Ayrıca, kireç ve göztaşı da kullandık. Bu kimyasallar makinelerden damla damla akıtılıyordu. Dakikada kaç damla akacağı daha önceden Fransız mühendisler tarafından hesaplanmıştı."*[88]

Neşet Esen'in anlatımı da madencilik faaliyetinde kimyasal kullanımını ortaya koymaktadır.

Ülke Dergisi'nde yer alan bilgiye göre, Balya halkı Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'ne, Şirket'in, çıkan gazların giderilmesi için önlemleri almamasını, ormanların kurumasını, arazi verimliliğinin düşmesini ve Balya halkının sağlığının tehlikeye düşmesini gerekçe göstererek dava açmıştır. Dava üzerine, bahse konu şikayetlerin aslını araştırmak üzere Ziraat ve Tıp Fakültesi'nden birer öğretim görevlisi, bir kimya mühendisi, İkinci Kolordu veterinerlerinden bir subaydan oluşan bir komisyon kurulmuştur, komisyon raporunda;

> *"...maden şirketinin müessesat ve teşkilâtının asri bir şekilde blunmadığı bilhassa amelenin sıhhatine taallûk eden hususatın son derece ihmal edildiği görülmüş ve baca ile izabe ocaklarının mültesik bulunan kanallar derunundaki kurşun ve sülfür murekkebatını ihtiva eden ve mebadı zülbiyenin daha doğrusu zehirli küllerin mezkûr kanallar temizlendikten sonra köylünün ya tapu tasarruf edip verdiği arazi üzerine yığın halinde terk edildiği ve bittabi bu mevadın rüzgarla ve ular vasıtasıyla etrafa yayılarak toprakların kıymeti ziraiyesine tenkip ettiği müşahade edilmiştir."*

yazmaktadır (Bayraktaroğlu & Emre, 1979, s. 153). Bu rapordan anlaşılmaktadır ki, maden şirketi ileri bir teknolojiyle madencilik faaliyeti yürütmemekte, maden ocağında

[88]Detaylı bilgi için bkz. http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).

çalışan işçilerin sağlık durumları işverence yeterince önemsenmemekte ve maden ocağından çıkan atık ve pasalar Balyalıların arazilerinin üzerine bırakılarak bu atıklar toprağa ve suya karışmakta, kirliliğe neden olmaktadır. Aynı raporda, Balya'da evlerin çatılarında bulunan kiremitlerin zehirli havadan dolayı yosun tutmayarak yepyeni konulmuş gibi kıpkırmızı durdukları ve Balya'ya gelen bir bülbülün veya bir kanaryanın iki-üç günden fazla yaşamadığı belirtilmiştir.

Balya'da ilçe halkı ile yapılan görüşmelerde, maden ocağındaki izabe fırınları çalıştığında dumanın bacayla tepenin üzerinden verildiğini, dumandan Balya halkının ve çevredeki hayvanların zarar gördüğünü hatta hayvanların ölü ya da sakat doğum yaptıklarını aktarmışlardır. Bacadan çıkan gazların rüzgarın da etkisiyle Balya'da bulunan evlerin üzerine dağıldığını ve ilçeyi duman kapladığını belirtmişlerdir. Bunun üzerine, ilçe halkı tarafından bacadan çıkan gazların ve ilçeye dağılan dumanın şikâyet edilmesi üzerine maden ocağını işleten şirket tarafından şikâyet eden ailelere duman parası ödenmiştir. Balya'da yapılan gözlemlerde, şirket müdürü ve şirkette çalışan yönetici ve mühendislerin yaşadığı evler, bacadan çıkan dumanların ters istikametinde dağın arka sırtındaki bölgede kalmaktadır. Bu evler, Balya halkının evlerinin aksine zehirli dumanlardan ve atıklardan uzak bir mahalde bulunmaktadır. Buna göre, Balya'daki madencilik faaliyetleri ilçede istihdamı ve dolayısıyla refah seviyesini yükseltmiş, sosyal hayatı ve ekonomiyi olumlu bir biçimde etkilemiş gibi görünse de Şirket tarafından Balya halkının sağlığının önemsenmediği, zehirli havanın ve atıkların ilçede yaşayan insanları, hayvanları ve bitkileri olumsuz yönde etkilediği, toplum sağlığını tehdit ettiği, hava kirliliğinin ilk defa bir problem olarak ortaya çıktığı[89] görülmektedir.

Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'nin ilçede madencilik faaliyetlerini sürdürdüğü ve Balya cevherini iki flotasyon ve bir izabe tesisinde işlediği

[89]Detaylı bilgi için bkz. Arslan, 2010, s. 50.

yaklaşık 70 yıllık süre boyunca, 4.000.000 ton civarında tüvenan cevher ile 400.000 ton civarında metal kurşun ürettiği düşünülmektedir. Üretimden açığa çıkan yaklaşık 3.000.000 ton ile 3.500.000 ton arasındaki atık Hastanetepe'deki eski Fransız Şirketi'ne ait flotasyon tesisi çevresine ve Balya'ya bağlı Kadıköy yolu üzerinde Mutlu Türker İzabe Şirketi'nin tesisinin bulunduğu alana rastgele bırakılmıştır[90] (Baştürk, 2017, s. 2). Bu iki atık sahası, Balya'da yer alan Sarısu deresi yatağında yer almakta ve dere suyu ile sürekli temas halindedir ki dere ile olan etkileşimi neticesinde atıkların Manyas Gölü gibi su kaynaklarına taşınarak zarar verdiği görülmektedir (Şimşek vd., 2012, s.44).

Balya ilçesi, kaynağını Madra Dağları'dan alarak, Manyas Gölü'ne dökülen Kocaçay'ın su toplama havzasında yer almaktadır. Kocaçay, kaynağını Madra Dağları'ndan almakla birlikte, ardından İvrindi ve Gökçeyazı çevresinde yer alan tarım alanlarını sulamaktadır. Balya ilçesinin iki tarafından Balya ve Maden Dereleri geçmekte ve bu dereler de Kadıköy'de Kocaçay'a katılmaktadır[91]. Atıkların yer aldığı sahalardan alınan örneklerde yüksek oranda ağır metal derişimi ve dere suyunda yüksek arsenik değerleri tespit edilmiş olup dere sularının insanlar ve hayvanlar tarafından içilmesi durumunda uzun vadede canlı sağlığı açısından çok ciddi bir risk oluşturmaktadır (Şimşek vd., 2012, s.50). 2012 yılında Balya'ya bağlı Kadıköy'de yapılan bir röportajda[92], madenden gelen derede bembeyaz kurşun kalıntılarının bulunduğu ve yağmur yağdığında toplu balık ölümlerinin yaşandığı aktarılmıştır. Ayrıca, aynı röportajda, madenin zararının yavaş yavaş etki etmesinden dolayı sağlıklı olarak bilinen kişilerin aniden ölümünün gerçekleşebildiği aktarılmıştır.

Balya'da maden atıklarından kaynaklanan çevre sorunları da görülmektedir. ilçede yapılan görüşmelerde yerel halkın aktarımlarına göre, maden atıklarının yer aldığı alanlarda özellikle yaz aylarında oluşan yoğun koku, soluma güçlüğü

[90]Bkz. Ek 4: Balya'da Maden Atıklarının Bulunduğu Bir Alan.
[91]Detaylı bilgi için bkz. http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).
[92]http://www.caldagi.com/?Lang=TR&Syf=25&vid_id=69006 (Erişim tarihi: 12.09.2018).

oluşturmaktadır. Özellikle maden atıklarının yoğun olduğu yerlerde, dere renk değiştirerek kızıllaşmaktadır. Dere suyundan içen hayvanlar ya hastalanmakta ya sakat doğum yapmakta ya da ölmektedirler. Dere suyuyla sulanan tarım arazilerinin verimi düşmektedir. Balya'da yaşayanlarda en çok görülen hastalıklar, anemi başta olmak üzere hipertansiyon, akciğer ve kalp rahatsızlıkları olmaktadır. Buna bağlı olarak, ilçede ani rahatsızlanmalarla birlikte kısa süre içinde ölümler gerçekleşebilmektedir.

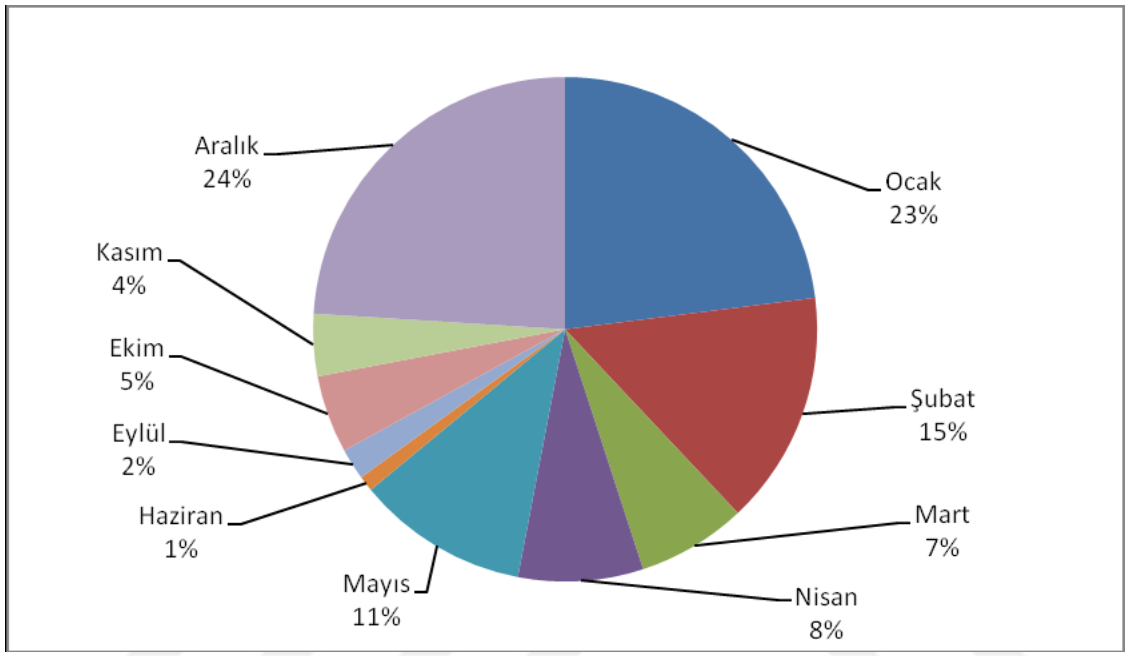
1997 yılında, Balıkesir Valiliği ve Çevre İl Müdürlüğü, Balya'da bulunan maden sahalarında incelemeler ve saptamaların yapılmasına yönelik girişimlerde bulunmuş, dönemin Çevre Bakanı İmren Aykut'un Balya'daki maden sahalarını gördükten sonra talimat vermesiyle Çevre İl Müdürlüğü Çevre Bakanlığı'na başvurarak saha hakkında detaylı incelemeler yapacak bir ekibin oluşturulmasını istemiş ve 1998 yılında da Çevre Bakanlığı Balya-Kadıköy arasında yer alan çaylardan 4 örnek ve Balya'nın içme suyundan bir su örneği aldırıp analiz ettirerek çevre kirliliğini araştırmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, öncelikle Sarısu ve Kocakuyu sahalarından alınan örnekler başta olmak üzere çay suyu örneklerinde yüksek düzeyde çinko, bakır, bor, kurşun ile siyanür, nitrit ve kimyasal oksijen bulunmakta olup pH[93] düzeyi 3,5'e kadar düşmekte olup yapılan analizde arsenik düzeyi ölçülmemiştir.

Yağışlardan sonra suyun asitliği artmaktadır. Buna bağlı olarak Balya'da yağışlardan sonra çay suyunun pH değerinin 2,5'e kadar düştüğü saptanmış olup, ilçede yağan her yağmurdan sonra maden atıklarının yoğun bir şekilde asit ürettiğini söylemek mümkündür[94]. "Kayıp Şehir Balya" belgeselinde, Kemalettin Yoldaş, Balya'da radar kulesinin altında kalan bölgenin yıllar önce zehirli maden atıklarının imha deposu olarak kullanılmasından dolayı hala bölgede ağaçların çıkmadığını ve oradaki toprağı yalayan bir hayvanın o gün o saatte öldüğünü aktarmıştır.

[93]Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre içme sularındaki ideal pH düzeyi 6,5-8,5 aralığında olmalıdır. Detaylı bilgi için bkz. Güler, 1997, s. 44.
[94]Detaylı bilgi için bkz. http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).

2001 yılında Balya Belediye Başkanı, Balya'daki atıkların doğada oluşturduğu tahribatın incelenmesi için İstanbul Teknik Üniversitesi'ne (İTÜ) başvurmuş, İTÜ raporunda, ilçede aşırı oranda ağır metal kirliliği ve kullanılan sularda arsenik ve uranyum bulunduğu tespit edilmiştir[95].

Şekil 1:Balıkesir - Balya yağış örneklerinde asit yağmurlarının aylık dağılımı

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2018

Balya'da maden atıkları yeryüzünü etkilediği gibi havasını da etkilemektedir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı'nın "Hava Kirliliği ve Asit Yağmurları" adlı çalışması kapsamında, ülkemize gelen asit yağmurları ve kirleticileri saptamak amacıyla Balya dahil olmak üzere ülkenin 11 farklı noktasına otomatik yağış örnekleyici cihazı kurulmuştur. 29.12.2004 - 06.06.2018 tarihleri arasındaki Balya yağış örneklerine bakıldığında, en kuvvetli asit yağmuru 3,47 pH değeriyle 11.05.2014 tarihinde gerçekleşmiştir. Şekil 1'de de görüldüğü üzere; aralık, ocak ve mayıs aylarında gerçekleşen yağışların ortalama pH değerleri diğer aylara göre daha düşük olmakla birlikte mevsimsel olarak bakıldığında sonbahar ve yaz aylarında asit yağmuru değerleri sınırın üzerinde, en düşük değerlerin kış aylarına ait olduğu görülmektedir.

[95]Detaylı bilgi için bkz. http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).

1998 yılında yalnızca Kadıköy'de yapılan kronik hastalıkların dağılımı ve kanser ölçümlerinde toplam ölümlerin %25'inin kanserden olması atıkların insan sağlığına ne denli zarar verdiğini göstermektedir. Balya'da bulunan az sayıda eczanede, ilaçların çok yüksek fiyatlara satılması ve Edremit Devlet Hastanesi ile İzmir Devlet Hastanesine kanser teşhisi ile başvuran hastaların çoğunluğunun Balya'dan gelmesi de bu açıklamayı desteklemektedir.[96]

2014 yılında faaliyete başlayan Manyas Barajı ve Hidroelektrik Santrali(HES) de önemli bir risk kaynağı olmaktadır. Manyas Barajı, Balya'ya kuş uçuşu olarak 30-35 kilometre uzaklığında bulunmakla birlikte baraj tam kapasite çalıştığında baraj gölünün güney ucu Kadıköy yakınındaki Balya maden atıklarına 3 kilometre kadar yakınlaşmış olacaktır. İTÜ tarafından yapılan açıklamada, atık malzemelerin Manyas Barajı'nı bariz bir şekilde kirleteceği, baraj gölünü içinde toplanacak suyun büyük bir bölümünün asitli su olacağı ve Manyas Ovası ve köylerinin bu asitli su ile sulanacağı belirtilerek acil önlem alınması gerektiği uyarısında bulunulmuştur.[97]

Hürriyet Gazetesi'nin 09.10.2016 tarihli haberine[98] göre, dönemin Balya Belediye Başkanı Osman Kılıç[99], Balya-Karaaydın Madenleri Osmanlı Anonim Şirketi'nin ilçeye bıraktığı maden atıklarının zararlı etkileri nedeniyle Fransızlar'a dava açacaklarını belirtmiştir. Osman Kılıç, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kapsamında olan ve 1989'da imzalanan Basel Anlaşması'ndaki Tehlikeli Atıkların Bertarafı ile ilgili bölümden yararlanmak istediğini vurgulayarak, Balya'yı insanların rahat nefes alabildikleri yeşil bir alan haline getirmek istediğini aktarmıştır. Bunun üzerine birkaç Çinli firma temsilcisi Balya'daki zehirli atıkları ayrıştırarak geriye kalan zararsız malzemenin yol yapımında kullanılabileceğini söylemesi üzerine belediye

[96]Detaylı bilgi için bkz. http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).
[97]Detaylı bilgi için bkz. http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018).
[98] Detaylı bilgi için bkz. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/balyali-baskandan-fransizlara-dava-hazirligi-40243621 (Erişim tarihi: 17.10.2018).
[99] Osman Kılıç, 2014-2019 yılları arasında Balya Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.

geriye kalan malzemenin zararsız olacağına dair belge istese de firmalar bahse konu belgeyi sağlayamamıştır.[100]

Balya'da maden atıklarının hem doğaya hem de su kaynaklarına salınımı sonucu meydana gelen hastalıklar ve ani ölümler, zehirli atıkların karıştığı sulardan içilmesiyle meydana gelen hayvan ölümleri, zehirli gazları soluyan Balya'lıların ve hayvanların sağlık sorunları yaşaması, ormanların kuruması, tarım alanlarının tahrip edilmesi gibi durumlar, hem insan ve hayvan hayatında hem de doğada büyük bir çöküntü meydana getirmekle birlikte bu çöküntü geri dönülemeyecek sonuçlar doğurmuştur.

Ancak günümüzde, Balya'da uzun yıllar devam eden maden faaliyetlerinin etkisiyle tarıma olan yönelim azalmış, ayrıca madenin çevreye olan olumsuz etkileri tarımsal alanların tahribatına neden olmuştur. Bugüne gelindiğinde, Balya dağlarında bulunan keçiboynuzu ağaçlarının ve karaağaçların kuruduğu, rüzgarla birlikte toz halindeki maden atıklarının asma yapraklarının kurumasına neden olduğu, dolayısıyla Balya'da tarımsal faaliyetlerin oldukça zayıf kaldığı görülmektedir.

[100]Detaylı bilgi için bkz. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/balyali-baskandan-fransizlara-dava-hazirligi-40243621 (Erişim tarihi: 17.10.2018).

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, sanayileşmeyle birlikte olarak ortaya çıkan "boomtown" kavramının, gerçekleştiği mekânda yarattığı ekonomik, demografik, sosyolojik, kentsel, ekolojik etkiler ile "boomtown" kavramının etkilerinin sona ermesiyle ortaya çıkan çöküntü hali Balya örneği üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, bu etkiler dünyadan Bodie kasabası ve Türkiye'den Zonguldak iline bağlı olan ve şimdiki adı Kandilli olan Armutçuk ilçesi örnekleriyle açıklanmıştır.

1848 yılında Armutçuk'ta, 1839 yılında Balya'da ve 1859 yılında Bodie'de madencilik faaliyetinin başlaması bu üç bölgede de tarihsel paralelliğin varlığını göstermektedir.

Zonguldak ilinin Ereğli havzası içerisinde bulunan bir ilçe olan Armutçuk'ta yer alan maden ocakları milli mücadele dönemine kadar yabacı sermaye tarafından işletilmiş, Balya'da ise doğrudan yabancı sermaye eliyle madenciliğe adım atılmıştır.

Madenciliğin beraberinde getirdiği istihdam olanağı Armutçuk, Bodie ve Balya'nın göç almasına, akabinde ise nüfuslarının ani bir şekilde artmasına neden olmuştur. Her üç bölgede de dışarıdan göç alındığı için nüfus çeşitliliği artmış, çeşitli etnik kökenden insanların oluşturduğu kültürel yelpaze genişlemiştir. Ancak artan nüfus, yeni yerleşim alanlarına ihtiyacı doğurmuş; yaşanan göç, konut sorununu da ortaya çıkarmıştır. Yeni mahalleler kurulmuş, kurulan mahalleler ise etnik yapıya göre şekillenmiştir. Örneğin, Balya'da Lazlar ve Kürtler mahallesi kurulmuş, Bodie'de Chinatown denilen bir yerleşim alanı oluşmuştur. Göç ile gelen ucuz emek gücünün belirli bölgelere konumlanması ise sosyal ayrışmayı ortaya koymuştur.

Gelirin bölge dışına çıkmasını engellemek amacıyla Balya ve Bodie'de bar, genelev ve kumar salonu kurulmuştur. Ancak, Armutçuk'ta bu gibi yapıların varlığına ilişkin bir bilgiye rastlanmamıştır. Aksine Armutçuk'ta sinema salonları, spor

alanlarıgibi sosyal imkânlara öncelik verildiği görülmektedir. Bu durumu, Armutçuk'taki maden sahalarının Armutçuk Taşkömürü İşletme Müessesesi (AKİ) tarafından özelleşmemiş bir şekilde işletilmesine bağlamak mümkündür. Bodie ve Balya'da maden sahası özel sektör eliyle işletilmiş, şirketler bölgede hakimiyet kurmuşlardır. Armutçuk'ta Bodie ve Balya'dan farklı olarak, AKİ'nin eliyle maden sahalarının işletilmesi, öncesinde yabancı sermaye elindeyken bile devlet kontrolünde yasalar tarafından korunması kamusallığın korunmasına neden olmuştur.

Maden cevherinin çıkarılması, çıkarılan cevherin taşınması zorunluluğunu da beraberinde getirdiğinden üç örnekte de dekovil hattı ve demiryolu taşımacılığı oluşturulmuştur. Bununla birlikte, bölgesel koşullar doğrultusunda Hidroelektrik Santrali (HES) kurularak dünyanın ilk uzun mesafeli elektrik iletim şebekesinin Bodie'de kurulması ve kurulan termik santral sonucunda Balya'nın Osmanlı toprakları üzerinde saray dışında elektriğe erişen ilk yerleşim birimi olması bu iki bölgenin "ilk"ler anlamında benzerliğini ve önemini ortaya koymaktadır.

Emek yoğun bir işkolu olan madenciliğin faaliyet gösterdiği çalışma alanlarında emeğin savunulması insanındoğasında yer almaktadır. Balya'da temel olarakücretlerin arttırılması, uzun çalışma saatlerinin azaltılması ve iş güvenliğinin sağlanması gibi taleplerle hak mücadeleleri görülmüştür. Bodie'de ise sendikal faaliyetin var olduğu bilinmekte ancak kaynaklarda herhangi bir grev ya da işçi hareketine rastlanmamıştır.

"Boomtown" kavramının tanımından yola çıkarak, sanayileşme ve/veya diğer etkenlere bağlı olarak bir bölgenin ekonomisi ani ve hızlı bir şekilde gelişme göstermekte, nüfusu da aynı şekilde göçe bağlı olarak artış göstermektedir. Armutçuk, Bodie ve Balya örneklerinde bu artışlar madenciliğin bölgelerde faaliyet göstermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Ancak, Bodie ve Balya'da maden şirketlerinin faaliyeti sonlandırması ve Armutçuk'ta özelleştirmelerden kaynaklı maden sahalarının daraltılması, daha az işçive ücretle daha çok işin yapılması anlayışı bu üç bölgenin başta

ekonomik olmak üzere demografik, ekolojik, mekânsal ve toplumsal alanlarda çöküşünü de beraberinde getirmiştir. Ekonomik zorluk veya işsizlikle karşılaşan işçiler, çevresel tahribat nedeniyle tarım ya da hayvancılık gibi alternatif geçim kaynakları bulmakta zorlanmış ve çareyi iş bulma umuduyla göç etmekte bulmuşlardır. Nüfusun giderek azalmasıyla ise daha önce faal olan devlet daireleri, banka, okul ya da adliye gibi kurumlar işlevselliğini yitirerek ya taşınmış ya da kısmi olarak kapatılmıştır. Sosyal ve sportif tesisler kapatılmış, yıkılan, harabe durumunda olan konutlar kullanım dışı kalmıştır. Şu an hiçbir kimsenin yaşamadığı ve "hayalet kasaba" olarak müze haline getirilen Bodie, bu çöküşlere verilebilecek en iyi örneklerden biridir.

Ülkenin yer altı ve yer üstü kaynaklarının çıkarılması ve kullanılması ülke ekonomisi için önemlidir. Ancak, madencilik faaliyeti gerçekleştirilirken beraberinde getireceği çevresel sorunları da gözeterek faaliyet sürdürülmelidir. Ülkemizde, madencilik faaliyeti ancak sona erdiği zaman çevresel etkilerinin giderilmesi ve iyileştirilmesine yönelik tespitler ve çalışmalar yapılmaktadır. Oysa, sürecin en başından doğa tahribatını gözeterek faaliyetin başlatılması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Ayrıca, Balya'da görüldüğü gibi, madencilik faaliyetiyle birlikte sağlanan istihdam olanağı, maden ocağının kapanmasıyla birlikte sona ermekte, işsizlik ortaya çıkmaktadır. Yalnızca madenciliğe dayalı ekonomi oluşturulmasından dolayı, maden ocağında çalışanlar alternatif iş alanları bulmakta zorlanmakta, iş bulma umudu ile ilçeden göç etmektedirler. Bu durum, ilçenin hem ekonomik hem de demografik ve sosyal anlamda çöküntüye uğramasına, ekonomisinin zayıflamasına, ilçenin sosyalliğini yitirmesine neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

(DPT), D. P. (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması.*

(1324, Eylül 27). *Takvim-i Vekayi* .

(1930, Ekim 28). *Son Posta* .

Akbulut, U. (2013). Balya-Karaaydın Maden Grevi ve Mehmet Ali (Aynî) Bey'in Müfettişliği (1908). *TÜBAR* , 11-13.

Aksu, L. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Nüfus Analizleri. *Sosyoloji Konferansları*, (s. 219-311).

Anatolia. (1920). London: H.M. Stationery Office.

Armutçuk Müessese Müdürlüğü Kuruluş Tarihi. (tarih yok). Ekim 11, 2019 tarihinde Türkiye Taş Kömürü Kurumu: http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=113 adresinden alındı

Arslan, İ. (2010). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Maden Şehri: Balya (1839-1923). *International Journal of Social Science* , s. 41-54.

Aslan, T. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi İşçi Hareketleri ve Bu Hareketlerin Meydana Getirdiği Sorunlar Üzerine Bir Deneme. *OTAM* , 33-65.

Atalay, B. (1983). *Sanayileşme ve Sosyal Değişme.* Sosyal Planlama Başkanlığı Planlama Dairesi.

Aydın, İ. (2006). Madencilik-Şehirleşme İlişkisine Farklı Bir Örnek: Balya. *Marmara Coğrafya Dergisi* , 133-148.

Ayni, M. A. (1945). *Canlı Tarihler II - Hatıralar.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Baştürk, A. (2017). Balya (Balıkesir) Civarındaki Flotasyon Ve İzabe Atıklarının Özelliklerinin Belirlenmesi ve Rezervinin Hesaplanması. *Yüksek Lisans Tezi* . Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Bektaş, M. K. (2019, Mayıs 14). *Tarihi Varagel Turizme Kazandırılacak*. 14 Ekim, 2019 tarihinde Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tarihi-varagel-turizme-kazandirilacak/1478229 adresinden alındı

Bülbül, C. (2009). MÖ. 2. Binyılda Mysia Bölgesi ve Mysialılar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 1-8.

Bülbül, İ. (2010). Balya-Karaaydın Maden Şirketi İşçileri (1901-1922). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 227-240.

Carr, E. H. (2002). *Tarih Nedir?* İstanbul: İletişim Yayınları.

Celalettin Şimşek, O. G. (2012). Terkedilmiş Balya (BALIKESİR) Pb-Zn Maden Atıklarının Ağır Metal ve Doğal Radyoaktivite İçeriği ve Çevre Kalitesi Açısından Değerlendirilmesi . *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi* , 43-55.

Çağlayandereli, M. (2006). Kentsel Doku Değişimi ve Çöküntü Mahalleleri (Gedikpaşa Örneği). *I. Uluslararası Eminönü Sempozyumu* (s. 244-249). İstanbul: Eminönü Belediyesi Yayını.

Demirarslan, N. Y. (2009). Temettuat Defterlerine Göre Balya Kazası Şamlı, Ilıca, Danişmend, Evciler, Akbaş Ve Koyuneri Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı. *Yüksek Lisans Tezi* . Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eczacıbaşı Esan, Balya Kurşun-Çinko Madeni. (2013). *Madencilik Türkiye Dergisi* , 64-72.

Feder, B. J. (1984, Temmuz 14). The Talk of Manchester; Industrial Revolution for English City. *New York Times* , s. 2.

Frangopulo, N. J. (1962). *Rich Inheritance: A Guide to the History of Manchester*. Manchester Education Committee.

Geçmişten Geleceğe Balya. (2008). Balya Kaymakamlığı Kültür Yayınları Araştırma Dizisi.

Gilmore, J. (1976). Boom Towns May Hinder Energy Resource Development. *Science* , 535-540.

Griffin, E. (2014, Mayıs 15). *Manchester in the 19th Century*. Ekim 2, 2019 tarihinde British Library: https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/manchester-in-the-19th-century adresinden alındı

Güler, Ç. (1997). *Su Kalitesi.* Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.

Gürbüz, D. (2015). Türkiye'de Kentleşme Sürecinde Çöküntü Bölgesi ve Suç İlişkisi: Hacıbayram Mahallesi Örneği. *Akademik Bakış Dergisi* , 1-15.

Hall, T. (2001). *Urban Geography.* Routledge.

Haworth, B. (1993). *Boomtown Manchester, 1800-1850.* Manchester: Portico Library.

Hostetter, E. (2011). Boomtown Landscapes. *Material Culture* , s. 59-79.

Hüdavendigâr Salnamesi. (1324). Bursa.

Karakışla, Y. S. (1998). Osmanlı Sanayi İşçi Sınıfının Doğuşu 1839–1923. E. Z. D. Quataert içinde, *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950* (s. 27-54). İstanbul: İletişim Yayınları.

Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831.* Ankara: DİE Yayınları.

Köksal, M. Y. (Yöneten). (2017). *Kayıp Şehir Balya* [Sinema Filmi].

Lambert, T. (tarih yok). *A Brief History of England*. Kasım 11, 2019 tarihinde http://www.localhistories.org/manchester.html adresinden alındı

Markussen, A. (1978). *Socioeconomic Impact Models for Boomtown Planning and Policy Evaluation.* Berkeley: University of California.

Minh, H. C. (1960). *Selected Works.* Hanoi Foreign Languages Publishing House .

Minh, H. C. (1960). *Selected Works.* Hanoi Foreign Languages Publishing House.

Mrozla, T., Dahle, T. O., Huynh, C., Robinson, C., & A., C. (2018). Fear of Crime in Oil Boomtown in Western North Dakota. *Journal of Crime nd Justice* .

Mutaf, A. (2003). *Salnamelere Göre Karesi (1847-1922).* Balıkesir: Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.

Ohio State University Extension. (2016, Haziran 23). Ekim 13, 2019 tarihinde Ohioline: https://ohioline.osu.edu/factsheet/cdfs-sed-2 adresinden alındı

Onur, H. (1977). 1908 İşçi Hareketleri ve Jön Türkler. *Yurt ve Dünya* , 277-295.

Ortaylı, İ. (2015). *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına Türklerin Tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Öncel, B. (2016). Jeomorfolojik Özelliklerin Arazi Kullanımına Etkileri: Balya İlçesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi* . Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öngür, T. (2004). *Balya Kurşun-Çinko Madeni, Çevre Sorunları ve Toplumsal Yeniden Kalkınma.* Ankara: Dev.Maden-Sen.

Rallis, D. (2009, Ekim 19). *Pamuk, Sanayi Devrimi ve Manchester*. Ekim 23, 2019 tarihinde Regional GeogBlog: https://regionalgeography.org/101blog/?p=529 adresinden alındı

Ronald G. Cummings, W. D. (1978). Optimal Investment Strategy for Boomtowns: A Theoretical Analysis. *The American Economic Review* , 374-385.

Schneider, E. V. (1969). *Industrial Sociology.* New York: McGrow-Hill.

Schneider, E. V. (1969). *Industrial Sociology.* New York: McGrow-Hill.

Schofield, J. (2018, Haziran 22). *Manchester'ın Kısa Tarihi: Cottonopolis'in Yükselişi ve Düşüşü*. Mayıs 29, 2019 tarihinde Confidentials: https://confidentials.com/manchester/a-short-history-of-manchester-the-rise-and-fall-of-cottonopolis adresinden alındı

Stedman, R. C., Jacquet, J. B., Filteau, M. R., Willits, F. K., Brasier, K. J., & McLaughlin, D. K. (2012). Marchellus Shale Gas Development and New Boomtown Research: Views of New York and Pennsylvania Residents. *Environmental Reviews and Case Studies* , 382-393.

Su, K. (1939). *Balıkesir Madenleri* . İstanbul.

SU, M. K. (1939). *Balıkesir Madenleri.* İstanbul: Balıkesir Halkevi Yayınları.

Şevki Bayraktaroğlu, Gültekin Emre. (1979). Balya Kurşun Madenleri Üzerinde Fransız Empeyalizmi - Balya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Madenin Dünü - Bugünü. *Ülke Dergisi* , 146-167.

Şimşir, N. (2009). Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Balya Kazası'nın Demografik Durumu. *Türk-İslam Medeniyetleri Akademik Araştırmalar Dergisi* , 155-172.

Talas, C. (1983). *Sosyal Ekonomi.* Ankara: S Yayınları.

Tekkanat, S. S., & Türkmen, S. N. (2018). Tarih Boyunca Kent Forumlarının Biçimlenişi Üzerine Bir İnceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 107-124.

Timur, A., & Hamsici, M. (2010). *Yerüstünden Notlar.* Ankara: Nota Bene.

Weber, A., & Friedrich, C. J. (1929). *Theory of the location of industries.* Chicago: University of Chicago Press.

Weller, R. (2009). *Boomtown 2050: Scenarios for a Rapidly Growing City.* UWA Publishing.

Wyke, T. (2009, Mayıs 29). *Manchester: Industrial Revolution's Birthplace Poised for Green Renaissance*. Eylül 12, 2019 tarihinde The Guardian: https://www.theguardian.com/environment/2009/may/29/manchester-report-climate-change adresinden alındı

Yorulmaz, Ş. (1998). Türkiye'de Kömürün Keşfi ve Kömür İşletme İmtiyazları (1829-1937). *Türkiye 11. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 283-298). Bartın: TMMOB Maden Mühendisleri Odası Zonguldak Şubesi.

İnternet Sayfaları

- http://www.balya.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi (Erişim tarihi: 18.01.2019)
- http://www.balya.bel.tr/ilce-tarihi (Erişim tarihi: 18.01.2019)
- https://www.youtube.com/watch?v=kj_LHjsWnOQ (Erişim tarihi 22.11.2018)
- http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=28127 (Erişim tarihi: 17.08.2018)
- http://www.caldagi.com/?Lang=TR&Syf=25&vid_id=69006

(Erişim tarihi: 12.09.2018)

- http://www.hurriyet.com.tr/gundem/balyali-baskandan-fransizlara-dava-hazirligi-40243621 (Erişim tarihi: 17.10.2018)
- https://ohioline.osu.edu/factsheet/cdfs-sed-2 (Erişim tarihi: 13.10.2019)
- https://westwardlife.weebly.com/boomtowns.html (Erişim Tarihi: 14.10.2019)
- http://grimshaworigin.org/grimshaw-involvement-in-the-industrial-revolution/manchester-the-first-industrial-city/ (Erişim tarihi: 20.11.2019.)
- https://www.ncl.ac.uk/hca/projects/mortalityandepidemiologicalchangeinmanchester 1750-1850.html (Erişim tarihi: 20.11.2019.)
- https://www.scienceandindustrymuseum.org.uk/objects-and-stories/manchester-worlds-first-industrial-city (Erişim tarihi: 20.11.2019.)
- http://grimshaworigin.org/grimshaw-involvement-in-the-industrial-revolution/manchester-the-first-industrial-city/ (Erişim tarihi: 20.11.2019.)
- https://www.scienceandindustrymuseum.org.uk/objects-and-stories/manchester-worlds-first-industrial-city (Erişim tarihi: 10.11.2019.)
- https://spartacus-educational.com/Industrial_Towns.htm (Erişim tarihi: 10.11.2019.)
- http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=113

(Erişim tarihi: 21.11.2019.)

- http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=7

(Erişim tarihi: 21.11.2019.)

- http://www.ereglidemokratmedya.com/yazi/uzak-ve-yakin-kandilli-52192.html (Erişim tarihi: 22.11.2019.)
- https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-3570sgc.pdf (Erişim tarihi: 28.11.2019.)
- http://rapory.tuik.gov.tr/28-11-2019-11:22:52-359607779697553172291747 06.html?(Erişim tarihi: 28.11.2019.)
- https://www.parks.ca.gov/?page_id=1081 (Erişim tarihi: 18.02.2020.)
- https://www.mta.gov.tr/v3.0/muze/turkiye-madencilik-tarihi (Erişim tarihi: 01 08.2020.)
- https://www.legendsofamerica.com/ca-bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)
- https://theculturetrip.com/north-america/usa/articles/a-history-of-bodie-americas-most-notorious-ghost-town/ (Erişim tarihi: 01.04.2020)
- https://westernmininghistory.com/towns/california/bodie/ (Erişim tarihi: 05.04.2020)
- https://www.visitmammoth.com/blogs/history-and-geology-bodie-ghost-town (Erişim tarihi: 05.04.2020)
- https://www.nps.gov/places/bodie-historic-district.htm (Erişim tarihi: 02.04.2020)
- https://www.kqed.org/news/11640709/how-this-ghost-towns-curse-backfired-on-park-rangers (Erişim tarihi: 03.04.2020)
- https://www.junelakeaccommodations.com/bodie-ghost-town.htm (Erişim tarihi: 01.04.2020)

ÖZET

MADEN OCAKLARININ KAPATILMASI VE SOSYAL DEĞİŞME: "BOOMTOWN"DAN ÇÖKÜNTÜ MEKÂNLARA

Özge KOÇAK

Yüksek Lisans Tezi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU

Ağustos, 2020

Bu tez çalışması, temel olarak bir bölgenin ekonomisinde ve nüfusunda meydana gelen ani ve hızlı gelişme anlamını taşıyan "boomtown" kavramı çevresinde hazırlanmıştır.

Tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde "boomtown" kavramı açıklanmış, Bodie ve Armutçuk örnekleriyle, kavramın bir bölgede yarattığı ekonomik, demografik, sosyolojik ve ekolojik etkileri ve bu etkilerle birlikte ortaya çıkan kentsel, sosyal, ekonomik ve ekolojik çöküş tarihsel boyutlarıyla ele alınmıştır. Tez çalışmasının ikinci bölümünde ise, Balıkesir ilinin Balya ilçesinin "boomtown" olma süreci ve ilçenin tarihsel süre içinde yaşadığı çöküş hali incelenmiştir. Balya, maden şehridir ve Balya'da yaklaşık 100 yıl kadar yabancı sermaye tarafından madencilik faaliyetleri gerçekleşmiştir. 1940 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile maden sahaları kapatılmıştır. 2001 yılında ise, Maden İşleri Genel Müdürlüğü tarafından ihaleye çıkılmasıyla"Esan Eczacıbaşı A.Ş." ve "Dedeman Madencilik A.Ş." işletme ruhsatlarını alarak madencilik faaliyetlerini sürdürmektedir.Balya'nın bulunduğu coğrafi konum ve geçirdiği tarihsel süreç neticesinde, ilçede büyük kentsel, toplumsal, demografik, kültürel ve ekonomik değişimler ve dönüşümler meydana gelmiştir. Bu çalışmada, bahsedilen değişim ve dönüşümlerin Balya ve Balya halkı üzerinde oluşturduğu etkiler ve sonuçlar

değerlendirilmiştir. Ayrıca, bahse konu değişim ve dönüşümlerin yerinde gözlemlenebilmesi adına bölgeye gidilerek maden sahaları yerinde incelenmiş, yöre halkı ile görüşmeler gerçekleşmiş, Balya Belediye Başkanlığı'na gidilerek çeşitli verilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boomtown,Madencilik, Ekonomi, Sosyal Değişme, Çöküş

ABSTRACT

CLOSING OF MINING QUARRIES AND SOCIAL CHANGE: FROM "BOOMTOWN" TO COLLAPSIBLE SPACES

Özge KOÇAK

Master's Thesis, , Department of Labour Economics and Industrial Relations

Supervisor: Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU

August, 2020

This thesis is based around the concept of "boomtown", which have the meaning of sudden and rapid development in the economy and population of a region.

The thesis consists of two parts. In the first part, the concept of "boomtown" is explained with the examples of Bodie and Armutçuk, the economic, demographic, sociological and ecological impacts of the concept in a region and the resulting urban, social, economic and ecological collapse are discussed.

In the second part of the thesis, the process of becoming "boomtown" of Balya district of Balıkesir province and the state of collapse of the district in the historıcal period are examined. Balya is a mining city and mining activities have been carried out in Balya by foreign capital for nearly 100 years. In 1940, with the decision of the Council of Ministers, mining sites were closed. In 2001, with the tender of the General Directorate of Mining Affairs, "Esan Eczacıbaşı A.Ş." and "Dedeman Madencilik A.Ş." had mining licences and still continue their mining activities. As a result of the geographical location and historical process of Balya, major urban, social, demographic, cultural and economic changes and transformations occured in the district. In this study, the effects and results of these changes and transformations on Balya and Balya people were evaluated. In addition, in order to observe these changes and transformations on

site, mining sites were visited on site, interviews were made with local people and various data were obtained by visiting Balya Municipality.

Keywords: Boomtown, Mining, Economy, Social Change, Collapse

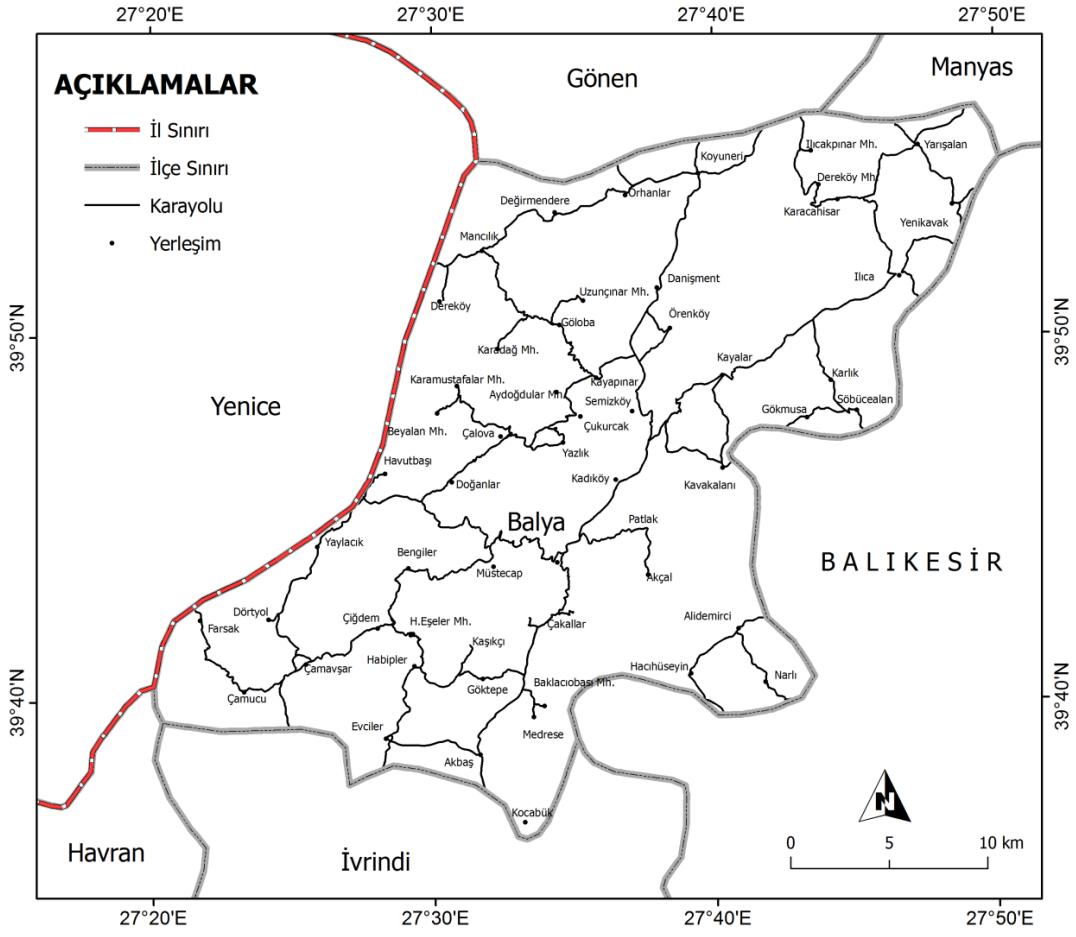
EKLER

Ek 1: Dekovil Hattı

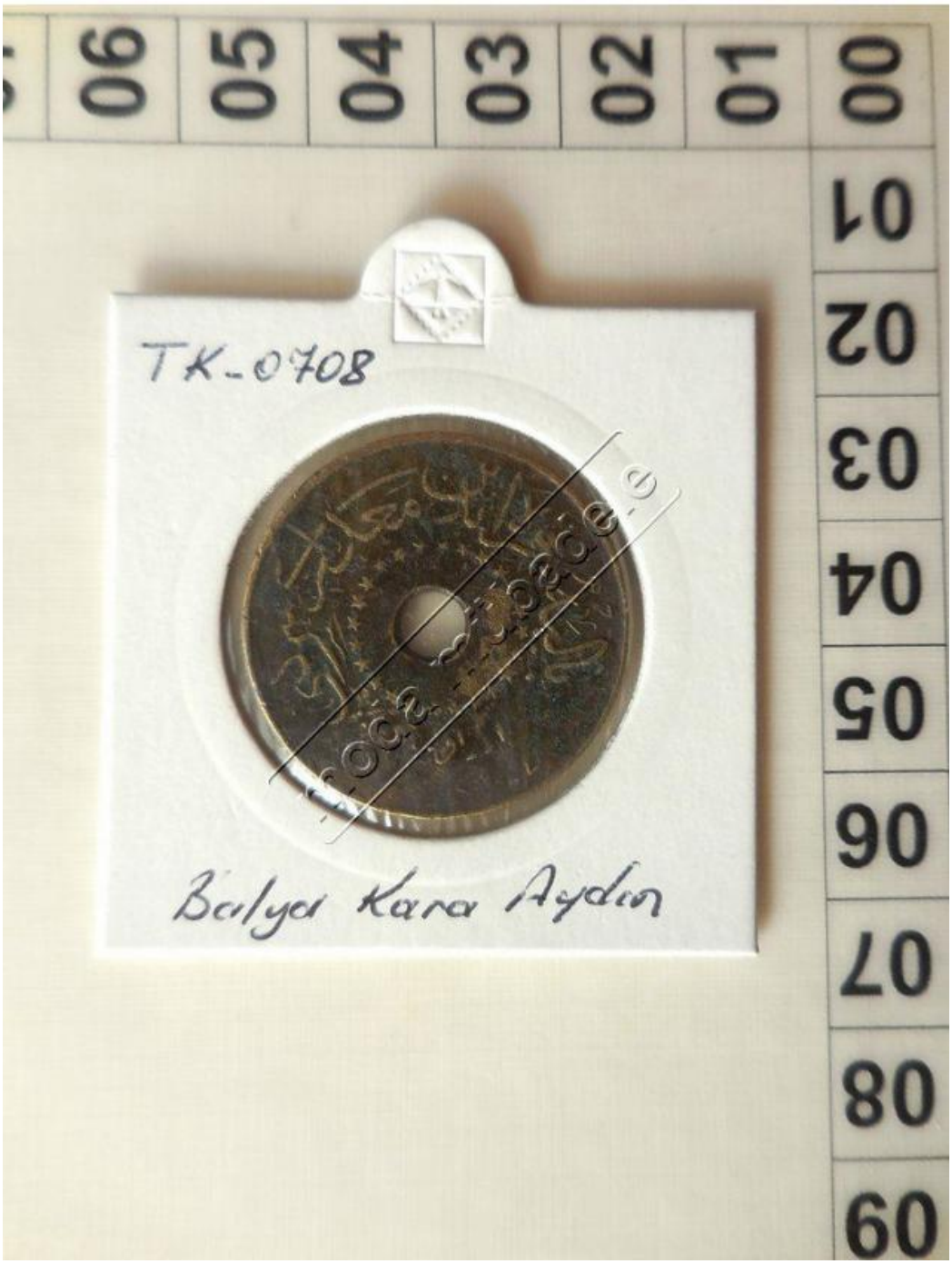
Kaynak: Balya Belediyesi

Ek 2: Balya Haritası

Kaynak: http://www.balya.gov.tr/ilcemiz-haritasi

Ek 3: Jeton

Kaynak: Balya Belediyesi

Ek 4: Balya'da Maden Atıklarının Bulunduğu Bir Alan

Ek 5: "Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun" (10.09.1921; no. 151)

Madde 1 – Maden ocaklarında müstahdem amelenin beytutetleri ve temini istirahatleri için her ocak civarında İktisat Vekaletince tanzim edilen numunelere tevfikan amele koğuşlariyle hamam inşasına ocak amilleri mecburdur.

Madde 2 – Maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angarye suretiyle her hangi bir işe sevki ve maden ocakları dahilinde on sekiz yaşından dun olanların istihdamı memnudur.

Madde 3 – Her madenci istihdam ettiği amelenin miktarı ücretiyle künyesini mübeyyin numunesine tevfikan muntazam defter tutmağa ve bu defteri amele birliği müfettişine ve İktisat Vekaleti memurlarına berayı tetkik ibraza mecburdur.

Madde 4 – Alelumum Madenciler Nizamnamei mahsusuna tevfikan amele tarafından teşkil olunacak ihtiyat ve teavün sandıklarına beher mah zarfında istihdam edecekleri amele ücuratıumumiyesinin yüzde birinden dun olmamak üzere muaveneti nakdiyede bulunmağa mecburdurlar.

Madde 5 – Amelenin zatına ait olup esnayı ameliyatta kırılan alat ve edevatiyle nakliyat esnasında telef olan hayvanatı madenci tarafından tazmin olunur.

Madde 6 – Bilumum madenciler hasta ve kazazede olan ameleyi meccanen tedavi etmeğe ve bunu teminen maden civarında hastane, eczane ve şahadetnameli etıbba bulundurmağa mecburdurlar. Bunların tayini mahal ve adedi ile muhtelif madencilerin arasında masarifin veçhi tevzi ve itasına dair ayrıca bir nizamname tanzim olunacaktır.

Madde 7 – HavzaiFahmiyedesayü amelden dolayı kazazede olanlarla vefat edenlerin varisleri veya amele müfettişliği veyahut İktisat Vekaleti tarafından tazminat davası ikame olunur. İşbu tazminat davası miktarı kaç kuruştan ibaret olursa olsun Sulh Hakimleri hakkındaki kanuna tevfikan sulh mahkemelerince kabili temyiz olmak üzere

rüyet olunur. Tazminat miktarı tarafeynden alelusul müntehap erbabı vukuftan teşekkül edecek heyetin vereceği rapora istinat eder.

(İkinci fıkra iptal: Ana. Mah.'nin 31/10/1991 tarih ve E.1991/24, K.1991/40 sayılı kararıyla.)

(Ek fıkralar: 5/6/1930 - 1687/1 md.)

A – Mahkeme bu maddenin tatbikında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 3 üncü maddesine göre, aralarında irtibat mevcut sayılan suçların davalarını birleştir meksizin tetkik ile hükme rapteder.

B – İşten ve matlubattan mütevellit davalarda, havzaifahmiye idaresi müşavir avukatı, amele birliğinde kayıtlı cüzdanlı amelenin kanuni mümessili olarak, vekaletname ibrazına hacet kalmaksızın mahkemede ameleyi temsil eder.

Madde 8 – Mesaii yevmiye alelitlak sekiz saattir. Bu müddetten fazla çalışmağa hiç bir işçi icbar edilemez.

Saati mesai haricinde tarafeynin rıza ve muvafakatiyle iki kat ücrete tabidir. Tahtezzemin mesafede nüzul ve suut için geçen müddet sekiz saate dahildir.

Madde 9 – Amelenin ahvali sıhhiye ve hayatiyeleriyle hukuku umumiyelerinemütaallik işbu mevadı ifa etmeyen madenci ve mültezimlerin ruhsatname, şartname ve imtiyazları fesholunur.

Madde 10 – İşbu kanun ahkamı elyevm mer'i olan bilumum ruhsatname ve şartname ve itilafname ve imtiyazlara da şamildir.

Madde 11 – Maden ocaklarında çalışan amelenin haddi asgari ücreti ocak amil ve mültezimleriyle amele birliği ve İktisat Vekaleti tarafından müntahap üç zat marifetiyle tayin olunur.

Madde 12 – Maden Nizamnamesinin 77 nci ve 78 inci maddeleriyle işbu kanun ahkamına tearuz eden alelumum mevaddı nizamiye mülgadır.

Madde 13 – Maden ocağı amilleri bir mesçit ve genç ameleye gece dersleri vermek üzere bir mektep yapmağa ve muallim tutmağa mecburdurlar.

Madde 14 – İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 15 – İşbu kanunun icrasına Adliye ve İktisat Vekilleri memurdur.

EK TABLOLAR

Tablo 71908 Grevleri Kronolojisi

Başlangıç Tarihi

Ağustos Başı	İstanbul Cibali Tütün Rejisi İşçileri Grevi
Ağustos Başı	İstanbul Rıhtım İşçileri Grevi
Ağustos Başı	Selânik Liman İşçileri Grevi
Ağustos Başı	İzmir Rıhtım İşçileri Grevi
8 Ağustos	İzmir Çarmado Halı Fabrikası İşçileri Grevi
10 Ağustos	İzmir İncir Kutusu İmalathaneleri İşçileri Grevi
11 Ağustos	İstanbul Paşabahçe Cam İmalathanesi Grevi
12 Ağustos	Aksaray, Şişli, Beşiktaş Tramvay Hatları İşçileri Grevi
Ağustos Ortası	Samsun Tütün Ticarethaneleri İşçileri Grevi
17 Ağustos	Üsküdar-Kadıköy Su Kumpanyası İşçileri Grevi
19 Ağustos	İstanbul Mürettipler Grevi
22 Ağustos	İstanbul Fırın İşçileri Grevi
28 Ağustos	Rumeli Demiryolu (Şark Demiryolları) İşçileri Grevi (Sirkeci Şimendifer Fabrikası, Yedikule Şimendifer Fabrikası, Sirkeci-Dedeağaç, Dedeağaç-Selanik, Selanik-Manastır, Demirkapı-Mitroviçe, Üsküp-Zibevce)
31 Ağustos	Aydın-İzmir Demiryolu Kumpanyası İşçileri Grevi (Aydın-Dinar İltisak Hattı)
Eylül Başı	Selanik Telgraf İşçileri Grevi
Eylül Başı	Selanik Tütün Ticarethaneleri İşçileri Grevi
Eylül Başı	Selanik Alatini Tuğla Fabrikası İşçileri Grevi
Eylül Başı	Selanik Tütün Rejisi İşçileri Grevi

Eylül Başı	Selanik Elektrikli Tramvay Kumpanyası İşçileri Grevi
Eylül Başı	Gevgeli Boutet Kardeşler İpek İplik Atölyeleri İşçileri Grevi
Eylül Başı	Beyrut Liman İşçileri Grevi
2 Eylül	İstanbul Kazlıçeşme Debbağhane İşçileri Grevi
5 Eylül	İzmir Göztepe Tramvay Kumpanyası İşçileri Grevi
9 Eylül	Selanik Errara Mağazası İşçileri Grevi
10 Eylül	Selanik Otel, Kahvehane, Lokanta ve Gazino Garsonları Grevi
13 Eylül	Kavala Tütün Rejisi İşçileri Grevi
14 Eylül	Anadolu Demiryolu Kumpanyası (Bağdat Demiryolu) İşçileri Grevi (Haydarpaşa-Ankara, Eskişehir-Konya, Konya-Bulgurlu)
14 Eylül	Şirket-i Hayriye Deniz İşçileri Grevi
15 Eylül	İzmir-Kasaba ve Temdidi Demiryolu Kumpanyası İşçileri Grevi
Eylül Ortası	Midilli Gümrük Yükleme-Boşaltma İşçileri Grevi
Eylül Ortası	Samsun Tütün Bağcıları Grevi
17 Eylül	İdare-i Mahsuse Deniz İşçileri Grevi
22 Eylül	Oroz di Bak Mağazaları (İstanbul-Selanik) İşçileri Grevi
23 Eylül	Feshane-i Amire İşçileri Grevi
23 Eylül	Hasköy Tersanesi İşçileri Grevi
26 Eylül	Zonguldak Kömür Madeni İşçileri Grevi
30 Eylül	İstanbul Belediyesi Birinci Daire Temizlik İşçileri Grevi
Eylül Sonu	İstanbul Bon Marché İşçileri Grevi
Eylül Sonu	Beyrut-Şam-Hama Demiryolu Kumpanyası İşçileri Grevi
Eylül Sonu	Varna Rıhtım İşçileri Grevi
Eylül Sonu	Ergani Bakır Madeni İşçileri Grevi

Eylül Sonu	Balya-Karaaydın Simli Kurşun Madeni İşçileri Grevi
Eylül Sonu	Midilli Sabunhane ve Zeytinyağı Mağazaları İşçileri Grevi
Ekim Başı	İstanbul Yazmacı İşçileri Grevi
Ekim Başı	Büyükdere Tuğla Harmanları İşçileri Grevi
Ekim Başı	Midilli Terzi Kalfaları ve Çırakları Grevi
Ekim Başı	Samsun Tütün Rejisi İşçileri Grev
4 Ekim	İstanbul Belediyesi Alıncı Daire Temizlik İşçileri Grevi
13 Ekim	İstanbul Londra Birahanesi İşçileri Grevi
Ekim Ortası	Beyrut Gaz Kumpanyası İşçileri Grevi
16 Ekim	İstanbul Pera Palas İşçileri Grevi
16 Ekim	İstanbul Yani Birahanesi İşçileri Grevi
16 Ekim	İstanbul Tokatlıyan Garsonları Grevi

Tablo 8 2016-2018 Yıllarına İlişkin Balya Nüfus Verileri

Mahalle Adı	2016 Yılı Toplam Nüfus	2017 Yılı Toplam Nüfus	2018 Yılı Toplam Nüfus
Akbaş Mahallesi	179	166	181
Alidemirci Mahallesi	316	304	304
Bengiler Mahallesi	221	358	349
Çakallar Mahallesi	349	360	351
Çalova Mahallesi	221	213	251
Çamavşar Mahallesi	654	638	614
Çamucu Mahallesi	433	426	417
Çiğdem Mahallesi	86	80	82
Çukurcak Mahallesi	64	58	78
Danişment Mahallesi	468	462	484
Değirmendere Mahallesi	286	251	258
Dereköy Mahallesi	683	626	620
Doğanlar Mahallesi	450	420	412
Enverpaşa Mahallesi	868	913	888
Farsak Mahallesi	122	115	117
Gökmusa Mahallesi	111	113	107
Göktepe Mahallesi	117	107	112
Göloba Mahallesi	155	147	147
Habipler Mahallesi	252	252	248
Hacıhüseyin	511	501	492

Mahallesi			
Havutbaşı Mahallesi	167	163	167
Ilıca Mahallesi	527	507	499
Kadıköy Mahallesi	176	174	184
Karacahisar Mahallesi	119	118	157
Karlık Mahallesi	52	48	66
Kaşıkçı Mahallesi	64	60	80
Kavakalanı Mahallesi	229	204	180
Kayalar Mahallesi	550	524	530
Kayapınar Mahallesi	131	146	190
Kocabük Mahallesi	247	240	247
Koca Camii Mahallesi	748	743	727
Koyuneri Mahallesi	405	377	383
Mancılık Mahallesi	400	397	388
Medrese Mahallesi	99	100	99
Müstecap Mahallesi	201	191	194
Narlı Mahallesi	297	299	310
Orhanlar Mahallesi	348	334	339
Örenköy Mahallesi	183	173	179
Patlak Mahallesi	52	54	50
Semizköy Mahallesi	95	99	120
Söbücealan Mahallesi	49	50	57

Yarışalanı Mahallesi	160	157	150
Yaylacık Mahallesi	305	297	296
Yazlık Mahallesi	71	77	79
Yenikavak Mahallesi	543	508	513

Kaynak: TÜİK